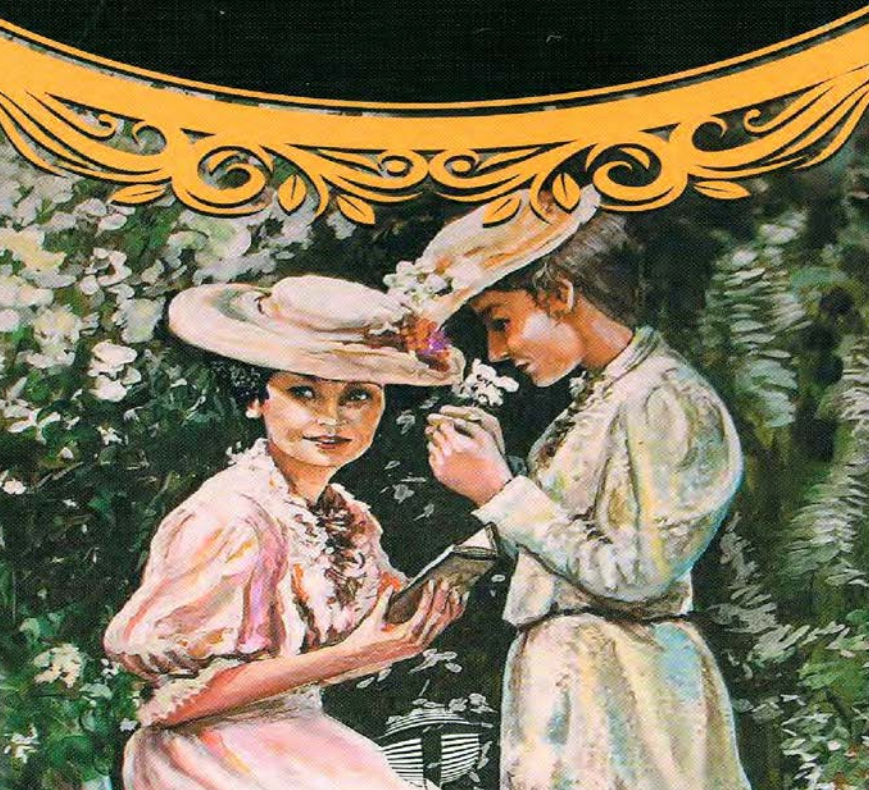
STENDHAL

ARMANCE

Tema
Yayınları

Tema Yayınları / 49

Kitabın Adı / Armance
Kitabın Orijinal Adı / Armance
Yazar / Stendhal
Editör / Yasin Topaloğlu
Tercüme / Samih Tiryakioğlu
Baskı / Tarcan Matbaası

1. Baskı Nisan 2016
ISBN / 978-605-121-268-5
Yayıncı Sertifika No / 31500

© Bu kitabın tercüme hakları Tema Yayınları'na aittir.

Yayın Yönetmeni / Ali Burak Topaloğlu
Genel Müdür / Bilge Ekinci

İnternetten satış

www.mkitap.com

Akpınar Mahallesi 826. Sokak
No: 30 / 13 Dikmen-Çankaya / ANKARA
Tel: (312) 475 40 33 / Faks: (312) 476 40 28
www.temayayinlari.com / e-posta: bilgi@temayayinlari.com
http://twitter.com/TemaYayinlari
www.facebook.com/TemaYayinlari

Genel Dağıtım

Point Kitap Dağıtım Ticaret A.Ş.
www.pointdagitim.com.

ARMANCE

STENDHAL

Tercüme
Samih Tiryakioğlu

Nisan 2016

ROMANDAKİ BAŞLICA KİŞİLER

Octave: Genç bir Fransız soylusu, Malivert vikontu

Malivert markizi: Octave'ın annesi

Armance: Malivert'lerin hısmı bir genç kız

Bonnivet markizi: Armance'ın teyzesi

Komandör de Soubirane: Octave'ın dayısı

Aumale kontesi: Şen, şuh bir genç kadın

Creveroche markizi: Octave'a rakip bir soylu

Dr. Duquerrel: Malivert'lerin aile hekimi

Dolier: Octave'ın hısmı, emekli subay

Şövalye de Bonnivet: Bonnivet markisinin ilk karısından olan üçüncü oğlu

C. düşesi, Ancre düşesi, Bn. de la Ronze, de la Claix: Malivert'lerin ahbapları olan soylu hanımlar

(Olay, XIX. yüzyılda Fransa'da geçer.)

ÖNSÖZ

Edebî değerler üzerinde pek durmuş, oturmuş düşünceleri olmayan kafalı bir kadın, hiç de yetenekli olmadığım hâlde, benden bu romanının üslubunu düzeltmemi istedi. Öykünün anlatılışına karışmış görünen birtakım politik duyguları hiç de benimsemiş değilim; okuyucuya bunu söylemek gereğini duyuyordum. Sevimli yazarla ben birçok nokta üzerinde apayrı düşünüyoruz ama ikimiz de uygulamalar diye adlandırılan nesnelerden aynı ölçüde nefret etmekteyiz. Londra'da "Vivian Grey" gibi, "Almak's High Life" gibi, "Matilda" gibi, bir anahtara gereksinimi olan, çok dokunaklı romanlar yazılmaktadır. Üyesi oldukları ailelerin veya kaderin, kendilerini bir rastlantı sonucu imrenilen durumlara yerleştirdiği kişilerin çok hoş karikatürleridir bunlar.

Bu çeşit bir edebî değeri hiç istemeyiz biz. Yazar 1814'ten bu yana Tuileries Sarayı'nın birinci katına girmiş değildir; öylesine de kibirlidir ki belirli bir çevrede besbelli göze çarpmakta olan kimseleri, adlarından olsun, tanımaktadır.

Yalnız sahneye sanayicilerle ayrıcalıkları olanları koymuş, bunların yermiştir. Ulu ağaçların doruğunda ötüşen kumrulara Tuileries

Bahçesi'ne ilişkin haber sorulsa şöyle derlerdi: "Burası uçsuz bucaksız bir yeşil ovadır ki baştan başa çok parlak bir aydınlıkla kaplıdır." Biz orada gezinenler ise şu karşılığı verirdik: "Hoş, loş bir gezinti yeridir burası; insanı sıcaktan, hele yazın günün çiğ ışığından korur."

İşte böylece herkes aynı şey üzerinde kendi durumuna göre yargı yürütür. Bizi mutluluğa ulaştırmak için ayrı yollar izlemek isteyen aynı derecede saygıdeğer kimseler de toplumun bugünkü hâlinden böylesine çelişik biçimde söz ederler, her biri de karşıtı olan tarafın gülünç yanlarını bulup çıkarır.

Her birinin kendisine karşıt olanın salonlarını kötücül veya yanlış anlatışını yazarın zihninde yer eden pek haince bir oyuna mı yoracaksınız? Tutkulu kimselerin uslu akıllı filozoflar olmalarını, yani hiçbir tutkuya kapılmamalarını mı isteyeceksiniz? Kral Naibi Orieans dükünün dediği gibi 1760'ta kralla kraliçenin gözüne girmek için sevimli, akıllı olmak gerekirmiş ama pek öfkeli veya onuruna düşkün olmamalıymış. Buhar makinesinden yararlanmak için yılmadan çalışmak, düzenli, sağlam olmak, kafasında da hiçbir düş kurmamak gerekir. 1789'da bitmiş olan yüzyılla 1815'e doğru başlamış olan yüzyıl arasındaki ayrım budur.

Opera şarkıcısı Porto'nun çok güzel söylediği şu sözleri Napolyon, Rusya seferine çıkarken dilinden hiç düşürmüyordu:

"*Si batte nel mio cuore*

L'inchiostro e la farina."[1]

Hem iyi aileden hem akıllı olan gençlerin çoğu da bu sözleri söyleyebilirler.

Çağımızdan söz ederken, ileride okuyacağımız öykünün başlıca kişilerinden ikisinin portresini çizmiş bulunuyoruz. Bu öyküde yergi niteliğini taşımak gibi bir tehlike gösteren yirmi sayfa bile yoktur; ya-

1) Besteci Paisiello'nun "La Molinara" (Değirmenci Kadın) adlı operasında bir noter, değirmenci kadına vurulur. "Değirmenci mi olayım, noter mi?" anlamında bunları söyler: "Gönlümde mürekkeple un savaş hâlindeler." (ç.n)

zar başka bir yol tutmuştur; çünkü çağımız asık yüzlüdür, öfkelidir; yazara da söyledim ya benzerleri arasındaki en iyileri gibi en geç altı ayda unutulacak olan bir kitapçığı yayımlarken bile, bu yüzyıla karşı ihtiyatlı davranmak gerekir.

Bu böyle oladursun, "Trois Ouartiers" adlı tiyatro oyununu yazanlara gösterilen hoşgörüden birazının da bize gösterilmesini diliyoruz. Seyircilere bir ayna tutmuşlardır bunlar. Bu aynanın önünden çirkin insanlar da geçtiyse suç onların mı? Bir ayna kimden yanadır ki?

Bu romanın üslubunda safça konuşmalara rastlanacaktır ki ben bunları değiştirmek yürekliliğini gösteremedim. Almanvari veya romantik bir tumturaktan daha sıkıcı şey yoktur benim için. Yazar şöyle diyordu: "Soylu söz kuruluşlarını çokça kullanmak; sonunda, bir saygı, bir kuruluk duygusu uyandırır. Bunlar bir sayfayı zevkle okuturlar ama bu sevimli yapmacık bölüm biter bitmez, kitabın kapatılmasına yol açar. Biz ise bilmem kaç bölüm okunsun isteriz. Öyleyse köylü veya burjuvavari basitliğimi hoşgörün."

Şunu da gözden uzak tutmayın ki kendisinin burjuva bir üslubu olduğunu söylersem yazar pek üzülür. Sonsuz bir gurur vardır o gönülde. Adı, öğrenilirse kendini on yıl yaşlanmış sanacak olan bir kadınındır bu gönül. Hem canım, böyle bir konuda!..

STENDHAL

Saint-gingouf, 23 Temmuz 1827

I

It is old and plain
It is silly sooth
And dallies with the innocence of love.
"On İkinci Gece", II. perde[1]

Octave yirmi yaşında ya var ya yoktu. Politeknik okulundan yeni çıkmıştı. Babası, Malivert markisi, oğlunu Paris'te alıkoyma çarelerini araştırdı. Octave pek saydığı babasının, bir çeşit tutku ile sevdiği annesinin bu isteklerini anlar anlamaz, topçu subayı olma tasarısından vazgeçti. Bir alayda birkaç yıl geçirmek istemişti; sonra ilk savaşa dek istifasını verecekti. Bu savaşa ha teğmen olarak katılmıştı ha albay olarak; umursadığı yoktu. Basit insanların gözünde kendisini çekilmez hâle sokan acayipliklerin bir örneğiydi bu.

Çok akıllıydı; uzun boyluydu; kibar tavırlıydı; dünyanın en güzel kara gözleri ondaydı. Bütün bunlar ona kibarlar çevresinin en seçkin delikanlıları arasında bir yer verirdi ama çok tatlı bakışlı bu gözlerdeki üzgün hâl herkesi ona imrendirmezdi de acındırdı. Konuşmak istese büyük ilgi uyandırdı ama hiçbir şeyi canı çekmiyordu; her şey ona sanki ne keder veriyordu ne de zevk. Yeni yetmeliğinde çok hastalanmıştı. Sağlığını, gücünü yeniden kazanalı beri de kendisine

1) "Eski, yavan / Ve ahmakça doğru / Aşkın saflığıyla eğlenen bir türküdür bu." Shakespeare.

ödev gibi görünen her şey karşısında hiç çekinmeden boyun eğdiği görülmüştü. Yalnız ödev bir zorunluluk olarak ortaya çıkmadıkça onun harekete geçmesi için bir gerek yoktu sanki. Belki de bu genç yürekte derinden derine yer etmiş, çevresinde olup bittiğini gördüğü, gerçek yaşamın olaylan ile çelişki hâlindeki acayip bir ilke; hem gelecekteki yaşayışını hem insanlarla olan ilişkileri bakımından kişiliğini çok karanlık bir biçimde görmeye itiyordu onu. Derin üzgünlüğünün nedeni ne olursa olsun, vaktinden önce insanlardan kaçar gibi bir hâli vardı.

Dayısı Komandör Soubirana, bir gün onun önünde, böyle bir karakter yüzünden korku duyduğunu söylemişti.

Octave soğuk bir tavırla, "Niçin olduğumdan başka türlü görünecekmişim?" dedi. "Yeğeniniz akıl yolundan sapmaz hiçbir zaman."

Komandör, Güneylilere özgü o canlılığı ile, "Ama bu, yolun ne ilerisine gider ne gerisine." dedi. "Bundan da şöyle bir sonuca vanyorum ki sen, İbranilerin bekledikleri Mesih değilsen şeytanın ta kendisisin; benim kafamı kanştırmak için mahsus dönmüşsün bu dünyaya. Nesin yahu? Anlayamıyorum seni! Ödev denen şeyin ta kendisisin!"

Octave, "Bu ödevi her zaman yerine getirebilsem ne mutlu olurdum! Tertemiz ruhumu Yaradan'a aldığım gibi teslim etmeyi de isterdim!" dedi.

Komandör, "Mucize!" diye haykırdı. "Böylesine temiz olan bu ruhun, bir yıldan beri ilk kez bir istek belirttiğini görüyorum. Öyle temiz bir ruh ki bu yüzden buz gibi soğuk!" Komandör, söylediği sözlerden pek memnun, koşa koşa salondan çıktı.

Octave annesine sevgiyle baktı; bu ruhun buz gibi olup olmadığını o bilirdi. Malivert markizi ellisine yaklaşmıştı ama genç kaldığı söylenebilirdi. Hâlâ güzel olduğu için değildi bu yalnız; en acayip, en çekici şekilde akıllı olmakla birlikte; dostlarının çıkarlanna, gençlerin mutluluklarına, sevinçlerine bile canlı, hoş bir yakınlık gösteregel-

mişti hep. Onları umuda, korkuya iten nedenleri doğal bir eda ile benimser, çok geçmeden kendisi de bir şeyler umar veya bir şeyden korkardı sanki. Az çok yaşlı olup da sofu olmayan kadınlara kamuoyunun bu hâli âdeta zorla kabul ettirişinden beri böyle bir tutum sevimliliğini yitirmiştir ama yapmacık denen şey Malivert markizinin semtine bile uğramamıştı.

Evinde hizmetçiler, uşaklar, markizin bir zamandır sokağa kira arabasıyla gittiğini, dönüşünde de çokluk yalnız olmadığını görüyorlardı. Saint Jean pek meraklı, yaşlı bir uşaktı. Büyük Devrim'den sonra efendileri Fransa'dan kaçınca o da onlarla birlikte gitmişti. İşte bu uşak, Malivert markizinin birkaç kez eve getirdiği adamın kim olduğunu öğrenmek istedi. Kimliğini bilmediği bu adamı ilk gün kalabalık arasında kaybetti. İkinci seferinde merakını gidermenin yolunu buldu: Peşine takıldığı adamın Charite Hastanesine girdiğini gördü; kapıcıdan, tanımadığı bu kimsenin ünlü Dr. Duquerrel olduğunu öğrendi. Malivert markizinin hizmetçileri, uşakları, hanımlarının; evine birbiri ardınca Paris'in en ünlü hekimlerini getirdiğini hemen daima oğlunu onlara göstermek fırsatını bulduğunu gördüler.

Annesi, Octave'da gördüğü acayiplikleri merak ediyor, onun ciğerlerinden rahatsız olmasından korkuyordu. Yalnız düşüncesinin doğru çıkması gibi bir felakete uğrarsa bu amansız hastalığın adını söylerse onun daha çabuk ilerlemesine yol açacağını sanıyordu. Hekimler akıllı insanlardı; markize, "Oğlunuzun; yaşıtlarında, kendi ayarındaki gençlerde görülen o bir çeşit hoşnutsuz, kılı kırk yaran kederden başka hastalığı yok." dediler ama "Siz kendiniz ciğerlerinize çok iyi bakmak zorundasınız." diye de belirttiler. Bu uğursuz haber, katlanılması gereken perhiz dolayısıyla evin içinde yayıldı. Hastalığın adını markiden gizlemek istediler ama boşuna, marki yaşlılık günlerinde yalnız kalacağını görür gibi oldu.

Malivert markisi, Devrim'den önce çok düşüncesizdi, çok da zengindi. Fransa'yı ancak 1814'te, kraldan sonra görmüştü. El koymalar yüzünden geliri yirmi otuz bin franga inmişti. Dilenecek hâle

geldiğine inanıyordu. Hiçbir zaman iyi işlememiş olan kafasını şimdi kurcalayan tek şey Octave'ı evlendirme çarelerini araştırmaktı. Yalnız kafasına saplanmış olan düşünceden çok, şerefe bağlı olduğu için, yaşlı marki, toplum içinde yaptığı ağız yoklamalarına şu sözlerle başlamaktan geri durmuyordu: "Parlak bir ad, Küçük Louis'nin katıldığı haçlı seferinden başlayarak inanılır bir soy kütüğü verebilirim. Gelgelelim, Paris'te bu bakımdan alnı açık yürüyebilecek on üç aile tanıyorum ancak. Ne var ki ben de kendimi sefalete, dilenmeye mahkûm görüyorum, çulsuzun biriyim ben."

Yaşlı bir adamdaki bu görüş, yaşlılığın neşesi demek olan o yumuşak, filozofça tevekkülü yaratacak nitelikte değildir. Az buçuk kafadan sakat, epeyce de hain bir adam olan yaşlı Komandör Soubirane'ın çılgınlıkları olmasa; Octave'ın oturduğu ev, Saint Germain Mahallesi'nde bile, iç karartıcılığı ve asık yüzlülüğüyle göze çarpardı. Oğlunun sağlığı bakımından markizin duyduğu kaygıları hiçbir şey, kendisinin karşılaştığı tehlikeler bile yatıştıramıyordu. Markiz, içinde bulunduğu bitkin hâli bahane ederek, ünlü iki hekimi yanından ayırmaz oldu. Onların dostluklarını kazanmak istedi. Bunlardan biri, birbirine rakip iki mezhebin başı, öteki de en ateşli önderlerinden biri olduğundan, boyuna tartışıp dururlardı. Öğrenmek için ilgi beslemeyen, çözülecek soruna aldırmayan bir kimse için böyle bir konu çok sıkıcıdır ama canlı, meraklı bir yaradılışı olan markizin bu tartışmalarla ara sıra oyalandığı oluyor; konuşsunlar diye ikisini kışkırtıyordu. Malivert Konağı'nın çok kibar döşenmiş loş salonunda, onlar sayesinde, hiç değilse ara sıra birisi sesini yükseltiyordu.

Yaldızlı süslerle alabildiğine yüklü, yeşil kadifeden bir duvar örtüsü, cam yerine ayna geçirilmiş iki kocaman pencereden gelebilecek bütün ışığı yok etmek için bile bile yapılmıştı sanki. Bu pencereler, kıyılara dikili şimşirlerle acayip bölümlere ayrılmış ıssız bir bahçeye bakıyordu. Hiç aksatmadan yılda üç kez budanan sıra sıra ıhlamur ağaçları bahçenin bitiminde yükselmekteydi. Bunların kımıltısız biçimleri de bu ailenin manevi yaşayışının canlı imgesiydi sanki. Genç Malivert vikontunun yani Octave'ın odası salonun üstündeydi; evin

bu başlıca bölümünün güzelliğine kurban edildiğinden ancak bir asma kat yüksekliğindeydi. Bu oda Octave için bir tiksinti konusuydu ama burasını anasıyla babasının önünde belki yirmi kez övmüştü. Ağzından kaçıracağı bir lafın kendisini elevermesinden, bu oda ile bütün bu evin kendisi için ne denli çekilmez olduğunu açığa vurmasından korkuyordu çünkü.

Politeknik okulundaki küçük odasını çok arıyordu. O okulda kaldığı günlerden çok hoşlanmıştı. O günler kendisine bir manastırın dünyadan elini eteğini çekmişliğini, huzurunu vermişti çünkü. Octave dünyadan elini eteğini çekmeyi, varlığını Tanrı'ya adamayı uzun süre düşünmüştü. Bu düşünce anasıyla babasını, özellikle markiyi telaşlandırmıştı çünkü bu düşüncede yaşlılık günlerinde yalnız kalmak yüzünden duyduğu tüm korkuların gerçekleşme olasılığını görüyordu.

Octave, dinin gerçeklerini daha iyi öğrenmeye kalkışınca, birtakım yazarların yapıtlarını okudu. Bunlar insanoğlunun neler düşündüğünü, neler istediğini iki yüz yıldan beri anlatmaya çalışmışlardı; Octave'ın düşünceleri de bu yüzden çok değişmişti. Babasının düşünceleri ise hiç değişmiş değildi. Marki, genç bir soylunun kitaplara merak sarışını bir çeşit ürküntüyle görüyordu. Octave'da bu merakın gene geri tepmesinden hep korkuyordu. Onun hemen evlenmesini isteyişinin başlıca nedenlerinden biri de buydu.

Herkes güzün son güzel günlerinin tadını çıkarıyordu ki Paris'te bu, bahar demektir.

Malivert markizi oğluna, "Ata binsen fena olmaz." dedi. Octave bu öneride yeni bir masraf kapısından başka şey görmedi. Babasının sürekli sızlanışları aile varlığının gerçektekinden daha azalmış bulunduğuna kendisini inandırmış olduğundan, uzun zaman kabul etmedi. "Neye yarar ki bu, anneciğim!" diyordu. "Çok iyi ata binerim ama hiç zevk almam."

Markiz çok güzel bir İngiliz atı getirtip ahıra yerleştirdi. Bu atın gençliği, sevimliliği on iki yıldır evin hizmetini görmekte olan iki

emektar Normandiya atıyla acayip bir çelişki meydana getirdi. Octave bu armağan yüzünden sıkıldı. Tam iki gün annesine teşekkür etti durdu. Üçüncü gün, annesiyle yalnız olduğu sırada, söz döne dolaşa gene İngiliz atına gelince, annesinin elini alıp dudaklarına götürdü. "Seni çok sevdiğim için gene teşekkür etmeyeceğim." dedi. "Oğlunun dünyada en çok sevdiği kimseye karşı ömründe bir kez olsun açık yürekli davranması gerekmez mi? Bu atın değeri 4.000 frank. Senin de pek paran yok, bu masraf sıkıntıya sokacak seni."

Markiz yazı masasının gözünü çekti, "İşte, vasiyetnamem burada." dedi. "Elmaslarımı sana bırakıyordum ama bir şartla. Bunların satışından gelecek para bitinceye dek senin bir atın olacak; sen de benim isteğim üzerine, bu ata bineceksin. Şimdi, senin güzel bir atın olduğunu sağlığımda görmek mutluluğu uğruna, bu elmaslardan ikisini el altından sattırdım. Babanın beni katlanmak zorunda bıraktığı en büyük özverilerden biri de bana hiç yakışmayan bu takıları elden çıkarmamak zorunda oluşumdur. Bana göre biraz asılsız, bilmem ne türlü politik bir umudu var. Karısının artık elmasları olmadığı gün, kendisini iki kat daha yoksul, daha düşkün sanacak." Octave'ın yüzünde derin bir üzüntü belirdi, kağıdı yeniden yazı masasının gözüne koydu. Bu kâğıdın adı çok acıklı, belki de çok yakın bir olayı hatırlatıyordu ona. Annesinin elini alıp avuçlarında tuttu ki çok seyrek yapardı bunu.

Markiz, "Babanın tasarıları üç yıldır lafını dinlediğimiz o tazminat yasasına dayanıyor hep." diyordu.

Octave, "Bu yasanın onaylanmamasını bütün kalbimle diliyorum." dedi.

Annesi, oğlunun herhangi bir şey yüzünden böyle canlandığını, kendisine bir sevgi, saygı delili verdiğini görünce pek sevinmişti. "Bu yasanın onaylanmamasını neden istiyorsun bakayım?" diye sordu. "Önce şunun için ki yasa tam olmadığından, biraz haksız görünüyor bana. İkincisi, benim evlenmeme yol açacak. Ne yazık ki acayip huyluyum ben ama kendimi ben böyle yaratmış değilim. Tüm yapa-

bildiğim, kendini tanımak oldu. Seninle yalnız olmak mutluluğunu tattığım anların dışında tek zevkim, bana söz söylemek hakkına sahip hiç kimse olmadan tek başıma yaşamaktan ibaret."

"Bu acayip zevkin bilime karşı beslediğin ölçüsüz sevgiden ileri geliyor, Octave'cığım. Okuduklann korkudan ürpertiyor beni. Senin sonun da Goethe'nin 'Faust'u gibi olacak. Yalnız çok kötü kitaplan okumadığına yemin eder misin bana, pazar günü yaptığın gibi?"

"Senin bana salık verdiğin kitaplan okuyorum, anneciğim; bunların yanı sıra da kötü kitaplar diye adlandırılanlan."

"Ah ah! Senin yaradılışında esrarlı, karanlık bir şey var ki korkutuyor beni. Okuduğun bunca şeyden ne gibi sonuçlara vanyorsun kim bilir!"

"Anneciğim, bana gerçek görünen şeye inanmaktan geri duramam. Çok güçlü, iyi bir varlık bana kendisinin verdiği örgenler arasındaki ilişkilere inandım diye cezalandırabilir mi beni?"

Markizin gözleri yaşardı. "Ah ah!" dedi. "Bu korkunç varlığı öfkelendirmekten çekinirim ben. Benim sevgimden çekip koparabilir seni. Öyle günler oluyor ki büyük vaiz Bourdaloue'nun yazdıklannı okuyunca korkudan elim ayağım buz kesiliyor. Kutsal kitapta görüyorum. Bu çok güçlü varlık öç alırken acımak nedir bilmez. XVIII. yüzyıl filozoflannı okurken de onu incitmiş oluyorsun besbelli. Açıkça söylüyorum sana bak! Geçen gün Saint Thomas d'Aquin Kilisesinden hemen hemen umutsuz bir hâlde çıktım. Ulu Tann'nın dinsizce kitaplara duyduğu öfke, Rahip Fay'nin söylediğinin ondabiri kadar bile olsa gene de seni yitireceğimi düşünerek korkudan titrerim. Berbat bir gazete var, Rahip Fay vaazlannda bunun adını ağzına alma yürekliliğini bile gösteremiyor ama sen bunu her gün okuyorsun, eminim."

"Evet anne, okuyorum ama sana verdiğim sözü de tutuyorum. O dediğin gazeteyi, düşünceleri onunkilerin tam karşıtı olan gazeteyi okuduktan hemen sonra okuyorum."

"Octave'cığım, beni telaşa düşüren, senin tutkularındaki zorluluk, hele yüreğinde bu tutkuların gizliden gizliye yol alması. Yaşına yaraşan zevklerden birkaçının acayip düşüncelerini zihninden uzaklaştırdığını görsem daha az korkacağım. Dinsizce kitaplar okuyorsun. Tanrı'nın varlığından bile kuşku eder hâle geleceksin çok geçmeden. Ne var bu korkunç konular üzerinde kafa yoracak? Kimyaya olan merakını anımsıyor musun? Tam on sekiz ay kimsenin yüzünü görmek istemedin; ortalıkta görünmeyerek en yakın hısımlarımızı bile tedirgin ettin. En gerekli görevlerini bile yerine getirmiyordun."

Octave, "Kimyadan zevk alıyordum ama tutku hâlinde bir merak değildi bu, kendime verdiğim bir görevdi." dedi. Sonra içini çekti. "Tanrı bilir ya keşke bu düşünceye bağlı kalsaydım da dünyadan elini eteğini çekmiş bir bilgin olsaydım!"

O akşam Octave saat bire dek annesinin yanında kaldı. Kadıncağız, oğlu toplantılara veya hiç değilse tiyatroya gitsin diye, boşuna ayak diremişti.

Octave, "Nerede en çok mutluysam orada olurum." diyordu.

Mutlu annesi de "Sana inandığım zamanlar oluyor." diyordu. "Yanında olduğum zamanlar. Ama iki gün üst üste seni ancak herkesin içinde görürsem akıl baskın çıkıyor. Senin yaşında bir erkeğe böyle bir yalnızlık yaraşsın, olacak iş değil! Şurada hiçbir işe yaramayan 74.000 franlık elmasım var. Madem evlenmek istemiyorsun, uzun zaman da işe yarayacak değiller. Aslında çok da gençsin hani, yirmi yaşını daha ancak beş gün geçtin!" Markiz şezlongundan kalktı, gidip oğlunu öptü. "Bu işe yaramaz elmasları satmak geliyor içimden. Parasıyla yatırım yaparım, gelirini de daha çok para harcamak için kullanırım. Bir kabul günü düzenlerim, sağlık durumumun iyi olmadığını bahane ederek de senin kendilerine hiçbir itirazda bulunamayacağın kimseleri kabul ederim yalnız."

"Ne yazık ki anneciğim, tüm bu insanları görmek de üzüntü veriyor bana. Dünyada yalnız seni seviyorum ben."

Oğlu yanından ayrıldıktan sonra markizin içine kötü kötü şeyler doğdu. Saat epey ilerlemişti ama bir türlü uyuyamadı. Octave'ı ne denli sevdiğini unutmaya, sanki bir yabancı hakkında hüküm verirmiş gibi yargılamaya çalışıyordu ama boşuna. Ruhu akıl yolunu izleyecek yerde oğlunun geleceğiyle ilgili birtakım romantik varsayımlar arasında kaybolup gidiyordu. Komandör'ün sözleri hatırına geliyor: "İnsanüstü bir şeyler seziyorum onda." diyordu. "Öteki insanlardan ayrı, bambaşka bir varlık gibi yaşıyor o." Sonra daha akla yakın düşüncelere dönüyordu. Aklı şunu bir türlü almıyordu: Oğlunda en canlı veya hiç değilse en coşkun tutkular vardı ama nasıl oluyordu da hayatta gerçek olan her şeyden böylesine zevk almazlık ediyordu? Tutkularının kaynağı başka yerdeydi sanki; yeryüzünde var olan hiçbir şeye dayanmıyordu bunlar. Octave'ın çok soylu yüzüne varıncaya dek hiçbir şey yoktu ki annesini telaşlandırmasın. Oğlunun çok güzel, çok tatlı gözleri dehşet veriyordu ona. Bu gözler kimi zaman gökyüzüne bakar, orada gördükleri mutluluğu düşünür gibiydi. Az sonra da gene bu gözlerde cehennemin azapları okunurdu. İnsan, mutluluğu böylesine kırılgan görünen bir varlığı sorguya çekmekten bir çeşit utanç duyar. Annesi de onunla konuşmaya cesaret etmekten çok, ona bakıyordu. Daha durgun zamanlarda Octave'ın gözleri yok olmuş bir mutluluğu düşünüyorlardı sanki. Onu gören, sevdiği tek nesneden uzun bir yolla ayrı düşmüş sevecenlik dolu bir yaratık sanırdı.

Octave annesinin kendisine yönelttiği sorulara açık yüreklilik karşılık veriyordu ama kadıncağız oğlunun kurduğu bu derin, çoğu zaman da çırpıntılı düşlerin sırrını çözemiyordu. Octave on beş yaşından beri böyleydi, annesi de herhangi bir gizli sevginin, bir tutkunun var olabileceğini hiçbir zaman ciddi olarak düşünememişti. Octave kendinin de yazgısının da hâkimi değil miydi?

Kadıncağız şunu görüyordu hep: Gerçek yaşayış oğlu için bir heyecan kaynağı olacak yerde, üzerinde onu öfkelendirmekten başka bir etki yapmıyordu. Kurduğu sevgili düşlerden zihnini çeliyordu da can sıkıcı bir tarzda çekip alıyordu onu sanki. Çevresindeki her

şey yabancı görünen bu yaşayıştaki mutsuzluğun yanı sıra, markiz, oğlunun baştan aşağı deha, onur dolu, sağlam, mert bir ruhu olduğunu kabul etmekten kendini alamıyordu. Yalnız bu ruh bağımsızlıktan, özgürlükten yana olan haklarının neler olduğunu çok iyi biliyordu; soylu meziyetleri de o yaşta inanılmaz derecede derin bir ikiyüzlülükle acayip tarzda bağdaşıyordu. Bu amansız gerçek markizin zihnini yatıştırmış olan mutluluk düşlerini bir anda yok ediverdi.

Octave için dayısı Komandör kadar sıkıcı, çekilmez bir şey daha yoktu. Delikanlı yanm sevgi veya yanm tiksinti beslemesini bilmiyordu çünkü. Bununla birlikte bütün ev halkı, Octave'ın, B. Soubirane'la satranç oynamayı veya gidip onunla bulvarda avare avare dolaşmayı her şeyden çok sevdiğine inanmaktaydı. Komandör'ün sözüydü bu, altmış yaşındaydı ama en azından 1789'daki kadar iddialan vardı. Yalnız gençlik taslayışlarının yerini, yargılarındaki aptalca bir kendine güveniş, bir derinlik almıştı. Gençlik iddialarının ise hiç değilse sevimlilik, neşe gibi hoş görülür yanlan vardır. Böylesine kolay bir ikiyüzlülük örneği markizi korkutuyordu.

Kendi kendine şöyle diyordu: *Oğlumu dayısıyla yaşamaktan duyduğu zevk üzerinde sorguya çektim, doğruyu söyledi bana. Yalnız bu acayip ruhun derinliklerinde garip bir düşünce gizli mi acaba? Bu konuda Octave'ı sorguya çekmesem, o hiçbir zaman kendiliğinden bunun sözünü etmeyi düşünmeyecek. Sıradan bir kadınım ben, elimden gelebilecek birkaç küçük ödevi biliyorum yalnız. Böylesine güçlü, böylesine acayip bir insana öğüt verebilecek yetenekte olduğumu sanmaya nasıl cesaret edebilirim? Oldukça kafalı bir dostum yok ki ona akıl danışayım. Hem nasıl olur da Octave'ın inancını kötüye kullanabilirim? Bu işi çok gizli tutacağım, diye söz vermedim mi ona?*

Bu kara düşüncelerle sabaha dek kıvrandıktan sonra, her zaman olduğu gibi, gene şöyle bir sonuca vardı: Oğlunun sık sık Bonnivet markizinin evine gitmesi için onun üzerindeki tüm sözü geçerliğini kullanacaktı. Markiz kendisinin çok içli dışlı arkadaşıydı; kardeş ço-

cukları oluyorlardı; çok da saygıdeğer bir kadındı. Yüksek tabakanın en seçkin insanları sık sık onun salonunda toplanıyorlardı.

Markiz şöyle düşünüyordu: *Bana düşen iş, Bonnivet markizinin evinde gördüğüm önemli kişilerin gözlerine girip Octave için ne düşündüklerini öğrenmektir.*

Herkes bu salona Bonnivet markizi ile sohbet etmenin zevkini tatmak, kocasının desteğini elde etmek için gidiyordu. Marki yaşlı, onurlu, usta bir saray adamıydı. Efendisi kral da onu, vaktiyle dedesi sevimli Amiral Bonnivet'yi I. François'nın sevdiği kadar seviyordu. Amiral, I. François'ya birçok yanlış işler yaptırmış sonra kendi cezasını çok soylu bir tarzda gene kendisi vermişti. I. François'nın İspanya Kralı V. Carlos'a yenildiği Pavia Savaşı'nda, akşama doğru, her şeyin kaybolduğunu görünce, "Yo, böyle bir yenilgiden sonra yaşayamam ben!" diye bağırmış, tolgasının siperini kaldırarak düşmanların arasına atılmış, delik deşik edilerek ölmeden önce bunlardan birkaçını öldürmek gibi bir avuntu elde etmişti.

II

Melancholy mark'd him for her own,
whose ambitious heart overrates
the happiness he cannot enjoy.
MARLOWE[1]

Ertesi gün, daha sabahın sekizinde Malivert markizinin evinde büyük bir değişiklik oldu. Tüm çıngıraklar birdenbire çalmaya başladı. Çok geçmeden, yaşlı marki daha yataktan kalkmamış olan karısına haber yolladı, yanına geleceğini bildirdi. Kendisi de giyinmeye vakit bulamamıştı. Yaşlı gözlerle gelip karısını öptü. "Sevgilim, ölmeden önce torunlarımızı göreceğiz!" dedi. Hüngür hüngür ağlıyordu zavallı ihtiyarcık. "Tanrı bilir ya beni bu hâle koyan, çulsuzun biri olmayacağım artık düşüncesi değil... Tazminat yasasının çıkması kesinleşti, iki milyonun olacak!"

Marki oğlunu da çağırtmıştı. O sırada o da gelip odaya girmek için izin istedi. Babası kalkıp onun kolları arasına atıldı. Octave gözyaşlarını gördü ama bunların neden ileri geldiğini belki pek iyi anlayamadı. Solgun yanaklarında belli belirsiz bir kırmızılık göründü.

Annesi atılarak, "Perdeleri iyice açın, bol ışık gelsin!" dedi. Sonra aynı eda ile ekledi: "Yaklaş, bana bak."

---

1) "Hüzün kendi malıymış gibi ona damgasını vurmuştu. Haris gönlü erişemediği mutluluğun değerini alabildiğine büyütmekteydi."

Kocasına bir şey söylemeksizin, oğlunun yanaklarının yukarısında beliren kırmızılığı inceliyordu. Yanaklar üzerindeki halka halka kırmızılığın akciğer hastalığının bir belirtisi olduğunu hekimlerle yaptığı konuşmalardan biliyordu. Oğlunun sağlığı için çok kaygılanıyor, iki milyonluk tazminatı düşünmüyordu artık.

Markizin içi rahatlayınca marki en sonunda söze başlayabildi. Tüm bu gürültü patırdı yüzünden biraz da öfkelenmişti.

"Evet oğlum." dedi. "Şunu iyice öğrendim. Tazminat için yasa önerisi yapılacak. 420 oy üzerinde de güvenilir 319 oyumuz var. Annenin yitirdiği malın mülkün değerini altı milyondan yukarı biçiyorum ben. Jocobin'lerin krallık adliyesi üzerinde yarattığı korku yüzünden katlanılacak özveriler ne olursa olsun, rahat rahat iki milyon alacağımızdan emin olabiliriz. Böylece, ben çulsuzun biri değilim artık, yani sen de çulsuz değilsin; varlığın yeniden asilliğinle eşit hâle gelecek. Seni evlendirmek için bir kız dilenmem artık. Bu kızı arayabilirim!"

Markiz, "Yalnız dikkat et, sevgilim." dedi, "Sen bu önemli haberlere böyle çabucak inanıyorsun ya bu hâlin yüzünden hısımımız Ancre düşesinin çevresinde bulunanların birtakım ufak tefek dedikodularıyla karşılaşmayasın sakın. Senin bize müjdelediğin bu milyonlardan o yararlanıyor gerçekten. Dereyi görmeden paçalan sıvama." Yaşlı marki saatini çıkanp bakarak, "Yirmi beş dakika oluyor ki eminim!" dedi. "Hem de tam anlamıyla eminim ki tazminat yasası çıkacak."

Marki haklıydı besbelli çünkü hiçbir şeye aldırmayan Octave o akşam Bonnivet markizinin evine gittiği zaman, herkesin kendisini her zamankinden daha yakın bir ilgiyle karşıladığını sezer gibi oldu. Onun da kendisine birdenbire gösterilen bu ilgiye karşılık verişinde de az çok yüksekten bakan bir eda vardı; hiç değilse, yaşlı Ancre düşesi bunun böyle olduğunu belirtmekten geri durmadı. Octave'ın edindiği izlenim hem hoş olmadı hem de küçümseyici oldu. İki milyona kavuşma olasılığı yüzünden Paris kibarlar çevresinde, çok içli dışlı karşılandığı bir toplumda daha çok saygınlık görüyordu şimdi.

Kendisine karşı olduğundan daha çok başkalanna karşı pek dürüst hemen hemen o denli de sert davranan bu ateşli insan, sonunda bu acı gerçek yüzünden derin bir üzüntüye kapıldı. Gururunun, işi, bir rastlantı sonucu bu salonlarda toplanmış olan insanlara içerlemeye vardıracak kadar alçalmasından değildi bu. Kendi yazgısına da tüm insanların yazgısına da acıyordu.

Kendi kendine, *Demek o denli az seviliyorum ki hakkımda beslenen tüm duyguları iki milyon değiştiriveriyor,* diyordu. *Sevgiye layık olma çarelerini araştıracağım yerde, ticarete atılıp zengin olmanın yollarını araştırmalıymışım.*

Octave bu acı düşünceleri zihninden geçirirken, annesinin yeğeni Armance da Zohiloff'un oturduğu küçük bir sandalyenin karşısındaki divana oturmuştu. Bir ara, gözleri kıza takıldı. Bütün akşam boyunca Armance'ın kendisine tek bir söz söylemediğini hatırladı.

Armance, Bonnivet markizinin de Malivert markizinin de yeğeni oluyordu. Oldukça yoksul bir ailedendi; aşağı yukan Octave'ın yaşındaydı. İkisi de birbirlerine ilgi duymadıklarından, aralarında büyük bir açık yüreklilikle konuşabiliyorlardı.

Üç çeyrek saatten beri Octave'ın gönlünde acı duygular yer etmişti şimdi zihnine başka bir düşünce takıldı: *Armance'ın beni pohpohladığı yok. Para yüzünden görmekte olduğum bu aşırı ilgiye yalnız o yabancı kalıyor. Burada az çok ruh asilliği bulunan tek insan o.* Armance'a bakmak onun için bir avuntu kaynağı olmuştu. İçinden, *İşte saygıdeğer bir insan,* diyordu. Saatler ilerlemekte olduğu için, genç kızın kendisiyle konuşmaması yüzünden ilkin yüreği acı ile dolmuşken, şimdi onun gene kendisiyle konuşmamaya devam edişini o acıya eşit bir zevkle karşılıyordu.

Armance'la ancak bir kere göz göze geldiler. O sırada Millet Meclisi üyesi bir taşralı, lehinde oy vereceği (adamın sözleriydi bunlar) iki milyon için Octave'a beceriksizce bir iltifatta bulunuyordu. Kızın bakışındaki ifade üzerinde aldanmak imkânsızdı; daha doğrusu

Octave'ın sandığından daha sert olan yargısı böyle yorumladı bunu. Kendisini gözlemek amacını güdüyordu bu bakış. Ona epeyce zevk veren şey de şuydu ki bu bakışın küçümseme zorunda kalmayı bekler gibi bir hâli vardı. Milyonlar lehinde oy vermeye hazırlanan milletvekili Octave'ın kurbanı oldu. Genç vikontun küçümseyişi bir taşralının bile anlayacağı kadar açıktı. Milletvekili az sonra Komandör de Soubirane'ın yanına gitti.

"İşte hepsi böyle bunların." dedi. "Ah, siz saray asilzadeleri ah! Sizinkileri bir yana bırakıp kendi tazminatlarımız için oy verebilseydik, siz ancak bize güvence verdikten sonra el sürebilirdiniz bunlara! Biz artık eskiden olduğu gibi, sizi yirmi üç yaşında albay, kendimizi de kırk yaşında yüzbaşı görmek istemiyoruz. 319 muvafık milletvekili üzerinde biz 212 kişi, vaktiyle okkanın altına giden o taşra asillerindeniz..."

Komandör kendisine böyle bir şikâyette bulunulduğu için pek böbürlendi, değerli insanları övmeye başladı. Kendine paye vermek için "politik" diye nitelediği bu konuşma bütün gece sürüp gitti. Çok sert bir poyraz rüzgârına karşın bir pencerenin önünde konuşuyorlardı; politikadan söz etmek için de böyle bir yerde durmak gerekir. Komandör oradan ancak bir dakika için ayrıldı. Milletvekilinden özür diledi, kendisini beklemesi için yalvardı. "Gidip yeğenime sorayım bakayım, arabamı ne yapmış?" dedi. Sonra gelip Octave'ın kulağına, "Konuş, bir şeyler söyle, susuşun göze batıyor." diye fısıldadı. "Bu yeni servetin sende gurur uyandırmak gibi bir etkisi olmamalı, sakın! Düşün ki bu iki milyon, alınan paranın geri verilişidir, başka hiçbir şey değil. Kral sana Saint Esprit şövalyelik tarikatının Mavi Kordon rütbesini verseydi hâlin nice olurdu?" Sonra bir delikanlı gibi koşa koşa gene pencerenin önüne geldi. Bir yandan da oldukça yüksek bir sesle, "Ah ah! Atlar da saat on bir buçukta gelir mi hiç?" deyip duruyordu.

Octave konuştu. Tam bir başarıyı oluşturan rahatlığa, sevimli neşeye erişmedi ama çok yakışıklı oluşu, davranışlarındaki derin

ağırbaşlılık birçok kadının gözünde onun söylediği sözlere büyük değer kazandırdı. Düşünceler canlıydı, berraktı; üzerinde durdukça büyüyen türdendi. Yalnız asalet dolu bir sadelikle konuşması çok dokunaklı birkaç sözün yaratacağı etkiyi kaybettiriyordu. Herkes de buna ancak bir saniye sonra şaşıyordu.

Octave, yaradılışındaki gurur yüzünden, kendisine hoş görünen şeyi hiçbir zaman belirli bir tavırla söyleyemedi. Öyle bir insandı ki gururu kendisini herkesin allık kullandığı bir salona allık sürmeksizin giden bir genç kadının durumuna düşürürdü. Böyle bir kadının yüzündeki solgunluk onu birkaç saniye üzgün gösterir. Octave başarı kazandıysa bu, kendisinde çoğu zaman eksik olan hareketli bir aklın, coşkunun yerini o akşam en acı alay duygusunun almış olmasındandı.

Görünürdeki bu hınzırlık davranışlarındaki basitliği az çok yaşlı kadınların hoş görmelerine yol açtı, ürküttüğü budalalar ise onu hemencecik alkışladılar. Octave içini kemiren tüm küçümseyiş duygularını kurnazca belirterek, toplumun kendisine verebileceği tek mutluluğu buluyordu.

O sırada Ancre düşesi onun oturmakta olduğu divana yaklaştı; ona değil ama o duysun diye çok alçak sesle, yakın arkadaşı Bn. de la Ronze'a, "Şu Armance olacak aptal kıza bak hele!" dedi. "Malivert'lere gökten inen serveti kıskanmak cüretini göstermiyor mu? Tanrı'm! Kıskançlık hiç yakışmıyor bir kadına!"

Arkadaşı, düşesin söylediklerini anladı, Octave'ın dik bakışları da gözünden kaçmadı. Delikanlı o sırada kendisine bir şeyler söylemekte olan piskoposun saygıdeğer yüzünden başka şey görmez gibiydi ama hepsini duymuştu.

Üç dakika geçti, geçmedi; Armance'ın sususunun nedeni anlaşıldı. Genç kız kendisinin suçlandığı tüm bayağı duyguları Octave'ın zihninde de yüklenmiş oldu. Octave içinden, *Hey Ulu Tanrı'm!* diyordu, *Bütün bu toplumun duygularındaki bayağılığın dışında ka-*

lan hiçbir şey yok demek! Sonra öbür toplumların bundan başka olabileceklerine inanmak için ne gibi bir bahane bulabileceğim? Fransa'nın en seçkin salonlarından birinde herkes paraya böylesine tapındığını açığa vurma yürekliliğini gösterirse hem de bunu, tarih kitabını açınca içinde kendi adını taşıyan bir kahramanla karşılaşan kimseler yaparsa, daha dün babaları hamallık eden bugünün zavallı milyoner tacirleri ne yapmaz! Aman ne aşağılık yaratıklar şu insanlar!

Octave hemen Bonnivet markizinin salonundan kaçtı. Toplum tiksinti uyandırıyordu onda. Ailenin kullandığı arabayı dayısına bıraktı, kendisi eve yayan döndü. Bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu. Bu yağmur onun hoşuna gidiyordu. Çok geçmeden, Paris'i sele boğan fırtınanın farkına varmaz oldu.

Bu genel alçalışa karşı koymanın tek çaresi, diye düşünüyordu. *Şu düşes gibilerin sözde sağduyusuyla alçalmamış iyi bir insan bulmak, ölünceye dek ona bağlanmak, ondan başkasını görmemek, yalnız onunla, onun için, onun mutluluğu için yaşamak. Çıldırasıya severdim onu... Severdim onu!.. Ben, zavallı!*

O sırada dörtnala Poitiers Sokağı'ndan çıkıp Bourbon Sokağı'na sapan bir araba Octave'ı az kalsın eziyordu. Arka tekerlek hızla göğsüne çarptı, yeleğini yırttı. Delikanlı kımıldamadan kaldı; ölümü karşısında görünce kanı buz kesilmişti. Gökyüzüne bakarak, "Ah! ne diye ölmedim!" dedi. Sel gibi yağan yağmurda bile başını hiç eğmedi. Bu soğuk yağmur kendisine iyi geliyordu. Ancak birkaç dakika sonra yeniden yürümeye başladı. Koşa koşa odasına çıktı, üstünü başını değiştirdi. "Annemi görebilir miyim acaba?" diye sordu.

Annesi onu beklemediği için, erkenden yatmıştı. Octave, benliğiyle baş başa kalınca, her şey, bir tragedyasını okumaya kalkıştığı asık yüzlü Ozan Alfieri bile onu rahatsız etti. Çok geniş, çok basık tavanlı odasında uzun uzun dolaştı.

Sonunda kendi kendine, *Ne diye bitirmemeli bu işi?* dedi. *Üze-*

rime çöken alın yazısıyla savaşmak için gösterdiğim bu direniş neden? En akıllıca görünen davranışları ne denli tasarlarsam tasarlayayım, yaşayışım bir sıra mutsuzluklar, acı duygular zincirinden başka şey değil. Bu ayın geçen aydan daha üstün bir değeri yok. Bu yılın da geçen yıldan. Nereden geliyor yaşamak için bu direniş? Yüreklilik mi eksik yoksa bende? Tabancalarının bulunduğu kutuyu açıp bakarak, içinden, *Ölüm nedir?* dedi, *Çok küçük bir şey aslında. Bundan vazgeçmek için deli olmak gerek. Annem, zavallı annem veremden ölecek. Az sonra ben de onun ardından gideceğim, yaşamak benim için çok derin bir acı olursa ondan önce de gidebilirim. Böyle bir izin istenebilseydi annem verirdi bunu bana... Dayım da babam da verirdi! Beni sevmiyorlar ki! Taşıdığım adı seviyorlar. Yükselmek için buldukları bahaneyi seviyorlar benim kişiliğimde. Beni onlara bağlayan pek küçücük bir ödev bu...*

Bu ödev sözü bir yıldırımın düşmesi gibi oldu. Durarak, "Küçük bir ödev!" diye bağırdı. "Büyük önemi olmayan bir ödev! Bana kalan tek ödev bu ise büyük önemi yok mu bunun? Şimdiki durumumda rastlantının karşıma çıkardığı güçlükleri yenmezsem sonradan önüme çıkacak tüm güçlükleri yeneceğime inanmaya ne hakla cesaret ederim? Ne yani? Bütün tehlikelerden, bir insanın başına gelebilecek türlü kötülüklerden üstün olduğumu sanmak gibi bir gurura kapılıyorum. Bununla birlikte, karşıma çıkan acı başka bir kılığa bürünsün, bana uygun gelebilecek bir biçim seçebileyim, yani acı yarı yarıya azalsın diye çırpınıyorum. Ne küçüklük! Nasıl da kendime güveniyordum! Boş bir gurura kapılmışım!"

Bu yeni durumu görmesi, yaşama acısını yenmeye yemin etmesi bir anlık iş oldu. Çok geçmeden bütün nesneler karşısında duyduğu tiksinti daha az zorlu bir hâl aldı. Daha az zavallı bir insan gibi göründü kendi gözüne. Bunca uzun süre her çeşit mutluluğun yokluğundan yıkılmış, perişan olmuş bu insan, kendine beslediği saygıyla birlikte, azıcık canlandı, yüreklendi. Başka türlü düşünceler belirdi zihninde.

Odasının çok basık olan tavanı hiç mi hiç hoşuna gitmiyordu. Bonnivet Konağı'nın şatafatlı salonuna imrendi. İçinden, *En azından altı metre yükseklikte,* diyordu. *Orada olsam nasıl da rahat soluk alırdım!* Sonra bir çocuğun sevinçli şaşkınlığıyla bağırdı: "Hah! o milyonlan kullanacak bir yer buldum işte. Benim de Bonnivet Konağı'ndaki salon gibi şatafatlı bir salonum olacak. Oraya yalnız ben gireceğim. Ayda bir... Pek pek... Evet, ayın ilk günü toz almak için bir de uşak girecek ama benim gözümün önünde. Hangi kitaplan seçtiğime bakıp neler düşündüğümü sezmeye, ruhumu çılgınlık anlarında yönetmek için neler yazdığımı görmeye kalkışmamalı o... Saatimin zincirine takacağım hep onu. Salonun anahtannı; çelikten, minicik bir anahtar; bir para çantasının anahtarından daha küçük. Her biri iki metre yükseklikte üç ayna yerleştireceğim bu salona. Bu üzgün, şatafatlı süsü öteden beri severim ben. Saint Gobain'de yapılan en büyük aynaların boylan ne kadar acaba?"

Üç çeyrek saat boyunca yaşamına son vermeyi düşünmüş olan bu insan, kitaplığında Saint Gobain aynalarının fiyat listesini aramak üzere hemen bir sandalyenin üzerine çıktı. Salonuna harcayacağı paralan hesaplamak için de bir saat uğraştı.

Yatak odasının tavanını yükselterek yaptıracağı salonun 57.350 frangı bulan gider toplamını denetleyerek bu işi bitirdikten sonra gülerek, kendi kendine, *Dereyi görmeden paçaları sıvamak diye buna derler işte,* dedi. *Böyle gülünç duruma düşmemiştim hiç...* Sonra geniş adımlarla gezinmeye başladı. *İyi ama mutsuzum ben! Evet, mutsuzum. Yalnız mutsuzluğumdan daha güçlü olacağım. Onunla boy ölçüşeceğim, ondan daha büyük olacağım. Roma'da cumhuriyeti kuran Lucius Iunius Brutus kendisine karşı gelen oğullarını öldürtmüştü, onun karşısına çıkan güçlük buydu; bense yaşayacağım.* Yazı masasının gizli gözünde saklı duran küçük bir andaça şunlan yazdı: *14 Aralık 182... İki milyonun etkisi hoş oldu. Dostluk arttı. Armance'ta imrenme var. Bitirmeli bu işi. Ondan daha büyük olacağım ben. Saint Gobain'in aynaları.*

Grek harfleriyle yazmıştı bu acı düşünceyi. Sonra piyanosunun başına geçti, "Don Juan Operası"nın bir perdesini baştan sona çaldı, Mozart'ın o çok hazin ezgileri ruhunu yeniden yatıştırdı.

III

As the most forward bud
Is eaten by the canker ere it blow,
Even so by love the young and tender wit
is tum'd to folly.....
.....So eating love
Inhabits in the finest wits of all.
"Veronalı İki Asilzade", I. perde.[1]

Octave bu umutsuzluk nöbetlerine her zaman geceleri yalnızken tutulmuyordu. Tüm davranışlarında aşırı bir zorbalık, olağanüstü bir hınzırlık yer ediyordu. Annesi, babası, kendisini koruyacak kimsesi olmayan zavallı bir hukuk öğrencisi olsaydı, tımarhaneye kapatırlardı onu muhakkak. Yalnız bu durumda da tavırlardaki zarifliği edinmek fırsatını bulamazdı. Bu zariflik ise böylesine acayip olan yaradılışını yumuşatarak onu saray çevrelerinde bile apayrı bir insan hâline sokuyordu.

Octave bu aşırı kibarlığı biraz da yüz çizgilerinin anlamına borçluydu. Bu anlam, yakışıklı oldukları için tüm bakışları üzerlerine çeken insanların çoğunda görüldüğü gibi güçlü, sert değildi de tatlıy-

---

1) "Tıpkı ilk tomurcukların daha açılmadan böceklere yem olması gibi, kemirici aşk da körpecik, narin bir aklı çılgına döndürür. Böylece, en körpe, en mükemmel akıllara yerleşiverir." Shakespeare.

dı. Hiçbir zaman tahkir etmeden veya hiç değilse yok yere hakarette bulunmadan düşüncesini -her ne olursa olsun- başkasına ulaştırmak gibi güç bir yetenek onda doğuştan vardı; günlük ilişkilerdeki bu şaşmaz ölçü sayesinde de delilik düşüncesi uzaklaşmaktaydı.

Octave, bir yıl kadar önce, annesinin salonundan koşa koşa çıkarken, genç bir uşak onun yüzünü görünce korkuya kapılmış, yolunu kesmeye davranır gibi yapmıştı. Octave buna çok kızmış, "Sen kim oluyorsun da yolumu kesmeye kalkışıyorsun? Güçlüysen göster gücünü bakalım!" diye bağırmıştı. Bunları söylerken de adamı kollarıyla kavradığı gibi pencereden aşağıya atmıştı. Uşak bahçedeki bir zakkum saksısının üstüne düşmüş, hiçbir yeri pek incinmemişti. Octave iki ay yaralıya hizmet etmiş, sonunda da bir hayli para vermişti ona. Bir şeyler öğretip onu yetiştirmek için de her gün birkaç saat harcıyordu. Tüm aile bu adamın kimseye bir şey söylememesini istediğinden kendisine armağanlar verildi. Adam da öyle aşırı derecede yüz buldu ki şımarıp sapıttı, sonunda kendisine aylık bağlayıp köyüne göndermek zorunda kaldılar.

Markizin üzüntülerini artık anlayabilirsiniz sanırım. Bu korkunç olay sırasında anneyi özellikle korkutan şey, oğlunun duyduğu pişmanlığın, aşırı olmasına karşın ancak ertesi gün patlak vermiş bulunmasıydı. Gece eve döndüğünde adamın atlattığı tehlike kendisine anlatılınca, "Genç de o, neden kendini korumadı?" demişti. "Dışarıya çıkmamı önlemek istediği zaman kendisini korumasını söylememiş miydim ona?"

Markiz dikkat etmişti. Oğluna bu öfke nöbetleri onun yüzünde her zaman okuduğu o kara kara düşünceli dalgınlığı en çok unutmuş göründüğü anlarda musallat oluyordu. Nitekim o gün, yakın arkadaşları olan beş altı delikanlıyla bir saattir neşeli neşeli bilmece oyunu oynadığı sırada, birden salondan kaçmış, uşağı da pencereden aşağı atmıştı. İki milyonun lafının geçtiği akşamdan birkaç ay önce, Bonnivet markizinin vermekte olduğu balodan da böyle palas pandıras savuşmuştu. O akşam, göze çarpan bir sevimlilikle, birkaç

vals yapmıştı. Annesi onun kazandığı beğeniden, hayranlıktan pek memnundu. Kendisi de bunu bilmezlikten gelemezdi. Güzellikleriyle toplumda büyük ün yapmış birkaç kadın ona en pohpohlayıcı sözler söylüyorlardı. O güzel kumral saçları gene çok güzel olan alnının üzerine iri lüleler hâlinde dökülüyordu. Bu saçlar hele Bn. de Claix'yi öyle şaşırtmıştı ki! Genç kadın Napoli'den geliyordu. Oradaki delikanlıların uydukları modalarla ilgili olarak Octave'ı çok pohpohladığı sırada delikanlı kıpkırmızı olmuş, çabukluğunu boş yere gizlemeye çalıştığı adımlarla salondan çıkmıştı.

Annesi telaşlandı, peşinden gitti ama bulamadı. Bütün gece boş yere bekledi. Octave ancak ertesi gün, acayip bir hâlde ortaya çıktı. Üç kılıç yarası almıştı ama pek tehlikeli değildi. Hekimlere göre bu saplantı ruhsal idi; bu sözü kullanıyorlardı. Fiziki bir nedenden değil de herhangi bir acayip düşünceden ileri gelebilirmiş. Herkes, "Vikont Octave'ın tutulduğu yarım baş ağrılarını hiçbir belirti önceden haber vermiyor." diyordu. Politeknik okulundaki ilk yıllarında, papaz olmayı daha düşünmediği sıralarda bu nöbetler çok daha sık gelmişti. Sık sık kavga ettiği arkadaşları onu zır deli sanıyorlardı, bu düşünce de çoğu zaman onun kılıç yememesine yaramıştı.

Octave, daha önce anlattığımız hafif yaralar yüzünden yatarken, annesine her şeyi söylediği gibi, çok doğal bir tavırla şöyle demişti: "Çok öfkeliydim. Askerlerle kavgaya tutuştum. Yüzüme bakıp gülüyorlardı. Dövüştüm. Başıma bunlar geldi ama hak ettim doğrusu." Daha sonra başka şeylerden söz etmişti. Armance'a ise işi daha ayrıntılı anlatmıştı. Bir akşam ona şöyle diyordu: "Mutsuz, öfkeli anlarım oluyor ama delilik değil bu. Ne var ki Politeknik okulunda olduğu gibi toplumda da beni bu yüzden deli sanabilirler. Bu da herhangi bir felaket gibi bir felaket işte. Yalnız yürekliliğimi çok aşan bir şey varsa o da bana oldum olası vicdan azabı çektirecek bir konu karşısında bulunuvermek. Nitekim o zavallı Pierre'in geçirdiği kaza sırasında da başıma böyle bir şey geliyordu az kalsın."

"Çok soylu şekilde onardınız bunu. Ona yalnız kendi harçlığınızı

vermiyordunuz, vaktinizi de veriyordunuz. Azıcık dürüst davransaydı başını göğe erdirecektiniz. Daha ne yapabilirdiniz ki?"

"Hiçbir şey. Kaza olmuştu bir kez. Bunları yapmasaydım çok vicdansız bir adam durumuna düşerdim. Yalnız hepsi bu kadar değil. Herkesin gözünde delilik sayılan bu öfke nöbetlerinin beni başkalarına benzemeyen bir insan kılığına sokar gibi bir hâlleri var. Görünürde en yoksul, en dar kafalı, en mutsuz gençlere rastladığım oluyor. Onlar da benim yaşımda. Bir iki çocukluk arkadaşları var; onların sevinçlerine de kederlerine de ortak oluyorlar. Akşamları birlikte gezmeye gittiklerini görüyorum, kendilerini ilgilendiren her şeyi anlatıyorlar birbirlerine. Yalnız ben tek başınayım yeryüzünde. Düşündüklerimi kendisine serbestçe anlatabileceğim kimse ne var ne de olacak. İçimde yüreğimi burkan duygular varsa ne olacak bunlar? Hep arkadaşsız yaşamaya, ancak tanıdıkları bulunan bir kimse olmaya mı mahkûm olacağım?" İçini çekti. "Pek hain biri miyim yoksa?"

Armance arkadaşça, gene de sert bir tavırla, aynı zamanda Octave'ın kederlerinin kendisinde uyandırdığı çok gerçek acıma duygusunu gizlemeye de çalışarak, "Değilsiniz elbette ama sizi sevmeyen insanların eline bahaneler veriyorsunuz." dedi. "Siz ki herkese karşı çok terbiyeli davranırsınız, neden gelmediniz önceki gün Bayan de Claix'nin verdiği baloya?"

"Altı ay önceki baloda yaptığı budalaca pohpohlar beni kılıçlı genç köylülerle başımı derde sokmak gibi utanç verici bir duruma düşürdü de ondan!"

Armance, "Hah şöyle!" dedi. "Yalnız dikkat edin, toplum içinde görünmemek için her zaman bahaneler buluyorsunuz. Öyleyse, içinde yaşadığınız yalnızlıktan ötürü sızlanmayın."

"Evet ama benim toplum içinde görünmeye değil de arkadaşa ihtiyacım var. Salonlarda mı rastlayacağım ben arkadaşa?"

"Politeknik okulunda arkadaş bulamadığınıza göre evet."

Octave, uzun bir suskunluktan sonra, "Hakkınız var." dedi. "Şu anda ben de sizin gibi düşünüyorum. Yarın harekete geçmek söz konusu olunca, bugün bana makul görünene karşıt bir tarzda davranacağım. Gurur yüzünden yapacağım bütün bunu! Ah ah! Tann beni bir dokumacının oğlu olarak yaratsaydı, on altı yaşımdan başlayarak tezgâh başında çalışırdım. Şimdiye dek tüm yapıp ettiklerim yararsız şeyler oldu hep. Daha az gururlu, daha çok mutlu olurdum. Ah, nasıl hoşlanmıyorum kendimden!.."

Bu sızlanışlar, görünürde bencilce olmakla birlikte, Armance'ı ilgilendiriyordu. Octave'ın gözleri öyle çok sevme yeteneği anlatıyor, ara sıra öyle derin bir sevecenlikle doluyordu ki!

Genç kız bunu iyice anlayamıyordu ama şunu sezer gibi oluyordu: Octave erkekleri mutsuz kılan, sevilmeye layık hâle sokan o akılsızca duyarlığın kurbanıydı. Tutku dolu bir bellek onu, tadını çıkaramadığı mutluluklan gözünde büyütmeye itiyordu. Tanrı ona çorak, soğuk, makul bir yürek vermiş olsaydı, benliğinde toplamış olduğu öteki üstünlüklerle çok mutlu olabilirdi. Onda eksik olan tek şey, sıradan bir ruhtu.

Octave, ara sıra, ancak Armance'ın karşısında düşüncelerini açıkça söyleme yürekliliğini gösterebiliyordu. Kendisi zengin olunca, bu sevimli kızın duygulannın değiştiğini görüp neden böylesine acı duyduğu bundan da anlaşılır.

Ölmeyi özlediği günün ertesinde, daha sabahın yedisinde Octave'ı dayısı uyandırdı. Odasına korkunç bir şamata yapar gibi davranarak paldır küldür girmişti. Yapmacıklı davranmadan duramazdı hiç bu adam. Bu gürültünün Octave'da uyandırdığı öfke ancak üç saniye sürdü. Ödev düşüncesi gene belirdi karşısında. Dayısını kendisine en uygun gelebilecek hoş, aldırmaz bir tavırla karşıladı.

Gözleri asillikten önce veya sonra, paradan başka şey görmeyen bu bayağı insan, soylu Octave'a uzun uzun şunları anlattı: "İnsanın yirmi beş bin franklık bir geliri varken karşısında yüz bin franklık bir gelir elde etme umudu belirirse mutluluktan zırdeli hâle gelmeme-

lidir." Bu filozofça hemen hemen dindarca söylev şu öğütle bitti: İki milyonun yirmide biri eline geçer geçmez, borsada hava oyunları oynamalıymış. Octave'ın babası da servetteki bu artışın bir bölümünü oğlunun emrine vermekten geri durmayacakmış. Fakat borsada hava oyunlarını yalnız Komandör'ün vereceği öğütlere uygun olarak oynamalıymış. Kendisi kontesini tanırmış, devlet tahvilleri üzerinde hiç korkmadan oynanabilirmiş. Bu hiç korkmadan sözü üzerine Octave irkildi. Komandör onun bu hareketini bir kuşku belirtisi sanmış olacak ki "Evet dostum." dedi. "Prensesine karşı o gülünç davranışınızdan sonra kontesi ihmal ettim biraz ama hısım sayılırız ne de olsa. Şimdi seni bırakayım da gidip ikimizin de dostu olan dükünü bulayım, bizi barıştırır o."

IV

Half a dupe, half duping, the first
deceived perhaps by her deceit and fair
words, as all those philosophers.
Philosophers they say? mark this, Diego,
the devil can cite scripture for his purpose.
O, what a godly outside falsehood hath!
MESSINGER[1]

Komandör'ün budalaca ortaya çıkıverişi Octave'ı az kalsın bir gün önceki yabaniliğine yeniden daldıracaktı. İnsanlara karşı duyduğu tiksinti son haddini bulmuştu ki tam o sırada, uşağı çok iyi cins İngiliz kâğıdına büyük özenle sanlıp sarmalanmış kalın bir kitap getirdi. Paketin üzerindeki mühür çok ustalıkla kazılmıştı ama konusu pek çekici değildi: Kumlu bir zemin üzerinde, üst üste çaprazlama konmuş iki kemik. Octave'ın çok yüksek zevki vardı, bu iki baldır kemiğinin resmedilişindeki gerçekçiliği, işlenişindeki kusursuzluğu hayranlıkla seyretti. İçinden, *Pikler'in okulu bu,* dedi, *Bizim şu sofu*

---

1) Stendhal bu sözleri Messinger'e mal etmektedir, ilk cümlenin kimden olduğu belli değilse de ikinci, üçüncü cümleler Skakespeare'in "Venedik Taciri"nin I. perde, 3. sahnesinden alınmadır. Yalnız Diego adının yerine Bassiano adının konması gerekir. "Yarı aldanmışla yan aldatandan birincisi belki de kurnazlığına, parlak sözlerine kanmıştır. Ötekinin, tıpkı şu filozoflar gibi. Filozoflar mı? Şuna mim koy, Diego, şeytan amacına ulaşabilmek için, kutsal kitabı bile tanık gösterebilir. Ah! Ne de kutsaldır sahtekârlığın dış yüzü!"

amca kızı de C...'nin bir çılgınlığı olsa gerek. Paris'in ünlü ciltçisi Thouvenin'nın eliyle ciltlenmiş o güzel Kutsal Kitabı görünce aldandığını anladı. Paketin yanı sıra gelen mektubu açarken, "Sofu kadınlar Kutsal Kitap göndermezler." dedi, imzayı aradı. İmza yoktu. O da mektubu fırlatıp ocağa attı. Biraz sonra yaşlı uşağı Saint Jacques kurnaz bir tavırla içeri girdi.

Octave, "Kim getirdi bu paketi?" diye sordu.

"Belli değil. Gönderen kendini sayın vikonttan gizli tutmak istiyor. Yalnız kitabı getiren Perrin Baba'ymış. Kapıcıya bırakmış, hırsız gibi de savuşmuş."

"Bu Perrin Baba da kim?"

"Bonnivet markizinin adamlarından biri. Görünürde onu kovdu ama gizli işlerinde kullanıyor."

"Bonnivet markizinin gizli gönül maceralarından kuşkulananlar mı var yoksa?"

"Yo, hayır efendim! Gizli işler yeni dinle ilgili. Markizin çok büyük gizlilik içinde size yolladığı bu pakette kutsal kitap var belki. Markizin oda hizmetçisi Bayar Rouvier'nin el yazısını tanımışsınızdır sanırım."

Octave ocağın içine baktı. Mektup alevlerden öteye düşmüş, yanmamıştı. Uşağına söyledi, o da mektubu alıp ona verdi. Octave şaşırdı: Mektubu yazan onun Helvetius'u, Bayle'i, Betham'ı, daha başka kötü kitapları okuduğunu çok iyi biliyordu demek! Bunun için ona sitemde de bulunuyordu.

Octave, kendi kendine, *En duru erdem sahibi bile Kurtaramaz kendini bundan,* dedi. *İnsan dar kafalı oldu mu entrikalara başvuracak kadar alçalır, casuslar kullanır. Anlaşılan, tazminat yasasından beri iman selametimle, günün birinde sahip olabileceğim sözümün geçerliğiyle ilgilenilmeye değer hâle geldim!*

Günün geri kalanı Malivert markisinin, Komandör'ün, adam gönderilip akşam yemeğine çağrılan iki üç gerçek dostun konuşma-

larıyla; Octave'ın evlenmesi, yeni durumu üzerine hemen hemen aralıksız yapılan oldukça zevksiz imalarla geçti. Geceki o ruhsal bunalımının sarsıntısı daha geçmemiş olduğundan, Octave her zamankinden daha az soğuk davrandı. Annesi onu daha solgun buluyordu; Octave da neşeli değilse bile insanın aklına hoş şeyler getiren düşüncelerle uğraşır görünmeyi kendine iş edindi. Bunu da öyle akıllıca yaptı ki çevresindeki insanları aldatmayı başardı. Hiçbir şey, bir filozofun zihninde iki milyonun uyandırdığı mucizeli etki üzerine Komandör'ün yaptığı şakalar bile durduramadı onu. Takındığı sözde düşüncesizce tavırdan yararlanarak, "Prens de olsam yirmi altı yaşımdan önce evlenmem, babam da o yaşta evlenmiş." dedi.

Octave dışanya çıkar çıkmaz, Komandör, "Açıkça görülüyor ki bu çocuk piskopos veya kardinal olma emelini besliyor gizliden gizliye." dedi. "Mensubu olduğu aileyle benimsediği doktrin kardinalliğe dek götürecek onu."

Bu sözler markizi güldürdü, markiyi pek kaygılandırdı. Marki, kansının gülümseyişine karşılık vererek: "Sen ne dersen de." dedi. "Bizim oğlan az çok içli dışlı olarak yalnız rahiplerle ya da aynı soydan genç bilginlerle görüşüyor ancak. Genç askerlerden hiç hoşlanmadığını da açıkça belli ediyor ki bizim ailede böyle şey hiç görülmemiş değildir."

Komandör, "Acayip bir şey var bu çocukta!" dedi.

Bu düşünce üzerine markiz içini çekti.

Octave konuşma zorunluluğunun kendisinde yarattığı can sıkıntısından bezgin hâle gelmiş, Gymnase tiyatro binasına gitmek üzere erkenden çıkmıştı. M. Scribe'nün güzel oyunlarındaki nüktelere sinirleniyordu ama kendi kendine, *Hiçbir şey böylesine gerçek bir başarı kazanmıyor*, diyordu. *Bir şeyin ne olduğunu bilmeden küçümsemek benim bulunduğum çevrede pek bayağıca gülünç olmak sayılıyor. Onun için ben bunu önlemiş olmakla hiç de bir marifet yapmış olmam.*

Madame Tiyatrosunun en güzel skeçlerinden ikisi boyunca kendini bir deneye tabi tuttu ama boşuna... En hoş, en zarif nükteler bile kaba görünüyordu ona. "Akıl Evlenmesi" adlı oyunun ikinci perdesinde, anahtarın geri verilişi sırasında kendini dışarıya dar attı.[1] Bir lokantaya girdi, bütün yapıp ettiklerini saran esrarlı havaya gene bağlı kalarak, birkaç mumla bir çorba istedi. Çorba gelince girdiği özel odanın kapısını kilitledi. Az önce aldığı iki gazeteyi ilgiyle okudu. Sonra bunları ocakta özene bezene yaktı, hesabı görüp çıktı.

Eve gelip giyindi, o akşam Bonnivet markizinin evinde görünmeye bir istek duydu içinde. *Ancre düşesi denen o hain kadının Armance'a iftira etmediğini kim söyleyebilir bana?* diye düşünüyordu. *Dayım da bu iki milyon yüzünden başım döndü sanıyor.*

Okuduğu gazetelerde rastladığı önemsiz bir sözden ötürü aklına gelen bu düşünce onu sevindirmişti. Armance'ı düşünüyordu ama tek dostu gibi, daha doğrusu kendisi için hemen hemen dost olacak tek varlığı düşünür gibi.

Sevmeyi düşünmekten çok uzaktı, tiksiniyordu bu duygudan. O gün erdemle, mutsuzlukla güçlenmiş olan, erdemle güçten başka şey olmayan ruhu, bir dostu çok hafiflikle mahkûm etmiş olmanın korkusunu duyuyordu.

Octave, Armance'a bir kez olsun bakmadı. Yalnız bütün akşam boyunca onun hiçbir davranışını da gözden kaçırmadı. Salona girince Ancre düşesine göze batarcasına kur yaparak işe başladı. Onunla öylesine derin bir ilgi göstererek konuşuyordu ki bu hanım toplumdaki yerine gösterilmesi gereken saygıyı onun da en sonunda anlamış olduğu gibi bir inancın zevkini duydu. Bn. de la Ronze'a yavaşça, "Zengin olmayı ummaya başlayalı beri bu filozof da bizden yana oldu." dedi.

Octave bu kadının ahlaksızlığının ne dereceye vardığından emin

---

1) Fransız yazarı Scribe'nün oyunundaki bu sahnede, zifaf odasının anahtarı kocaya geri verilir. Octave bu tür düşünceler yüzünden üzülmektedir. (ç.n)

olmak istiyordu. Onu çok hain bulmak, bir bakıma, Armance'ı masum bulmak demekti. Görüyordu ki düşesin çorak yüreğinde ancak hınç duygusu az çok yaşayabiliyordu; buna karşılık ancak cömertçe, soylu nesneler onu insanlardan uzaklaştırıyordu. Kadın bu yüzden öç almak gereksinimini duyuyordu sanki. Duygularda iğrençlik, bayağılık ama çok zarif bir anlatıma bürünmüş iğrençlik düşesin çipil gözlerini ışıldatmak gibi bir ayrıcalığa erişebiliyordu.

Octave kendisini dinlerken gösterilen ilgiden kurtulmayı düşündüğü sırada markizin, "Benim satranç takımımı getirin!" dediğini duydu. Çin heykelciliğinin küçük bir şaheseriydi bu. Rahip Dubois bunu Kanton'dan gelmişti. Octave düşesten uzaklaşmak için bu fırsattan yararlandı, çekmecenin anahtarını istedi. Bu çok güzel satranç takımını insanların sakarlığından korumak için çekmecede saklıyorlardı.

Armance o sırada salonda değildi. Yakın arkadaşı Mery de Tersan'la az önce dışarıya çıkmıştı. Octave çekmecenin anahtarını istememiş olsaydı Armance'ın orada bulunmadığının nahoş şekilde farkına varılacak, bu da dönüşünde kızın çok ölçülü, gene de çok sert bir küçük bakışla karşılaşmasına yol açacaktı belki. Armance yoksuldu, on sekiz yaşındaydı ancak; Bonnivet markizi ise otuzunu geçmişti; hâlâ çok güzeldi ama Armance daha güzeldi.

İki arkadaş salonun bitişiğindeki büyük bir odada, ocağın önünde duruyorlardı. Armance, Mery'ye Lord Byron'un bir portresini göstermek istemişti. İngiliz ressamı Philips bunun bir örneğini Armance'ın teyzesine göndermişti. Octave odanın yakınındaki boşluktan geçerken çok belirli olarak şu sözleri işitti: "Ne yaparsın! O da herkes gibi! Çok güzel ruhlu sandığım bu insan iki milyonu duyunca altüst oluverdi!" Çok güzel ruhlu sandığım sözleri pek pohpohlayıcıydı ama söyleniş tarzı Octave'ı yıldırımla vurulmuşa çevirdi. Kımıldamadan kalakaldı. Yeniden yürümeye başladığında adımları öylesine hafifti ki ayak sesini en kulağı delik kimse bile duyamazdı. Elinde satranç takımıyla gene odanın önünden geçtiği sırada, bir an durdu. Sonra

yaptığı bu saygısızlıktan yüzü kızardı, salona döndü. Duymuş olduğu sözler, kıskançlığın türlü biçimlere büründüğü böyle bir toplumda kesin sayılamazdı ama söyleniş tarzındaki saflık, dürüstlük yüreğinde yankılar yaratıyordu. Kıskançlık değildi bu.

Satranç takımını markize verdikten sonra, düşünmek ihtiyacını duydu. Gidip salonun bir köşesinde, whist oynanan bir masanın ardında yer aldı. Orada belleği kendisine, az önce işittiği sözlerin çınlayışını belki yirmi kez tekrarladı. Bu derin, tatlı düşlere uzun zamandır dalmıştı ki kulağına Armance'ın sesi geldi. Octave, kızın saygısını yeniden kazanmak için ne gibi çarelere başvuracağını daha düşünmüyordu. Bu saygıyı yitirmiş olmanın tadını zevkle çıkarmaktaydı. Sakin sakin whist oynayanların bulunduğu köşeden dönüp Bonnivet markizinin de bulunduğu topluluğa yaklaştığı sırada, Armance onun gözlerindeki ifadeye dikkat etti. Büyük sevinçlerden sonra gözler çok hızlı hareketler yapamaz hâle gelirler sanki. Octave'ın gözleri de genç kızın üzerine böyle bir hâlden sonraki o bir çeşit sevecenlikle, yorgunlukla dikilmişti.

Octave o gün bir ikinci mutluluk daha bulamayacaktı artık. Armance'a tek bir söz bile söyleyemedi. Ancre düşesi onunla birlikte salondan en son olarak çıktı, kendisini alıkoymak için ayak diredi. Octave, düşesi dinler gibi yaparken, *Kendimi haklı çıkarmam çok güç,* diye düşünüyordu.

Dışanda kuru bir soğuk, çok güzel bir ay ışığı vardı. Octave atını istedi, yeni bulvar üzerinde birkaç kilometrelik bir gezinti yaptı. Sabahın saat üçüne doğru eve dönerken, nedenini bilmeksizin, farkında da olmaksızın Bonnivet'lerin konağının önünden geçti.

V

Her glossy hair was cluster'd o'er a brow
Bright with intelligence, and fair and smooth
Her eyebrow's shape was like the aerial bow,
Her cheek all purple with the beam of youth,
Mounting attimes, to a transparent glow,
As if her veins ran lightning.....
"Don Juan", I. bölüm[1]

"Babamın varlığının dört kat çoğalacağını görme zevki başımı hiç de döndürmüş değil ama bunu Armance'a boş laflarla değil de olaylarla nasıl anlatabileceğim?" Bu soruya bir karşılık aramak Octave'ın yirmi dört saattir uğraştığı tek konu oldu. Ömründe ilk kez ruhu kendi farkında olmadan sürükleniyordu.

Yıllardır hep duygulannın bilincine ermiş, kendisine akla yakın görünen konuları onların süzgecinden geçirmişti. Şimdi ise Armance'a rastlayacağı anı yirmi yaşındaki bir delikanlının sabırsızlığıyla bekliyordu. Hemen her gün iki kez gördüğü bir kimseyle konuşma fırsatı

1) Don Juan'ın bu bölümünde ozan, Don Juan'ın ilk sevgilisi Julia'nın portresini çizer: "Parlak saçlan zekâdan ışıldayan güzel, pürüzsüz alnının üzerine dökülüyordu. Kaşlannın biçimi gökkuşağının kavisini andınyordu. Gençliğin ışıltısıyla al al olmuş yanağını kimi vakit saydam bir parlaklık bürüyordu. Sanki damarlannda kan değil de şimşek dolaşıyordu." Byron.

bulabileceğinden en ufak kuşkusu yoktu; yalnız, onu inandırmaya en uygun gelecek sözleri seçme bakımından güçlüğe uğruyordu. "Yüreğinin derinliklerinde beni suçladığı bayağılıkla ilgim olmadığını kesin bir tarzda belirtecek delili yirmi dört saat içinde bulamam ki! Buna göre ilkin sözle itirazda bulunmak hakkım." diyordu. Aklına birbiri ardınca birçok söz geliyordu. Kimi zaman bunlar ona çok tumturaklı görünüyordu; kimi zaman da böylesine ciddi bir suçlamayı çok hafif bir tarzda ele almış olmaktan çekiniyordu.

Armance'a ne söylemesi gerektiği üzerinde daha hiçbir karar vermiş değildi; saat on bire geldi, o da Bonnivet'lerin konağına ilk gelenlerden biri olarak salonda göründü. Yalnız bir şeyin farkına varınca çok derin bir şaşkınlığa düştü: Armance bütün akşam boyunca onunla birkaç kez konuştu, görünürde de her zamanki gibiydi ama yalnız kendisinin duyabileceği bir sözü Octave'ın söylemesine bir türlü fırsat vermiyordu! Octave çok alındı buna. O akşam şimşek gibi geçiverdi.

Ertesi gün de işleri rast gitmedi. Daha ertesi günle ondan sonraki günler boyunca Armance'la gene konuşamadı. Her gün onuru için çok gerekli o sözü söyleme fırsatını bulacağını umuyor, her gün de Armance'ın tutumunda en ufak bir yapmacık görülmeksizin, umudu boşa çıkıyordu. Octave dostluğuna, saygısına değer tek insanın dostluğunu, saygısını yitiriyordu; bu da kızın, onu, gerçekte beslediği duygulara karşı duygular besler sanmasından ileri geliyordu. Kesin olan şu ki aslında hiçbir şey bundan daha övünülmeye değer olamazdı ama insanı bundan daha çok kızdıracak bir şey de olamazdı.

Octave başına gelen bu işi inceden inceye düşündü. Yeni durumuna alışabilmesi için de birkaç günün geçmesi gerekti. Susmaktan öteden beri çok hoşlandığı hâlde, kendisi de farkında olmadan, bir alışkanlık edindi; Armance kendisini işitecek kadar yakınında olduğu zaman uzun uzun konuşmaya başladı. Aslı aranırsa acayip veya abuk sabuk görünmeye pek aldırdığı yoktu. Hangi göz alıcı

veya saygı değer kadına söz söylerse söylesin, gerçekte her zaman Armance'a söylüyor, yalnız onun için konuşuyordu.

Bu gerçek mutsuzluk yüzünden kendi acı kederini düşünmez oldu; her zaman o anda yararlanmakta olduğu mutluluğun niceliğini ölçmeye çalışırken, bu alışkanlığını artık unuttu. Tek kız arkadaşını kaybediyor, hak ettiğine çok inandığı bir saygının kendisinden esirgendiğini görüyordu. Yalnız bu mutsuzluklar ne denli acı olurlarsa olsunlar, eskiden yaşamaya karşı duyduğu o derin tiksintiyi kendisinde uyandıracak dereceye varmıyorlardı. Şöyle düşünüyordu: *İftiraya uğramamış insan var mıdır? Armance'ın bana karşı sert davranışı, en sonunda gerçek ortaya çıkınca, yaptığı haksızlığı kapatmaya koşacağının bir delilidir.*

Octave kendisini mutluluktan ayıran bir engel görüyordu ama mutluluğun, hiç değilse çektiği acının sonunun yaklaştığını görüyordu; yalnız, yalnız bu acıyı düşünmekteydi. Yaşamının yeni bir amacı oldu: Armance'ın saygısını yeniden kazanmayı candan istiyordu. Bu ise kolay iş değildi. Bu kızın acayip bir yaradılışı vardı. Rus Çarlığı'nın ta öbür ucunda, Kafkasya sınırına doğru bir yerde, Sivastopol'da doğmuştu. Babası orada bir birliğin komutanıydı. Armance tam bir yumuşaklık görünüşü altında sert bir irade gizlemekteydi. Bu ise çocukluğunu geçirmiş olduğu çetin iklime yaraşan bir şeydi. Bonnivet markizi ile Malivert markizinin yakın hısımı olan annesi, Mittau'da XVIII. Lois'nin sarayında bulunduğu sırada, bir Rus albayıyla evlenmişti. Albay Zohiloff Moskova ilinin en soylu ailelerinden birinin oğluydu. Ne var ki babasıyla dedesi az zaman sonra Sibirya'ya sürülmüş olan gözdelere bağlanmak gibi bir talihsizliğe uğradıklarından, yıldızlarının çabucak karardığını görmüşlerdi.

Armance'ın annesi 1811'de öldü. Çok geçmeden babasını da yitirdi. Montmirail Savaşı'nda ölmüştü. Bonnivet markizi Rusya'nın öbür ucundaki bir kasabada yapayalnız bir yeğeni olduğunu öğrenmişti. Kızcağızın yılda topu topu yüz franklık bir geliri vardı. Bunun üzerine onu Fransa'ya getirtmekten çekinmedi. Sarayın bir lütfu-

nu elde ederek onu evlendirmeyi düşünüyordu. Armance'ın anne tarafından dedesi, Saint Esprit şövalyelik tarikatının Mavi Kurdele rütbesine sahipti.

Görüldüğü gibi, daha on sekiz yaşında Armance'ın başından epey büyük felaketler geçmişti. Belki de bu yüzden, günlük yaşayışın küçük olaylan ruhunun üzerinden onu etkilemeksizin kayıp gidiyorlardı sanki. Ara sıra bir şeye çok üzüldüğü gözlerinden okunabiliyordu ama bayağı veya olağan hiçbir şeyin onu etkileyemeyeceği de görülüyordu. Bu pürüzsüz huzuru ona bir an için dahi unutturabilmek marifetti doğrusu. Bu huzur onda en ince zekâ ile birleşiyor, yaşını başını aşan bir saygı görmesine yol açıyordu.

Bonnivet markizinin çevresinde ne kadar seçkin kadın varsa hepsinin dostluğunu kazanmış olmayı bu apayrı yaradılışa, özellikle de büyüleyici koyu mavi, iri gözlere borçluydu. Yalnız Armance'ın birçok da düşmanı vardı. Sevmediği kimseleri hiç umursamazdı. Teyzesi onu bu huyundan vazgeçirmeye çalışmıştı ama boşuna. Bu gibilerle konuşurken aklının başka yerde olduğu açıkça göze çarpıyordu. Öte yandan, birçok deyişler, davranışlar vardı ki Armance bunlara başka kadınlarda rastlasa hoş görmemeye cesaret edemezdi; bunlan yapmaktan kendini alıkoymayı da belki düşünmezdi ama yapmaya kalkışsa, her hatırlayışında utanıp kızarırdı. Daha çocuk yaştayken, çağının önemsiz şeyleri karşısında duygulan öylesine zorlu olmuştu ki bu yüzden kendine acı takazalarda bulunmuştu. Başkalan üzerinde yaptığı etki bakımından kendini yargılama alışkanlığını pek edinmemişti ama bugünkü duygulan bakımından kendini pek kınıyordu çünkü bu duyguların anısı yannki yaşayışını zehirleyebilirdi.

Bu genç kızın yüz çizgilerinde olduğu kadar yumuşak başlılığında, nazlılığında da Asyalı bir şeyler görülüyordu. Bunlar onu, yaşına rağmen hâlâ çocuk gibi gösteriyordu sanki. Yapıp ettiklerinin hiçbiri, bir kadının kendine karşı borçlu olduğu şeye ilişkin aşırı duygu hakkında doğrudan doğruya bir düşünce uyandırmıyordu. Öyleyken, gene de kişiliğinden çevresine sevimlilikten gelme bir büyü,

hayranlık uyandıran bir çekingenlik yayılıyordu. Göze çarpan çarelerini hiç mi hiç araştırdığı yoktu. Hayranlık uyandırma fırsatlarını her an kaçırdığı için de ilgi uyandırıyordu. Geleneklerin hoş gördüğü, en seçkin kadınların davranışlarında bile her gün herkesin gördüğü bir sürü şeyi yapmaya onun kendinde hak görmediği besbelliydi. Son olarak, hiç kuşku etmiyorum ki çok büyük uysallığı, gençliği olmasa, kendisine düşman olan kadınlar muhakkak ki onu aşırı namusluluk taslamakla suçlarlardı.

Yabancı bir ülkede eğitim görmüş, Fransa'ya geç gelmiş olması, olaylar karşısında duyduğu şaşkınlıklarda hatta davranışlarında kem gözlülerin bulabilecekleri hafif tertip acayipliği haklı gösterecek nitelikteydi.

Octave'ın ömrü, günü, Armance'a acayip yaradılışının kazandırdığı kadın düşmanlarla birlikte geçiyordu. Armance'ın Bonnivet markizinin iyice gözüne girmiş olması toplumda pek hatırı sayılan bu kadının arkadaşlarının bağışlayamadıkları bir kusurdu. Hiçbir şeye aldırmayan dürüstlüğü onları ürkütüyordu. Bir genç kızın yapıp ettiklerine dil uzatmak güç olduğundan, güzelliğine dil uzatılıyordu. Onun istese çok daha güzel olabileceğini kabul edenlerin başında Octave vardı. Armance cesaret etsem "Rus güzelliği" diye adlandırabileceğim şeyle göze çarpmaktaydı: Birçok özelliğin birleşmesinden oluşan bir güzellikti bu. Bu özellikler aşırı uygar toplumlarda artık görülmeyen bir sadeliği, bir bağlılığı açıkça belirtmemekle birlikte -itiraf etmek gerek ki- en arı Çerkez güzelliğinin epey belirgin birkaç Alman özelliğiyle acayip bir karışımını gözler önüne seriyordu. Böylesine ağırbaşlı bu yüz çizgilerinin tümünde hiçbir bayağılık yoktu ama -en sakin anlarda bile- biraz çokça bir anlam vardı; bu da Fransa'da bir genç kıza yaraşan güzellik düşüncesine tıpatıp uyuyordu.

Asil yürekli insanlar önünde suçlanan kimseler için kusurlarının ilkin düşman bir kimsenin ağzından sayılıp dökülmesi o kimselerin bu gibi insanlar üzerinde kazandıkları büyük bir üstünlüktür. Bon-

nivet markizinin yakın dostlarının hıncı, Armance'ın kendi hâlindeki yaşayışını açıktan açığa kıskanma derecesine kadar indiği zaman, çıkık alnın, karşıdan bakılınca belki biraz aşırı belirgin yüz çizgilerinin yarattığı kötü etkiyle pek alay ediyorlardı.

Armance'ın yüzündeki anlamın düşman kadınlara gerçekten verebileceği tek eleştiri vesilesi şuydu: Kızcağız kendini kollamadığı zamanlar çevresine acayip bir tarzda bakardı. Bu dik, derin bakış aşırı bir dikkati göstermekteydi. Kuşkusuz ki bunda en titiz bir nezaketi dahi ürkütecek hiçbir şey yoktu; ne şuhluk ne kendine güven. Yalnız acayip olduğu, bundan dolayı da genç bir insana yakışmadığı inkâr edilemezdi. Bonnivet markizinin dalkavukları, onun kendilerine baktığından emin oldukları zaman, aralarında Armance'tan söz ederek ara sıra bu bakışın taklidini yaparlardı. Ancak, bu bayağı ruhlu insanlar o bakıştaki kendilerinin görmezlikten geldikleri şeyi taklitlerinde yok ediyorlardı. Markiz onların bu hınzırlıklarını görüp kızıyordu. Bir gün şöyle dedi:

"İnsanlar arasına sürgün edilip fani biçimler altında gizlenmek zorunda kalan iki melek birbirlerini tanıyabilmek için aralarında böyle bakışırlar."

Şunu kabul etmeliyiz ki inançlarında böylesine sağlam, böylesine açık yürekli bir insan için, işlediği önemli suçtan ötürü ustalıkla söylenmiş üstü kapalı sözlerle haklı çıkmak kolay iş değildir. Bunu başarmak için Octave'da yaşına uygun düşmeyen bir kavrayış çabukluğu, özellikle büyük bir kendine güven bulunması gerekirdi.

Armance, söylediği bir sözle, ona artık yakın bir dost gözüyle bakmadığını elinde olmadan belli edince Octave'ın yüreği burkuluyor, bir çeyrek saat dili tutuluyordu. Armance'ın sözlerinin söyleniş tarzında ona karşılık vermek için bir bahane bulacak, haklarını yeniden elde edecek hâlde değildi. Kimi zaman korumaya kalkışıyordu ama iş işten geçmiş oluyor, verdiği karşılık yerinde olmaktan uzak bulunuyordu. Gene de genç kız az çok duygulanmış görünüyordu, Octave onun gizliden gizliye kendisine yönelttiği suçlamadan yüz akı

ile sıyrılmak çarelerini boşuna ararken, farkında olmaksızın, bunun kendisine ne denli derinden dokunduğunu açığa vuruyordu. Bu da kendisini ona bağışlatmak için en ustalıklı yoldu belki.

Tazminat yasasına karşı takınılan tavır kibar tabakanın çoğunluğu için dahi artık bir sır olmaktan çıkalı beri Octave kendisinde bir çeşit kişilik buluyor, buna da çok şaşıyordu. Ağırbaşlı kimselerin dikkatini çektiğini görüyordu. Herkes, hele onda kızları için bir koca adayı görme durumunda olan hanımefendiler, kendisine karşı artık bambaşka davranıyorlardı. Zamane analarının boyuna bir koca peşinde olma yolundaki bu merakları Octave'ın anlatılması güç derecede ağırına gitti... düşesi ile az buçuk hısımlığı vardı, yasadan önce düşes onunla zar zor konuşuyordu. Bu kadın, ertesi gün için Gymnase Tiyatrosunda ayırttığı locada kendisine de bir yer saklamadığından özür dilemek gereğini duydu.

"Biliyorum ki azizim, bu güzel tiyatroya karşı siz çok haksız davranıyorsunuz ama beni eğlendiren tek yer de orası diyordu."

Octave, "Haksız olduğumu kabul ediyorum." dedi. "Yazarların hakkı var, dokunaklı nüktelerinde de kabalık diye bir şey yok. Yalnız eski söylediklerimden böyle dönüverişim, hiç de sizden bir yer istemek için değil. Açık söylüyorum bakın: Ne bu toplum ne de görünüşe göre onun hoş bir kopyası olan bu tür bir güldürü bana göre değil."

Böylesine yakışıklı bir delikanlıdaki insanlardan bu kaçış düşesin iki torununa pek gülünç göründü, bütün akşam boyunca bunu alay konusu yaptılar. Yalnız ertesi gün Octave'a karşı kusursuz bir sadelikle davranmaktan gene de geri durmadılar. O bu değişikliği sezdi, omuz silkip geçti.

Kazandığı başarılara şaşıyorsa, bunların kendisine neden az zahmete mal olduğuna daha da çok şaşıyordu. Yaşam felsefesi konusunda çok güçlü olduğundan, kendisini çekemeyenlerin saldırılarına uğramayı bekledi. *Bu tazminatın bana bu zevki de vermesi gerek elbette,* diye düşündü. Beklemesi çok uzun sürmedi. Birkaç

gün sonra Bonnivet markizinin salonuna devam eden birkaç genç subayın başına konan devlet kuşu dolayısıyla, onunla nasıl içten alay ettiklerini haber verdiler. Bunlardan biri şöyle diyormuş.

"Ne felaket bu iş Octave de Malivert için! Zavallının kafasına iki milyon kiremit gibi düşüverdi! Papaz olamayacak artık! Acı şey doğrusu!"

İkincisi de diyormuş ki: "Asilliğin çok sert saldırılara uğradığı bu zamanda insanın soyluluk unvanı taşıması, haklı bir dava uğrunda kanını dökmekten yakayı sıyırma yürekliliğini gösterebilmesi aklın alacağı iş değil."

Bir üçüncüsü de: "Jakoben'lerin iki yüzlülük diye suçlamayı daha akıl etmediği tek erdem de bu!" diyormuş.

Bu sözleri duyunca Octave daha çok gezip dolaşmaya başladı; bütün balolarda boy gösterdi; çok azametli davrandı, delikanlılara karşı elinden geldiğince küstahlık etti ama bundan hiçbir şey çıkmadı. Şaşırarak gördü ki bu yüzden biraz daha saygı görüyordu; oysa daha yirmi yaşındaydı. Aslı aranırsa herkes tazminatın onun başını iyice döndürdüğü sonucuna varmıştı. Yalnız kadınların çoğunluğu: "Ondaki tek eksik bu serbest, gururlu tavırdı!" diyordu. Kendisine nobranlık gibi görünen nesneye herkesin yakıştırdığı ad buydu. Arkasından söylenen ileri geri sözleri ona yetiştirmiş olmasalar böyle tavırlar takınmaya da kendinde hiç hak görmezdi.

Toplumda kendisine karşı gösterilen herkesten uzak durmak yolundaki eğilimine de pek yaraşan şu şaşırtıcı saygı gösterisinin tadını çıkarıyordu. Başarıları, hele annesinin gözlerinde okuduğu mutluluk yüzünden, kendisinin de hoşuna gidiyordu. Annesinin sürekli ısrarları karşısında o sevgili yalnızlığından artık vazgeçmişti. Yalnız karşılaştığı ilginin en sık gördüğü etkisi Armance'ın gözünden düştüğünü ona hatırlatması oluyordu. Bu gözden düşüşün her gün artar gibi bir hâli vardı. Bunun hemen hemen kabalığa dek vardığı anlar oldu. Yerinde bir kararın sonucu olan bir uzaklaşmaydı bu. Octave'ın tazminat haberi yüzünden sürmekte olduğu yeni yaşayışın en çok Bonnivet Konağı'nda göze battığını da gösteriyordu.

Octave sözü geçer bir salonun başında bulunabilmek fırsatını elde ettiği günden beri, Bonnivet markizi onu yararlılık denen o çorak felsefeden mutlaka çekip almak istiyordu. Öteden beri XVIII. yüzyıl felsefesi diye adlandırılan nesneye birkaç aydır verdiği addı bu onun. Octave'a, "O asık suratlı adamların kitaplarını ne zaman atacaksınız ateşe?" diyordu. "Sizin yaşınızda, sizin düzeyinizde olan gençler arasında bir siz okuyorsunuz bunları!"

Markiz onun bir çeşit Alman mistisizmini benimsemesini istiyordu. Acaba onda din duygusu var mı diye, onunla birlikte incelemelere girişmek zahmetine katlanıyordu. Octave yalnız yaşamaktan vazgeçeli beri kendisine başka bir tutumu benimsetmek için girişilen bu çabayı başına gelen işlerin en acayibi saydı. İçinden, *İnsan kırk yıl düşünse aklına gelmez bu delilikler!* diyordu.

Bonnivet markizi kibarlar çevresinin en göze çarpan kadınlarından biri sayılabilirdi. Kusursuz yüz çizgileri, çok iri gözleri, keskin bakışı, güzel boyu posu, pek soylu -belki aşın soylu- davranışları, nerede bulunursa bulunsun, onu ön plana geçiriyordu. Biraz geniş salonlar markiz için pek elverişli oluyordu. Parlamentosunun son toplantı döneminin açılışında onun adı en göz alıcı hanımların adlarının en başında geçmişti. Octave din duygusu üzerindeki araştırmaların yaratacağı etkiyi zevkle karşıladı. Sahtelikten kendini çok uzak sanan bu insan, halkın kendisi hakkında aklından geçirebileceği bu sahteliği görünce zevkle ürpermekten kendini alamadı.

Bonnivet markizi kimsenin iftira edemeyeceği, çok erdemli bir kadındı. Aklı fikri Tanrı ile meleklerde veya Tanrı ile insan arasındaki birtakım ara yaratıklardaydı ki yeni Alman filozoflarına göre bunlar başlarımızdan birkaç karış yukarıda uçuşmaktaymışlar; yakın olmakla birlikte gene de yüksek olan bu yerden ruhlarımızı mıknatıslamaktaymışlar falan filan...

Octave şöyle düşünüyordu: *Bonnivet markizi, kibarlar arasına girişinden beri, çok yerinde olarak, sağ duyulu bir kadın diye tanındı. Fesatçıların ustalıkla söyledikleri üstü kapalı laflar onun bu*

ününü zedeleyemedi. Şimdi o bu ünü, rastgele, benim için kullanacak. Bu çok önemli kadının dikkatini böylesine belirli bir tarzda kendi üzerine çekmesinden Octave zevk duyuyor; onun inanç değiştirmesi için markizin gerekli saydığı uzun açıklamalara sabırla dayanma gücünü buluyordu.

Çok geçmeden, yeni tanıştığı kimseler arasında, bu Bonnivet markizinden hiç ayrılmayan bir kimse olarak gösterilir oldu. Markiz belirli bir çevrede çok tanınmıştı. Kendi düşüncesine göre sarayda görünmeyi canı istediği zamanlar orada büyük bir ilgi, heyecan yaratıyordu. Markiz kendisiyle düşüp kalkmak moda hâline gelmiş çok büyük hâlâ da çok güzel bir hanımefendiydi ama bu üstünlükler Octave'ın üzerinde hiçbir etki yaratmıyordu. Ne yazık ki o, markizin davranışlarında biraz yapmacıklık görüyordu; bu kusuru herhangi bir yerde fark eder etmez de artık zihninde alaydan başka bir duygu uyanmıyordu. Yalnız bu yirmi yaşındaki bilge insan, inancını değiştirmeye razı olmakta bulduğu zevkin gerçek nedenini kavramaktan uzaktı. O ki kaç kez aşka karşı ant içmişti; bu büyük tutkuya beslediği hınç yaşamının büyük sorunuydu; şimdi Bonnivet'lerin konağına zevk duyarak gidiyordu. Kendisini küçümseyen, belki de ondan nefret eden o Armance, teyzesinden birkaç adım ötedeydi çünkü. Octave'ın kendine hiçbir güveni yoktu. Yanıldığı başlıca nokta, kusurlannı gözünde büyütmesiydi. Kendisine az çok saygı duyuyorsa bu, şeref, ruh sağlamlığı konulanndaydı. Gülünç olmakla birlikte beslenilmesi hoş birçok düşünceden, zaaf göstermeksizin, gürültüsüz patırtısız sıyrılmıştı; bunların çoğu kendi yaşındaki, düzeyindeki delikanlıların da bağlı olduklan ilkelerdi.

Kendinden gizleyemediği bu zaferler, bu arada her türlü rütbe kazanma, yükselme emelinin dışında olarak askerlik mesleğine beslediği sevgi, yaradılışının sağlamlığı bakımından kendisine büyük bir güven aşılamıştı. Ara sıra kendi kendine, *Korkudan değil de bilgisizlikten yüreğimizdekileri okumuyoruz.* diyordu. Bu güzel ilke sayesinde de keskin görüşlülüğüne biraz aşırı güveniyordu. Birisi çıkıp da günün birinde ona Armance'a sevgi besleyeceğini söylese bu söz yüzünden Paris'ten hemen ayrılırdı. Şimdiki durumunda ise böyle bir niyetten

uzaktı. Armance'a saygı duyuyordu; deyim yerindeyse yalnız onu sayıyordu. Onun kendisini küçük gördüğünü sanıyor, işte ona asıl bu küçümseyiş yüzünden saygı duyuyordu. Onun sevgisini yeniden kazanmayı istemek çok basit bir şey değil miydi? Armance'ın hoşuna gitmek gibi hiçbir kuşku uyandırıcı istek yoktu bunda. En ufak sevgi kuşkusu ihtimalini uzaklaştıracak bir şey varsa o da şuydu ki Armance'a düşman olan kadınlarla birlikte olduğu zaman, onun kusurlarını en başta kendisi görüyordu. Ne var ki kızın kendisine hiçbir şey söylememesi yüzünden bir kaygı, boyuna kırılan bir umut hâli içindeydi. Bu hâl de kendisinin önünde ona mal edilen kusurlardan her birinin karşılığında büyük birer meziyet bulunduğunu görmesine engel oluyordu.

Bir gün, Armance'ın Moskova'daki gibi iri lüleler hâlinde başının çevresine dökülen kısa saçlardan hoşlanışını kınıyorlardı. Markizin dalkavuklarından biri, "Armance bu biçimi rahat buluyor." dedi. "Süsüne çok zaman ayırmak istemiyor da ondan." Octave birtakım fesat duygulara kapılmıştı, bu yargının kibar hanımlar arasında beğeni kazandığını zevkle gördü. Bunlar, Armance'ın teyzesine olan bağlılığının kendisine yüklediği görevler uğruna her şeyi feda etmekte hakkı olduğunu üstü kapalı ima ediyorlardı ama bakışları onun nedimelik görevleri uğruna her şeyi feda ettiğini söylüyordu sanki. Octave'ın gururu onu bu imaya karşılık vermekten alıkoyuyordu. Kötü yürekli kimseler bunun tadını çıkartırken o da kendini sessiz sedasız, keyifli keyifli, sevgi dolu bir hayranlık davranışına bırakıyordu. Kendi kendine söylemiyorsa da içinden şunları geçiriyordu: *Bütün öbür kadınların böylesine saldırdıkları bu kadın gene de burada benim saygıma layık olan tek kadındır! Öteki kadınlar ne denli zenginseler o, o kadar yoksul; paranın önemini gözünde yalnız o büyütse yeridir. Yılda topu topu bin gümüş tutan bir geliri var ama gene de parayı küçümsüyor. Buna karşılık, hâli vakti yerinde olan bu kadınlar -yalnız bu kadınlar- bayağı şekilde paraya tapıyorlar.*

VI

Cromwell, I charge thee, fling away ambition;
By that sin fell the angels, how man then
The image of his Maker, hope to win by't?
"VIII. Henry", III. perde.[1]

Bir akşam eğlentiler düzenlenmiş, Bonnivet markizinin kendileri için işini gücünü bir yana bıraktığı hanımefendiler de gelmişti. Teyzesi, Octave'a olağanüstü bir ilgiyle bakarak, belki yüzüncü kez? "Nasıl insansın sen, anlayamadım gitti!" diyordu.

Octave, "Sırrımı açıklamayacağınıza söz verirseniz söylerim." dedi. "Şimdiye dek kimseye söylemedim bunu."

"Ne! Annen de mi bilmiyordu?"

"Kendisine duyduğum saygı onu rahatsız etmekten alıkoydu beni."

Markiz örnek gösterilecek kadar inanç sahibi bir kadındı ama kendi bakımından mükemmelliğe en çok yaklaşmış erkeklerden birinin sırrını öğrenmekteki çekiciliğe hiç de ilgisiz kalamadı; hele kimseye açıklanmamış bir sırdı bu.

---

1) "Cromwell, benden öğüt olsun sana: Yükselme hırsına kapılayım deme sakın! Melekler bu günah yüzünden düşmüşlerdir. Nasıl olur da Yaradan'ın imgesi olan insan, bu yoldan başarı kazanmayı umabilir?" Shakespeare.

Octave'ın sonsuzluğa dek gizlilik isteyen bu sözü üzerine markiz salondan çıktı, biraz sonra gene geldi. Saatinin altın zincirlerinde acayip bir süs vardı: Königsberg işi demir bir haçtı bu. Haçı sol eline aldı; alçak, tumturaklı bir sesle, "Durum, şartlar ne olursa olsun, herkese karşı, sonsuza dek gizlilik istiyorsun benden. Yehova hakkı için söylüyorum bak, evet, gizli tutacağım bu sırrı." dedi.

Bu küçük tören de soylu teyzesinin takındığı kutsal tavır da Octave'ın pek hoşuna gitmişti. Gülerek, "Bakın söyleyeyim." dedi. "İçimi karartan, kimseye söylemediğim bir felaket var ki o da şu: Vicdan denen nesne hiç yok bende. Sizin iç duyu diye adlandırdığınız şeyden, suça karşı içgüdüsel olarak nefret beslemekten hiçbir iz bulamıyorum kendimde. Kötülükten tiksinmem ancak yargı yolu ile bunu zararlı bulduğum için oluyor. Benliğimde tanrısal veya içgüdüsel hiçbir şey bulunmadığını bana gösteren de şu: Kötülüğü korkunç bulmama yol açan yargı yürütme eyleminin bütün bölümlerini her zaman hatırlayabiliyorum."

Markiz duyduklarına pek sevindiğini gösteren bir tavırla, "Vah yavrum vah! Ne acıyorum sana!" dedi. "Üzüyorsun beni, sen bizim başkaldıran yaratık dediğimiz tipin ta kendisisin!"

O sırada markizin Octave'a beslediği ilgi birkaç fesat gözlemcinin bakışlarından kaçmadı; onları gözleyenler vardı çünkü. Her türlü yapmacıktan sıyrılan davranışları âdeta resmî gerçek bir havaya büründü. Bu yakışıklı delikanlıyı dinlerken, hele ona acırken gözlerinde tatlı bir alev ışıldıyordu. Markizle iyi arkadaş olan bu hanımlar ona uzaktan bakıyorlar, en olmayacak düşünceleri ileri sürüyorlardı; markiz ise en sonunda, başkaldıran bir yaratık bulabilmenin keyfinden başka bir şey duymuyordu. Octave'da vicdan ile iç duyuyu harekete geçirebilirse büyük bir zafer kazanmış olacağını seziyordu.

Geçen yüz yılda ün kazanmış büyük bir hekim, markizin ahbabı olan büyük bir soylunun evine çağrılmış, hastalığın belirtilerini sessiz sessiz, uzun uzun inceledikten sonra, birdenbire sevinçle kendinden geçerek şöyle bağırmıştı:

"Aman, sayın marki, Eski Yunan Çağı'ndan, Roma Çağı'ndan beri kaybolmuş bir hastalık bu! Camsı balgam derler adına! Yaman hastalıktır, dehşetli öldürücüdür. Gene buldum onu en sonunda, gene buldum!"

Markizin sevinci de böyleydi işte; meslek adamının duyabileceği türden bir sevinç.

Markiz yeni Protestanlığı yaymakla uğraşıyordu. Artık çağını doldurmuş olan Hristiyanlığın yerini alacaktı bu. Bilindiği gibi, yeni Protestanlık o sırada dördüncü değişimini geçirmekteydi. İşte, markiz bu işe başlayalı beri başkaldıran yaratıklardan söz edildiğini duyuyordu. Bunlar iyilikle kötülüğün insanın içinde bilinçleşmesi diye bir olayın varlığı üzerine kurulu Alman mistisizmine tek itiraz hâlindedirler. Markiz bunlardan birini bulma mutluluğuna ermişti. Onun sırrını da yalnız kendisi biliyordu. Bu başkaldıran yaratık kusursuzdu, mükemmeldi. Çünkü ahlak yönünden davranışı çok dürüst olduğundan, hiçbir kişisel çıkar kuşkusu ondaki şeytancılığı bozmuyordu.

Markizin Octave'ı kendisinde bir iç duyu bulunduğuna inandırmak için o gün sayıp döktüğü haklı nedenlerin hepsini burada tekrarlayacak değilim. Bu satırları okuyan kimsenin yanı başına kendisinden canıgönülden nefret eden sevimli bir teyzesinin bulunması gibi bir mutluluğa sahip değildir belki; yeğeninin de sevgisini yeniden elde etmek için yanıp tutuştuğu bir teyze.

Markiz, "Adından da anlaşılacağı üzere bu iç duyu hiçbir dış belirtiyle kendini belli etmez." diyordu. "Yalnız hiçbir şey de böylesine kolayca, basitçe anlaşılmaz. Başkaldıran bir yaratıksın sen. Şu ölümlü dünyada uzayla zaman dışında gerçek hiçbir nesne bulunmadığını görmüyor musun, duymuyor musun?.."

Tüm bu güzel yargı yürütmeler boyunca Octave'ın bakışlarında gerçekten biraz şeytanca bir neşe ışıldıyordu. Keskin görüşlü bir kadın olan markiz de "Ah, Octave'cığım, başkaldırma gözlerinin içinde apaçık okunuyor!" diyordu.

Şunu da açıkça söylemek gerek ki alev gibi bakışları dünyanın en güzel kumral saç lüleleri arasından fışkıran bu iri kara gözler eskiden çok yorgun görünürken, şimdi çok dokunaklıydı. Başka yerlerden çok Fransa'da duyulan şu büyülü hâl vardı onlarda. Yıllar boyu herkesin buz kesilmiş sandığı, birdenbire sizin için canlanıveren bir insanı anlatıyorlardı. O kusursuz güzellik anının Bonnivet markizi üzerinde birden yarattığı etki, bunun davranışlarına verdiği duygu dolu doğallık, genç kadını gerçekten çok çekici hâle sokmuştu. Yeni dininin zaferini sağlamak uğruna darağacına gidebilirdi. Gözleri yiğitlik, özveri ışıltılarıyla parıldıyordu. Kendisini gözlemekte olan fesat insanlara karşı ne zaferdi bu!

Salonda en göze çarpan kimseler olan, farkında olmaksızın tüm bakışları üzerlerine çekmiş bulunan bu iki kişi hiç de birbirlerinin hoşuna gitmeyi düşünmüyorlar, hiçbir şey de zihinlerini bundan daha az kurcalamıyordu. Ancre düşesi ile yanında bulunan Fransa'nın en kurnaz kadınlarına inanılmaz görünen şey de buydu. Toplumda duygu işleri üzerine böyle yargı yürütülür işte.

Armance, Octave hakkında körü körüne verdiği kararda ayak diriyordu. İkisini ilgilendiren kişisel işler üzerine onunla konuşmamaya başlayalı birkaç ay olmuştu. Çoğu zaman bütün bir akşam boyunca onunla konuşmuyordu. Octave, genç kızın kendi varlığını fark etmiş göründüğü günleri sayılı bulmaya çalışıyordu. Onun kendisine beslediği hınçtan alınmış görünmemeye de dikkat ediyordu. Artık toplum içinde suskun durmuyordu. O güzel gözlerinde can sıkıntılı, acayip, çok soylu hâl kalmamıştı. Çok konuşuyor, söyleyebileceği saçma sapan şeylere hiç aldırış etmiyordu. Bonnivet markizinin salonuna bir bakıma bağlı salonlarda, kendisi de farkında olmaksızın, en aranılan insanlardan biri hâline gelmişti. Rakipleri üzerinde sağladığı gerçek üstünlüğü bütün konulara gösterdiği çıkar gütmeyen, tam ilgisizliğe borçluydu. İddialar içinde kıvranan insanların arasına tam bir iddiasızlıkla giriyordu. Kazandığı ün saygıdeğer markizin salonundan bu hanımefendiye imrenen toplulukların bulunduğu salonlara yayılmış, kendisine en ufak çaba harcamadan çok hoş bir

durum sağlamıştı. Daha hiçbir şey yapmamıştı ama toplum içinde görünmeye başlar başlamaz eşi bulunmayan bir insan durumuna girmiş bulunuyordu.

Octave'ın bir huyu vardı: Yüksek duyguları kavrayamayacaklarını sandığı insanlar karşısında birdenbire küçümser bir sessizliğe gömülüverirdi. Onun bu hâlinde bile herkes dokunaklı bir başkalık buluyordu. Armance da bu başarıyı gördü, şaştı. Üç aydır Octave aynı insan değildi artık. Herkes için çok tatlı olan sohbetinin Armance için gizli bir çekiciliği bulunması şaşılacak şey değildi. Bu konuşmaların tek amacı onun hoşuna gitmekti çünkü.

Armance, kışın ortalarına doğru, Octave'ın parlak bir evlenme yapacağını sandı. O zaman bu genç vikontun birkaç ay gibi kısa bir süre içinde eriştiği başarılı durumu anlamak kolay oldu.

Ara sıra Bonnivet markizinin salonunda çok büyük bir soylu görülüyordu. Bu adam ömrü boyunca günün konusu olacak insanların veya olayların peşinde koşmuştu. Başlıca tutkusu bu gibi şeylere bağlanmaktı, bu acayip düşünce yüzünden de epey büyük başarılar elde etmişti. Bayağı bir adamken seçkin biri olup çıkmıştı. Bakanlar karşısında bir memur gibi yaltaklanan bu büyük soylunun, dükün, onlarla arası çok iyiydi. Tek mirasçısı olan bir de kız torunu vardı. Onun kocasına krallık hükûmetinin elinde olan en büyük onurları, en büyük çıkarları sağlayabilirdi. Bütün kış boyunca Octave'a ilgi duyar gibi bir tavır takınmıştı ama herkes genç vikontun ne denli göze gireceğini kestirmekten çok uzaktı. Dük, Normandiya'daki ormanlarında büyük bir sürek avı düzenlemişti. Buna çağrılmak büyük şerefti; otuz yıldır da dük, açıkgözlerin nedenini sezmedikleri tek bir davet yapmamıştı.

Dük hiç haber vermeksizin, birden bire Octave'a sevimli bir mektup yazarak onu ava çağırdı.

Octave'ın ailesi, yaşlı dükün yapıp ettikleri, huyu, ahlakı üzerinde tam bir bilgi sahibi oldukları için şöyle bir sonuca vardılar: Octave, Ranvile Şatosu'ndaki konukluğu sırasında bir falso yapmayıp başa-

rı kazanabilirse, günün birinde hem dük hem de üst meclis üyesi olabilirdi. Delikanlı Komandör'ün, bütün ev halkının öğütleriyle kulakları dolu olarak yola çıktı. Bir geyikle dört cins köpeğin yüz ayak yüksekliğinde bir kayanın tepesinden serin sulara atladıklarını görmek onuruna erdi, üçüncü gün de Paris'e döndü.

Bonnivet markizi, Armance'ın önünde Octave'a, "Sen delisin galiba!" dedi. "Hanım kız hoşuna gitmedi mi yoksa?"

Octave büyük bir soğukkanlılıkla, "Valla, pek alıcı gözle bakmadım ama çok da güzel göründü bana." dedi. "Yalnız buraya dönme zamanı gelince bir eziklik duydum içimde."

Bu büyük felsefi düşünceden sonra markizin din tartışmaları eskisinden daha ateşli şekilde yeniden başladı. Octave ona şaşırtıcı bir yaratık gibi görünüyordu. En sonunda, kullandığım deyim yerindeyse, nezaket içgüdüsü veya şaşkın birkaç gülümseyiş, güzel markize şunu anlattı: Her akşam yüz kişinin toplandığı bir salon, hiç de başkaldırmanın araştırılması için en uygun yer değildir.

Bir gün markiz, Octave'a, "Yarın öğle yemeğinden sonra bana gel." dedi.

Octave bu sözü çok uzun zamandır bekliyordu. Ertesi gün, nisan ayının en güzel günlerinden biriydi. Bahar tatlı bir rüzgârla, sıcak hava dalgalarıyla, gelişini haber veriyordu. Markiz ilahiyat konusundaki konuşmayı bahçede yapmayı düşündü. Doğanın her zaman yeni olan görünümünde felsefesinin ana düşüncelerinden birini doğrulayacak bir delil bulabileceğine emindi. Düşünce de şu idi: *Çok güzel olan bir şeyin her zaman için de gerçek olması gerektir.*

Markiz gerçekten çok güzel hem de epey zamandır konuşuyordu ki bir hizmetçi gelerek, hanımına yabancı bir prensi görmeye gideceğini hatırlattı. Bir hafta önce kararlaştırılmış bir buluşmaydı bu. Yalnız Octave'ın günün birinde Aziz Paulus'u olacağına inanılan yeni dinin uyandırdığı ilgi markize her şeyi unutturmuştu. Cerbezesinin

yerinde olduğunu görüyordu. Octave'a, "Ben dönünceye dek bekle." dedi. "Armance seni yalnız bırakmaz." diye de ekledi.

Markiz gider gitmez, Octave hiçbir utangaçlık duymadan hemen söze başladı. Utangaçlık kendini bilen, iddiası olan bir sevginin ürünüdür çünkü.

"Biliyor musun Armance, vicdanım ne diyor bana? Servetinin artması umuduyla adamakıllı başı dönmüş bayağı düşünceli bir adam sayıp küçümsüyorsun beni. Boş laflarla değil de eylemlerle kendimi senin gözünde temize çıkarma çarelerini uzun süre aradım durdum. Kesin olacak bir tek çare bulamadım. Ben de senin iç duyuna sığınabilirim ancak. Başıma gelen iş bu. Ben anlatırken sen gözlerimin içine bak, yalan söyleyip söylemediğimi anlarsın."

Octave, tam bir bönlükle, uzun ayrıntılara da girerek, okuyucuya daha önce bildirmiş olduğumuz duygularla girişimleri bir bir anlatmaya başladı. Satranç takımını getirdiği sırada kulak misafiri olduğu sözleri Armance'ın kız arkadaşı Mery'ye söylediklerini hatırlatmaktan da geri kalmadı.

"Bu sözler yaşayışıma yön verdi." diyordu. "Ondan sonra senin saygını yeniden kazanmaktan başka şey düşünmedim."

Armance'a bu pek dokundu, yanaklarından aşağıya sessiz birkaç gözyaşı süzüldü. Octave'ın sözünü hiç kesmedi. O sözlerini bitirince de gene uzun süre bir şey söylemedi. Octave bu susuştan çok duygulanmıştı. "Beni suçlu sanıyorsun." dedi. Genç kız hiç karşılık vermedi.

Octave, "Saygını kaybettim!" diye bağırdı. Gözlerinde yaşlar titreşiyordu. "Söyle ne yapayım da gönlünde eskiden sahip olduğum yeri yeniden kazanayım? Hemen yapacağım bunu."

Zorla bastırılmış derin bir canlılıkla söylenen bu son sözler Armance'ın dayanma gücünü aşmıştı. Duygularını artık gizleyemedi. Gözyaşlarını tutamadı, açıktan açığa ağlamaya başladı. Octave'ın, heyecanını daha da arttıracak, kendisini az çok kollama yeteneğini

kaybettirecek birkaç söz daha eklemesinden korktu. En korktuğu şey de konuşmaktı. Hemencecik elini ona verdi. Konuşmaya, dostça sözler söylemeye çalışarak, "Size tam bir saygı besliyorum." dedi.

Uzaktan bir hizmetçinin gelmekte olduğunu görünce de pek sevindi. Bu kızdan gözyaşlarını gizlemek isteyişi bahçeden uzaklaşmak için bir bahane oldu.

VII

But passion most dissembles yet betrays
Even by its darkness; as the blackest sky
Foretells the heavlest tempest, it displays
Its workings through the vainly guarded eye,
And in whatever aspect in arrays
Itself, 'tis still the same hypocrisy;
Coldness or anger, everi disdain or hate,
Are masks it often wears, and still too late.
"Don Juan", I. Bölüm[1]

Octave, gözleri yaşla dolu dolu, sevinmek mi yerinmek mi gerektiğini bilemeden kalakaldı. Böylesine uzun bir bekleyişten sonra çok istediği bir savaşı verebilmişti demek. Yalnız bu savaşı kazanmış mıydı, kayıp mı etmişti? İçinden, *Kaybettimse her şey bitmiş-*

1) "Ama tutku ne denli kılık değiştirirse değiştirsin, karanlık oluşuyla bile kendini ele verir. En kararmış göğün en müthiş fırtınayı haber verişi gibi, boşuna saklanmaya çalışan bir bakışın ardından tüm heyecanını açığa vurur. Hangi kılığa bürünürse bürünsün, hep aynı ikiyüzlülüktür bu. Çok kez soğukluk veya öfke hatta kibir veya nefret maskesini kuşanır ama iş işten geçtikten sonra."

tir benim için, diyordu. *Armance beni öylesine suçlu sanıyor ki ilk dilediğim özürle yetinir gibi yapıyor, dostluğunu böylesine az hak etmiş bir adamla birtakım açıklamalara girişmek zahmetine katlanmıyor. 'Size tam bir saygı besliyorum.' Ne demek bu kısa sözler? Bundan daha soğuk şey görülmüş müdür? Eski içli dışlılığa tam bir dönüş müdür bu? Yoksa hoş olmayacak birtakım açıklamaları kısa kesmek için bulunmuş terbiyeli bir tarz mı?*

Özellikle Armance'ın böyle birdenbire kalkıp gidişi Octave'a hiç de iyiye alamet görünmüyordu. Derin bir şaşkınlığa kapılmıştı. Başına gelenleri iyice hatırlamaya, bundan sonuçlar çıkarmaya çalışıyordu. Doğru dürüst bir yargıya varmak için harcadığı çabalar arasında, Armance'ın kendisini artık saygısına layık bulmadığını ona ispatlayarak, içindeki her türlü kararsızlığa son verecek bir buluşa ulaşıvermek korkusuyla titriyordu.

O sırada Armance da çok büyük bir acının pençesinde kıvranıyordu. Gözyaşları onu boğuyordu; mutluluk değil, utanç yaşlarıydı bunlar. Çabucak gidip odasına kapandı. İçinde bulunduğu aşırı perişanlık arasında kendi kendine, *Ulu Tanrı'm, Octave beni böyle gördükten sonra ne düşünür acaba?* diyordu. *Gözyaşlarımı anladı mı? Ne yazık! Bundan kuşku edebilir miyim? Basit, arkadaşça bir açıklamanın benim yaşımda bir kıza gözyaşı döktürdüğü ne zamandan beri görülmüş? Ah, böylesine bir utançtan sonra bir daha nasıl çıkabileceğim onun karşısına? Bulunduğum bu korkunç durumda onun küçümseyişlerini hak etmem eksikti yalnız. Şu var ki sıradan bir açıklama da değil bu. Üç ay var ki onunla konuşmaktan kaçınıyordum. Bozuşan arkadaşlar arasında bir barışma bu. Bu türlü barışmalar sırasında ağlanırmış. Evet ama insan kaçmaz, çok büyük bir heyecana kapılmaz. Odama kapanıp hüngür hüngür ağlayacak yerde, arkadaşlığın basit mutluluğu ile sevinmiş bir hâlde bahçede olmalı, onunla konuşmayı sürdürmeliydim. Evet, bahçeye dönmem gerek. Markiz daha dönmemiştir belki.*

Ayağa kalkarak aynaya baktı, Octave'ın karşısına çıkacak hâlde olmadığını gördü. Umutsuzlukla bir sandalyenin üzerine yığılarak, "Ah ah!" dedi. "Şerefini yitirmiş bir mutsuzum ben! Kimin gözünde yitirdim hem de? Octave'ın gözünde..."

Hıçkınkları, umutsuzluğu düşünmesine engel oldu. Biraz sonra, "Ne yani!" dedi. "Uğursuz sırrıma karşın ben ki daha yarım saat önce çok sakindim, çok mutluydum, mahvolmuş durumdayım şimdi! Sonsuza dek mahvolmuş, kolu kanadı kınk bir hâldeyim! Böyle akıllı bir adam zaafımın bütün enginliğini görmüştür. Bu zaaf da onun sert yargısını en çok incitecek olanlardan biridir."

Armance'ı gözyaşları boğuyordu. Bu zorlu hâl birkaç saat sürdü, ateşinin hafifçe yükselmesine yol açtı. Bu sayede de Armance akşam odasından çıkmamak iznini elde etti.

Ateşi daha da yükseldi, çok geçmeden zihninde bir düşünce belirdi. Şöyle dedi kendi kendine, *Ancak yarı yarıya küçümseyebilir beni çünkü uğursuz sevgimi açıkça itiraf etmiş değilim ne de olsa. Yalnız bu olup bitenlerden sonra artık hiçbir şeyden sorumlu olamam. Octave'la arama sonsuza dek bir engel koymam gerek. Manastıra girip rahibe olmalıyım. İnsanı derin bir yalnızlık içinde tutan bir tarikat, yüksek dağlar ortasında güzel manzaralı bir manastır seçeceğim. Hiçbir zaman ondan söz edildiğini duymayacağım orada.* Zavallı Armance kendi kendine, *Bu benim için bir ödevdir*, dedi.

Ondan sonra da kendini Tanrı'ya adadı. Şu gerçeği kendi kendine söylemiyorsa da seziyordu: *Bunu ayrıntılarıyla anlatmak, üzerinde kuşku beslemek gibi olur. Mademki ödevi görmüş bulunuyorum; onu hemen körü körüne itirazsız yerine getirmemek bayağı ruhlu bir insan gibi davranmak olur, Octave'a layık bir şey değildir bu. Kaç kez, "Soylu ruhları belirleyen gizli işaret budur işte." demedi mi bana? Senin vereceğin karara uyacağım soylu dostum, sevgili Octave'ım!*

Nöbet ona bu adı alçak sesle söylemek yürekliliğini veriyordu; bunu tekrarlamaktan da mutluluk duyuyordu.

Çok geçmeden kendini rahibe olmuş gördü. Küçük odasını süsleyen şatafatlı eşyayı gördükçe şaşıyordu. *San Sisto'daki Meryem Ana'nın şu güzel resmini Malivert markizi vermişti bana, ben de onu birisine vermeliyim,* diye düşündü. *Octave seçmişti bunu, Raffaello'nun ilk tablosu olan "Meryem Ana'nın Evlenişi"nden daha çok beğenmişti. Bugünkü gibi hatırımda. Daha o zaman iyi bir seçim yapmadı diye tartışıyordum onunla, sırf kendi yaptığı seçimi savunuşunu görüp zevk almak için. Bilmeden onu seviyor muydum acaba? Onu hep mi sevdim yoksa? Ah ah! Bu korkunç sevgiyi yüreğimden söküp atmalıyım!*

Zavallı Armance, Octave'ı unutmaya çalışırken onun anısını, yaşayışının en önemsiz eylemlerine bile karışmış görüyordu. Yalnızdı, rahatça ağlayabilmek için hizmetçisini savmıştı. Çırağı çaldı, resimleri bitişik odaya taşıttı. Çok geçmeden küçük oda çırılçıplak kaldı; duvarları açık mavi güzel kâğıtlar süslüyordu yalnız. *Bir rahibenin hücresini kâğıt kaplatmasına izin var mıdır acaba?* diye düşündü, uzun zaman da bu güçlük üzerinde kafa yordu. Ruhu hücresinde ne hâlde olacağını iyice gözünün önüne getirmek ihtiyacındaydı. Bu bakımdan duyduğu kararsızlık çok kötüydü, bunu canlandırma işini belleği kendi üzerine alıyordu çünkü. Sonunda "Hayır!" dedi. "Duvar kâğıdına izin vermeseler gerek. Tarikatlar kurulduğu zaman duvar kâğıdı keşfedilmiş değil ki! İtalya'dan geliyor bu tarikatlar, Prens Tuboskin, 'Birçok güzel manastırın tek süsü her yıl beyaz badana sürülen duvarlardır.' diyordu bize." Sayıklaması sırasında, *Tamam!* diye düşündü. *Gidip İtalya'da manastıra girmek gerekecek belki. Bahane de sağlık durumum olur. Yo yo! Hiç değilse Octave'ın yurdundan ayrılmamalı, hiç değilse onun dilinin konuşulduğunu işitmeliyim.*

O sırada Mery odaya girdi. Kızcağız duvarların çıplaklığını görünce şaşırdı, arkadaşına yaklaşırıca da sarardı. Armance ateşten, ayrıca -Octave'ı sevmenin bir başka tarzı olan- bir erdem coşkunluğu ile kendinden geçmişti. Bir açıklamada bulunarak kendini bağlamak istedi.

"Rahibe olmak istiyorum ben." dedi.

"Ne? Bir insanın ruh sertliği senin inceliğini örseleyecek dereceye mi vardı yoksa?"

"Yo! Bonnivet markizinden hiçbir şikâyetim yok. Toplumda yeri olmayan yoksul bir kıza ne denli dostluk gösterilebilirse gösteriyor bana. Üzgün olduğu zamanlar beni seviyor bile. Kimseye karşı bana davrandığından daha iyi davranmıyor. Ona en ufak takazada bulunursam haksızlık etmiş, içinde bulunduğum durumu benimsemiş olurum."

Mery zengindi, ünlü ailesinin belirli niteliği olan soylu duygular onda da bulunuyordu. Armance'ın verdiği bu karşılığın son sözcüklerinden biri onu ağlattı. Birbirleriyle ancak gözyaşı döküp ellerini karşılıklı sıkarak konuşan bu iki arkadaş, akşamın büyük bölümünü birlikte geçirdiler. Sonunda Armance manastıra kapanmak için bulduğu tüm nedenleri -bir tekinin dışında- Mery'ye anlattı: "Yoksul bir kız toplumda ne olabilirdi ki? Ne de olsa köşe başındaki bir küçük esnafla da evlendiremezlerdi onu. Hâli ne olacaktı sonunda? Manastırda ise insan ancak kurallara bağlıdır."

Evet, manastırda güzel sanatlara, kibar kimselerin nükteleri gibi şeylere borçlu olduğumuz eğlenceler yoktu; markizin yanında bunlardan yararlanıyordu. Yalnız orada tek bir insanın kesinlikle hoşuna gitmek, bunu başaramayınca hor görülmek gibi bir zorunluluk da yoktu.

Armance utancından ölürdü de Octave'ın adını gene söylemezdi. Ağlaya ağlaya Mery'nin kolları arasına atılırken, *Mutsuzluğumun büyüklüğü şurada ki en vefalı, en erdemli bir arkadaşımdan bile bana öğüt vermesini isteyemiyorum,* diye düşünüyordu.

Armance odasında ağlarken, Octave da onu bütün akşam boyunca göremeyeceğini biliyordu. Filozofluğuna karşın, açıklayamadığı bir davranışla, Bonnivet markizinin dinle ilgili söylevleri yüzünden öteden beri ihmal ettiği kadınlara yaklaştı. Birkaç aydır hanımların kendisine çok terbiyeli bir tarzda yakınlık gösterdiklerini görüyor,

bunun böyle oluşu ise onu daha da üzüyordu. İnsanlardan kaçan, üzgün bir adam olmuştu, tıpkı Alceste[1] gibi, evlendirilecek kızlar konusunda. Birisi ona tanımadığı kibar hanımlardan birinin sözünü eder etmez, ilk sözü şu oluyordu: "Evlendirilecek kızı var mı?" Son günlerde daha da ihtiyatlı olmuş, aldığı ilk "Hayır." karşılığıyla yetinmemeye başlamıştı: "Evet, anladık, evlendirecek kızı yok ama bir yeğeni falan olmasın sakın?" diyordu.

Armance bir çeşit sayıklama hâli içinde çırpınırken, Octave da sabahki olayın kendisinde yarattığı kararsızlıktan kurtulmaya çalışıyordu. Onun için yeğeni olan tüm kadınlarla konuşmakla kalmadı, üç taneye kadar kızı olan o korkunç annelerden birkaçına da yaklaştı. Bonnivet markizinin koltuğunun yanında Armance'ın öteden beri oturduğu küçük sandalyeyi gördüğü için bunca yürekliliği kolaylıkla gösterebiliyordu belki. Bu iskemlede şimdi de Claix'lerin kızlarından biri oturuyordu. Alman kızlarında görülen türden güzel omuzları küçük iskemlenin alçaklığı sayesinde tüm körpeliklerini gözler önüne sermişti. Octave şöyle düşünüyordu daha doğrusu, içinde şöyle bir duygu vardı: *Ne büyük fark var arada! Claix'lerin kızına başarı kazandıran bir hâl yüzünden Armance kendini alçalmış sayardı. Bu kız için bu hâl yapılmasında sakınca olmayan bir şuhluktu, bir suç bile değil. Bu durumda da "Soyluluğun şanındandır." demek gerek.*

Octave, Claix'lerin kızına kur yapmaya başladı. Sözde neşeli görünüyordu ama bu hâlinde bir acı, küçümser bir eda da vardı. Ancak, bunu sezmek için işe az çok ilgi duymak, daha doğrusu, onun yüz anlamının her zamanki hâline daha çok alışık olmak gerekti. Çevresindekiler, söylediklerini nükteli bulacak kadar iyicil davrandılar. En çok beğenilen sözleri bile ara sıra kendisine çok bayağı hatta kabaca görünüyordu.

Octave o akşam yanında hiç durmamış olduğu için, markiz, yanından geçerken onu alçak sesle azarladı; Octave da bu davranışını

---

1) Moliere'in "Adamcıl" adlı oyunundaki kahraman (ç.n).

ona pek sevimli görünen sözlerle haklı gösterdi. Markiz ileride kendisinin dinine geçecek olan Octave'ın akıllı davranışlarından, toplum içinde takındığı kendine güvenir tavırdan çok hoşnuttu.

Masumluğun verdiği babacanlıkla Octave'ı övdü; koltuğunda çok güzel tavırlar takınan, gözlerini havaya diktiği zaman çok hoş hareketler yapan bir kadın için babacanlık sözünü kullanmak yerindeyse... Açıkça söylemek gerek ki markiz ara sıra tavandaki yaldızlı bir süs çıkıntısına gözlerini dikip bakarken içinden şöyle diyordu: *"Şurada, şu boşluğun, şu havanın içinde beni dinleyen, ruhumu büyüleyerek görülmemiş duygular uyandıran bir dahi var: Benim için gerçekten beklenmedik olan bu duyguları ara sıra büyük bir belagatle ifade ediyorum."*

Markiz o akşam Octave'dan da onun günün birinde oynayabileceği yüksek rolden de pek memnundu. Bn. de Claix'ye onun hakkında şöyle diyordu: "Bizim genç vikontun tek eksiği zenginliğin verdiği güven duygusuymuş gerçekten. Şu çok yerinde tazminat yasası var ya Devrim'den kaçan soylu aileler için pek haklı bir şey diye beğenmesem bile, yeğenime yepyeni bir ruh aşıladığı için beğenirdim."

Ancre düşesi Bn. de Claix ile Ronze kontesine baktı. Markiz içeriye girmekte olan genç bir düşesi karşılamak üzere uzaklaştığı sırada Bn. de Claix'ye, "Bana öyle geliyor ki apaçık bir şey bu." dedi.

Bn. de Claix, "Hem de çok açık!" dedi. "Rezalete doğru yol alıyoruz. Şu şaşırtıcı Octave biraz daha yüz verirse bizim sevgili markiz bizleri iyice sırdaş saymaktan alamayacak kendini."

Ancre düşesi, "Din üzerinde dogmalar kurmaya kalkışan çok namuslu kadınların sonlarının hep böyle olduğunu gördüm ben." dedi. "Ah güzel markiz, ah! Yalnız kendi mahallesinin papazını dinleyip ekmeğini nimet bilen kadından mutlusu yoktur bence!"

Bn. de Claix, "Thouvenin'ya kutsal kitaplar ciltletmektense böylesi daha iyi muhakkak." dedi.

Octave'ın tüm o sözde nezaketi birden yok oluverdi. Mery'yi gör-

müştü. Genç kız, annesi arabasını istediği için, Armance'ın odasından çıkmıştı. Yüzü altüst olmuştu. O denli çabuk geçip gitti ki Octave onunla konuşamadı. Kendisi de hemen çıktı. Kimseye tek söz söyleyecek hâlde değildi artık. Mery'nin üzgün yüzünden, olağanüstü bir şeyler olup bittiğini anlamıştı. Armance kendisinden kaçmak için Paris'ten ayrılacaktı belki. İşin hoş yanı şu ki bizim filozof, Armance'ı aşkla sevdiğini hiç aklına getirmiyordu. Bu biçim sevgiye karşı en büyük yeminleri etmişti, kendisinde eksik olan nesne karakter değil de zekâ ile anlayış olduğundan, yeminlerini de belki yerine getirecekti.

VIII

What shall I do the while? Where bide? How live?
Or in my life what comfort, when I am
Dead to him?
"Cymbeline", III. perde [1]

Armance buna benzer bir hayale kapılmaktan uzaktı. Yaşayışındaki tek ilginç olayın Octave'ı görmek olduğunu çoktandır anlamıştı. Beklenmedik bir rastlantı onun toplum içindeki durumunu değiştiriverince ruhu ne savaşlarla yaralanmıştı! Octave'ın tutumundaki beklenmedik değişiklik için ne mazeretler icat etmemişti! Kendi kendine, boyuna, *Bayağı bir ruh mu var onda?* diye soruyordu.

Octave'ın paradan, boş nesnelerden gelecek mutluluklardan başka şey duymak için yaratılmış olduğunu en sonunda anlayınca, yeni bir üzüntü konusu dikkatini çekmeye başlamıştı: "Kendisine karşı beslediğim duygular sezilirse iki kat daha küçük görecekler beni," diyordu. "Ben ki Bonnivet markizinin salonunda görülen tüm kızların en yoksuluyum."

Kendisini her yandan tehdit eden, onu sevgisinden vazgeçirmesi gereken bu derin mutsuzluk, Armance'ı büyük bir üzüntüye sürük-

---

1) "Ya ben ne olacağım? Nerede barınmalı? Nasıl yaşamalı? O beni istemedikten sonra neyle avunabilirim ki?" Shakespeare.

ledi. Bu da dünyada kendisine kalan tek eğlenceye -Octave'ı düşünmeye- onu daha körü körüne itmekten başka bir sonuç vermedi.

Onu her gün birkaç saat görüyordu, her günün ufak tefek olayları da onun üzerindeki düşünüşlerini değiştiriyordu. Nasıl şifa bulabilirdi ki? Küçümseyişinden değil de kendisini ele vermekten korktuğu için Octave'la içli dışlı bir konuşmayı hiçbir zaman yapmamaya büyük özen göstermişti.

Octave bahçede olup bitenlerin ertesi günü Bonnivet Konağı'na iki kez geldi ama Armance görünmedi. Bu acayip yok oluş Octave'ın yapmak yürekliliğini gösterdiği girişimin vereceği olumlu veya ters sonuç üzerinde kendisini kaygılandıran kararsızlığı çok daha arttırdı. Kızı akşam da göremeyince başına geleni anladı, kendinde boş birtakım lafları dinleyerek oyalanmak cesaretini bulamadı. Kimseyle konuşmaya da kalkışamadı.

Salonun kapısı her açılışta, yüreği parçalanacakmış gibi oluyordu. En sonunda saat biri çaldı. Gitmek gerekti. Bonnivet Konağı'ndan çıkarken sofa, binanın cephesi, kapının üstündeki kara mermer, bahçenin eski duvarı... Bütün bu oldukça tanıdık şeyler ona özel bir görünüme bürünmüşler gibi geldi. Armance'ın öfkesinden ileri geliyordu bütün bunlar. Bu olağan nesneler, uyandırdıkları üzgünlükten ötürü, Octave'da sevgi yarattılar. Gözünde çabucak bir çeşit sevecenlikle dolu soyluluk edindiklerini söylemek bilmem gerekli mi? Ertesi gün kendi evinin, üzerinde çiçek açmış birkaç sarı şebboy bulunan eski duvarıyla Bonnivet Konağı'nın çevre duvarı arasında az çok benzerlik bulunca ürperdi.

Armance'la konuşma yürekliliğini gösterdiği günden üç gün sonra Bonnivet markizinin evine geldi. Artık herhangi bir tanıdık gibi "rafa konulduğuna" iyice inanmış bulunuyordu. Armance'ı piyanonun başında görünce büyük bir heyecan duydu! Onu dostça selamladı; sararmış, çok değişmiş buldu. Yalnız bir şey onu çok şaşırttı, biraz da umut verdi: Kızın gözlerinde az çok bir mutluluk ışıltısı görür gibi olmuştu.

Hava çok güzeldi, markiz de uzun bir gezintiye çıkmak için bu çok hoş bahar sabahından yararlanmak istedi. Octave'a, "Sen de gelir misin bizimle?" diye sordu.

Octave, "Gelirim efendim. Yalnız Boulogne Ormanı'na veya Mousseaux'ya gitmemek şartıyla." dedi.

Armance'ın buralarda gezmekten hoşlanmadığını biliyordu.

"Peki, bulvardan dolaşıp Kral Bahçesi'ne gitsek hoşlanır mısın bundan?"

"Bir yıl var ki gitmedim oraya."

Armance da sevinçten zıplayarak, şapkasını almaya giderken, "Fil yavrusunu hiç görmedim ben." dedi.

Neşe içinde yola çıktılar. Octave kendinden geçmişti sanki. "Bonnivet markizi, o yakışıklı Octave'la arabaya binmiş, Tortoni Kahvesi'nin önünden geçti!" Onları gören kibar kişiler böyle dediler. Sağlık durumları pek iyi olmayanlar da bu vesileyle kara düşüncelere kapıldılar? "Hanımefendiler hafiflik ediyorlar, XV. Louis'nin sarayındaki davranışları benimsiyorlar gene." diye söylendiler. Bu adamcağızlar şunları da ekliyorlardı: "Ciddi koşullara doğru yol almaktayız. Halk tabakasıyla zanaatkârlar takımının ahlak bakımından daha dürüst, davranış bakımından daha terbiyeli olmak gibi bir üstünlüğü bulunduğu yolunda bir izlenim yaratmak pek beceriksizce bir şey, cizvitlerin işe sertlikle başlamakta hakları var."

Armance, "Kitapçı... Tarihî başlıklı üç cilt göndermiş." dedi.

Markiz, Octave'a, "Bana salık verir misiniz bunu?" diye sordu. "Gazeteler hiç utanıp sıkılmadan öylesine göklere çıkarıyorlar ki içime kurt düştü."

"Gene de güzel yazılmış bulacaksınız bu kitabı. Yazar konuyu anlatmasını biliyor, daha hiçbir partiye de satılmış değil."

Armance, "Kitap eğlenceli mi bari?" diye sordu.

Octave, "Çok sıkıcı." dedi.

Sonra tarihsel gerçeklikten, anıtlardan söz ettiler.

Markiz, "Geçende 'Gerçek olan nesneler anıtlardır ancak.' dememiş miydin bana?" dedi.

"Evet, Romalıların, Greklerin tarihi için. Zengin adamlardı onlar, anıtları vardı. Ama kitaplıklarda Orta Çağ'a ilişkin binlerce el yazması var, bunlardan yararlanmayışımız ancak bizim sözde bilginlerin tembelliğinden ileri geliyor."

Markiz, "Evet ama bu el yazmaları öyle kötü bir Latinceyle yazılmış ki!" dedi.

"Bizim bilginler için güç anlaşılır bir Latinceyle belki ama pek o denli kötü değil. Heloise'in Abailard'a yazdığı mektuplardan çok memnun kalırdınız."

Armance, "Mezarları Fransız Müzesindeymiş diyorlar ne oldu bu acaba?" diye sordu.

"Mezarı Pere Lachaise'e taşıdılar."

Markiz, "Gidip görelim hadi!" dedi.

Birkaç dakika sonra da durumu bakımından Paris'teki bu gerçekten güzel, İngiliz biçimi tek bahçeye ulaştılar. Abailard'ın anıtını, Massena'nın dikili taşını ziyaret ettiler, Napolyon'un sadık albayı olup kurşuna dizilerek idam olunan Labedoyere'in mezarını araştırdılar. Octave, B. adındaki küçük kızın yattığı yeri gördü, ağladı onun için.

Konuşma ciddiydi, ağırbaşlıydı ama dokunaklı bir ilginçliği vardı. Herkes duygusunu hiç gizlemeksizin göstermeye cesaret edebiliyordu. Aslında suya sabuna dokunmayan konulardan söz ediyorlardı ama bunlardaki saflık dolu tanrısal büyüyü hepsi de kuvvetle duymaktan geri kalmıyordu. Tam o sırada, başlarında şakacı kontes de G.nin bulunduğu bir topluluğun kendilerine doğru geldiğini gördüler. Kontes, Bonnivet markizine, "İlham toplamaya geldim buraya." dedi.

Bu sözler dostlarımızı hemen hemen gülümsetti. Bu sözdeki bayağı, yapmacıklı eda onlara hiçbir zaman böylesine incitici görünmemişti. Fransa'daki tüm bayağı insanlar gibi, kontes de G. de etki yaratmak için izlenimlerini aşırı hâle sokuyordu. Sohbetlerini bozduğu insanlar ise duygularını anlatırken biraz hafifletiyorlardı. Bu işi de ikiyüzlülükten değil, bir çeşit içgüdüsel utançtan yapıyorlardı ki ne denli akıllı olurlarsa olsunlar, bayağı insanların bildikleri şey değildi bu.

Havadan sudan birkaç laf ettikten sonra, yol çok dar olduğundan, Octave'la Armance biraz geride kaldılar.

Octave, "Önceki gün biraz rahatsızdınız sanırım." dedi. "Arkadaşınız Mery'nin odanızdan çıkarken benzi solgundu; bu yüzden, çok rahatsızsınız diye korktum."

Armance, biraz göze batan aldırmaz bir tavırla, "Hasta falan değildim." dedi. "Kontes de G. gibi konuşayım ben de: Eski arkadaşlığınız dolayısıyla bana gösterdiğiniz ilgi, ufak tefek üzüntülerimin nedenini size söylemeyi bir ödev hâline sokuyor benim için. Bir zamandır evleneceğimden söz ediliyor. Önceki gün tüm ipler kopmak üzereydi neredeyse bu yüzden de bahçede olduğum sırada biraz heyecanlıydım." Armance, kendilerine yaklaşan markizin bir hareketinden korkarak, "Ama kimseye bir şey söylemeyin sakın!" dedi. "Annenize, hele teyzeme!.. Gizli tutun bunu, söz mü?"

Bu açıklama Octave'ı çok şaşırttı. Markiz gene uzaklaşmış olduğundan, "İzin verir misiniz size bir şey sorayım?" dedi. "Ancak akıl yoluyla bir evlenme mi bu?"

Hareket, açık hava Armance'ın yanaklarına çok güzel renkler getirmişti ama bu sözler üzerine birdenbire sarardı. Bir gün önce o yiğitçe tasarısını hazırlarken, bu çok sade soruyu aklına getirmemişti.

Octave saygısızlık ettiğini anladı, lafı değiştirmek için işi şakaya vurmak istedi. O sırada da Armance duyduğu acıyı alt etmeye çalıştı.

"Umarım ki benimle evlenmek üzere olan kimse sizin arkadaşlığınıza layık olacaktır." dedi. "Benim arkadaşlığıma layık çünkü. Yalnız şimdilik epey uzak olan bir anlaşmadan söz etmeyelim artık isterseniz..."

Biraz sonra gene arabaya bindiler. Octave artık söyleyecek hiçbir şey bulamıyordu. Gymnase Tiyatrosunun önünde arabadan indi.

IX

Sen ki kendi bekçiliğini kendin yapıyorsun,
için huzur dolu olsun, zavallı evceğiz.

Armance korkunç bir gün geçirmişti; öyle bir gün ki çoğunlukla ölümle sonuçlanan bir ameliyat geçirecek olan yüreksiz bir zavallının neler çektiğini düşünürseniz bu korkunçluğu ancak biraz anlayabilirsiniz. Sonra aklına bir şey geldi, "Octave'la oldukça yakın bir arkadaşlığım var, eski bir aile dostunun beni evlendirmeyi düşündüğünü söyleyebilirim ona. Gözyaşlarım beni ele verdiyse bu açıklamayla onun saygısını yeniden kazanırım. Yakın olan bu evlenmeyi, bunun bende yarattığı kaygıları düşünecek olursa içinde bulunduğum duruma biraz dolaysızca yapılan bir ima yüzünden ağladım sanır. Bana biraz sevgi besliyorsa ne yazık ki sevgisinden vazgeçer ama onun arkadaşı olabilirim hiç değilse. Bir manastıra kapanıp ömrüm boyunca onu tek bir kez olsun görmemek zorunda kalmam."

Daha sonraki günlerde, kendisine koca olarak seçilen kişinin kim olduğunu Octave'ın öğrenmeye çalıştığını anladı. İçini çekerek, kendi kendine, *Söz konusu erkeği tanıması gerek*, dedi. *Acıklı ödevim oraya dek varıyor. Bunu yapmak pahasına görebilirim onu ancak.*

Risset baronunu düşündü: 1793'te Vendee'de patlak veren ayak-

lanmanın önderlerinden yiğit bir adamdı. Bonnivet markizinin salonuna oldukça sık gelirdi ama ağzını açıp tek laf etmezdi. Gene Vendee ayaklanmasının önderlerinden olup çarpışmalarda ölen bir Henri de la Rochejacquelin vardı ki sonradan eşi anılarını yazdırmıştı. Armance hemen ertesi gün barona bu anılardan söz açtı. Onun de la Rochejacquelin'ı hiç sevmediğini bilirdi. Baron uzun uzun bu adamın aleyhinde konuştu.

Octave kendi kendine, *Armance baronun yeğenlerinden birini mi seviyor acaba? Yoksa yaşlı generalin kahramanlıkları onun elli beş yaşında olduğunu unutturdu mu?* diye düşündü. Ağzından hiç laf çıkmayan baronu konuşturmaya çalıştı ama boşuna. Adamcağız böyle acayip şekilde üstüne düşüldüğünü göreli beri daha suskun, daha kuşkulu bir hâl almıştı.

Evlendirilecek kızları olan bir annenin yaptığı tek göze batan, bilinmez ne türlü bir nazik davranış, Octave'ın insanlardan kaçma huyunu kamçıladı, o küçük hanımları öven Armance'a şunları söylemesine yol açtı: "Bu kızların daha da güzel konuşan bir koruyucuları olsa bile, Tanrı bilir ya yirmi altı yaşıma gelene dek kimseye körü körüne hayranlık beslememeye yeminliyim."

Armance bu beklenmedik sözler üzerine yıldırım çarpmış gibi oldu. Ömründe böylesine mutlu olmamıştı. Octave yeni bir senet sahibi olacağı anlaşılalı beri, Armance'ın önünde, evlenmeyi düşüneceği zamandan belki on kez söz etmişti. Genç kız önce onun sözlerine şaşmıştı; sonra, bunu unutmuş olduğunu hatırladı.

Çok hoş oldu bu mutluluk anı. Armance, bir gün önce, ödev uğruna yapılacak büyük bir özverinin yol açtığı üzüntüye dalmış olduğu için, bu çok güzel avuntu kaynağını unutmuştu. Kibar tabaka insanları akılların estiği gibi davranabildiklerinden, her şeye dikkat etmek için vakit bulabilirler. Onların Armance'ı akılsızlıkla suçlamalarına yol açan da bu çeşit unutkanlıklardı. Octave yirmi yaşına yeni girmiş olduğu için, Armance altı yıl boyunca onunla yakın arkadaşlık edeceğini, bunu yaparken de vicdan azabı duymayacağını umabi-

lirdi. *Kendi kendine, Kim bilir, altı yıla kadar ölmek mutluluğuna erişirim belki de...* diyordu.

Octave için yeni bir yaşayış başladı. Armance'ın kendisine gösterdiği güvenden cesaret alarak, yaşayışının ufak tefek olaylan üzerinde ona akıl danışabiliyordu. Yanındakilerce işitilmeksizin hemen her akşam onunla konuşabilmek mutluluğuna eriyordu. Açıklamalarının ne denli ayrıntılı olursa olsun, hiçbir zaman suçlayıcı nitelikte olmadıklannı sevinerek görüyordu. Onun çekingenliğini gidermek için Armance da üzüntülerini anlatıyordu. Böylece aralarında pek acayip bir içli dışlılık kurulmuş oldu.

En mutlu sevginin bile fırtınalı dönemleri vardır. "Böyle bir sevgi, korkulanyla olduğu kadar, mutluluklanyla da yaşar." bile denilebilir. Armance ile Octave'ın arkadaşlıklannı hiçbir zaman ne fırtınalar bulandırdı ne de kaygılar. Delikanlı bu kızın yanında hiçbir sıfatı olmadığını anlıyordu. Hiçbir şeyden ötürü de sızlanamazdı.

İlişkilerinin ciddiliğini gözlerinde büyütmekten çok uzak olan bu ince ruhlu insanlar hiçbir zaman bu konuda birbirlerine tek söz söylemiş değillerdi. Abailard'ın mezan başındaki itiraftan beri birbirlerine arkadaşlık sözünü bile söylemiş değillerdi. Birbirlerini her zaman gördükleri için başkalannca işitilmeksizin çok seyrek olarak konuşabiliyorlardı. Kısa serbestlik anlarında birbirlerine söyleyecek öyle çok şey, çabucak anlatılıverecek o kadar çok olay vardı ki sözlerinde hiçbir hoş nezaket formülü yer almıyordu.

Şunu da kabul etmek gerek ki Octave güçlükle bir şikâyet konusu bulabilirdi. Armance ona karşı en coşkun, en sevecen, en an sevginin bir kadın gönlünde yaratabileceği tüm duygulan besliyordu. Bu sevginin başlıca sonucu olabilecek ölüm ihtimali bile onun diline tannsal, tevekküllü, Octave'ın yaradılışına da tıpatıp uygun bir hâl veriyordu.

Armance'ın tatlı arkadaşlığının kendisinde yarattığı sakin, pürüzsüz mutluluğu Octave öylesine derinden duydu ki yaradılışının değişeceğini umdu.

Armance'la banşalı beri, Bourbon Sokağı'ndan dörtnala çıkan arabanın altında kalıp ölmediğine üzülmek gibi umutsuzluk anlarına yeniden düştüğü hiç olmamıştı. Annesine, "Bir ara öfke nöbetleri geçirirdim de aklımdan zorum mu var diye korkardın hani. Artık böyle nöbetlere bir daha tutulmayacağım gibi geliyor bana." diyordu.

Daha mutluydu, daha neşeliydi. Toplumda uzun zaman gözleri önünde olduklan hâlde eskiden kendisini hiç şaşırtmamış birçok şeyi görerek şaşıyordu. Toplum şimdi daha az nefrete değer, hele kendisine kötülük etmeye daha az uğraşır gibi görünüyordu. Kendi kendine, *Sofu ya da çirkin kadınlar dışında herkes, karşısındakine kötülük etmek yerine, daha çok kendini düşünüyor; oysa ben bunu hiç fark etmemiştim eskiden,* diyordu.

Her an hafiflikle davranmanın bir işin üzerine düşmeyi imkânsızlaştırdığını anladı. En sonunda şunun da farkına vardı ki eskiden, delice bir gurura kapılıp kendisine karşı düşmanca düzenlenmiş olduğuna inandığı bu toplumun, yalnız düzeni bozuktu, o kadar... Armance'a, "Onu ya olduğu gibi kabul edeceksin ya da kabul etmeyeceksin." diyordu. "Ya birkaç damla zehirle her şeyi çabucak bitirmek ya da yaşamı zevkli yanından olmak gerek."

Bunlan söylerken, bir inancı anlatmaktan çok, kendini inandırmaya çalışıyordu. Ruhu Armance'a borçlu olduğu mutlulukla büyülenmişti.

Açıklamalan bu genç kız için her zaman tehlikesiz değildi. Octave'ın düşünceleri karamsarlığa dönüştüğü veya genç adam ileride yalnız kalma ihtimaliyle mutsuzlaştığı zaman, Armance ömründe ondan bir an için bile ayrılabileceğini düşünmenin kendisini ne denli mutsuzlaştıracağını ondan gizlemekte çok zahmet çekiyordu.

Octave bir akşam Armance'a şöyle diyordu: "Benim yaşımda bir insanın dostlan olmazsa ileride dostlar edineceğini umabilir mi? İnsan tasanlar kurarak sevebilir mi?"

Armance gözyaşlarının kendisini ele vermeye hazır olduğunu anlayınca, onun yanından birdenbire ayrılmak zorunda kaldı.

"Teyzem bana bir şey söylemek istiyor galiba." dedi, uzaklaştı.

Octave şimdi pencereye dayanmış, kara düşüncelerini tek başına kurup duruyordu. Sonunda kendi kendine, *El âleme somurtmamak gerek*, dedi. *Toplum öylesine amansız ki Saint Dominique Sokağı'ndaki bir evin ikinci katına sımsıkı kapanmış bir delikanlının kendisine candan nefret beslediğini fark etmek zahmetine bile katlanmaz. Ne yazık! Toplumda benim eksikliğimi fark edecek tek bir insan var, onun da bu yüzden dostluk duyguları incinecek.*

Uzaktan Armance'a bakmaya başladı. Armance markizin yanındaki o küçük iskemlesine oturmuştu; bu sırada ona büyüleyici bir güzellikte göründü. Octave'ın çok sağlam, çok güvenlikte olduğuna inandığı tüm mutluluğu, az önce söylemiş olduğu o tek, küçücük dostluk sözünde yer etmiş bulunuyordu. İnsan yaşadığı çağın hastalığından güçlükle kurtulur. Octave da kendini bir filozof, derin düşünceli bir kimse sanıyordu. Armance kaygılı hemen hemen öfkeli bir tavırla birdenbire ona yaklaştı:

"Teyzeme sizin için acayip bir iftirada bulunmuşlar." dedi. "Size şimdiye dek hiç düşmanlık göstermemiş ağırbaşlı bir insan gidip ona şöyle demiş: Çoğu zaman geceleri buradan çıkınca gidip kumarhane sayılabilecek acayip salonlarda sabahlıyormuşsunuz. Dahası var: Çok aşağılık bir havanın hüküm sürdüğü bu yerlerde, oraların en eski müşterilerini bile şaşırtan aşırılıklar yapıyormuşsunuz. Görmesi bile insanın yüzünü kızartan kadınları başınıza toplamakla kalmıyormuşsunuz, onlarla konuşuyormuşsunuz da hem sohbetlerine önayak oluyormuşsunuz. İşi daha ileri vardırmışlar: Böyle yerlerde inanılmaz zevksizlikte birtakım şakalar da yaparak herkesin dikkatini üzerinize çekiyormuşsunuz. Sizinle ilgilenen kimseler -bu gibilerden böyle salonlarda bile varmış çünkü- ilkin size saygı göstermişler, bu sözleri ezberlenmiş nükteler gibi karşılamışlar. Aralarında: Vikont de Malivert gençtir. Birtakım kaba insanların dikkatlerini canlandırmak,

gözlerini keyifle ışıldatmak için bayağı bir toplantıda böyle şakaların yapıldığını görmüş olsa gerek demişler. Sonra dostlarınız acıyla görmüşler ki insanı en çok isyan ettiren şakalarınızı hemen oracıkta buluvermek zahmetine katlanıyormuşsunuz. Son olarak da sizin güya böyle davranışınızın yarattığı inanılmaz rezalet Paris'teki en ahlakı bozuk delikanlılar arasında çok kötü bir ün kazanmanıza da yol açmış."

Octave'ın inatla sususu Armance'ı biraz şaşırtmaya başlıyordu, devam etti: "Size bu iftiraları atan kimse sözlerini öyle ayrıntılarla bitirmiş ki teyzem ancak şaşkınlığı yüzünden verecek karşılık bulamamış bunlara."

Armance bunları uzun uzadıya anlatırken sesinin titrediğini Octave zevkle ürpererek fark etti. Sonunda: "Size anlatılanların hepsi doğru." dedi. "Yalnız ileride artık doğru olmayacak bunlar. Sizin arkadaşınızı kimse, hiçbir zaman görmemeliydi oralarda. Bir daha böyle yerlere gidecek değilim."

Armance'ın şaşkınlığı, üzüntüsü çok büyük oldu. Bir ara içinde küçümsemeye benzer bir duygu uyandı ama ertesi gün Octave'ı gene gördüğü zaman, bir erkeğin davranışındaki uygunluk hakkındaki görüşü çok değişmişti. Octave'ın yaptığı soylu açıklamada, hele kendisine verdiği o çok sade sözde onu daha çok sevmek için bir neden buluyordu. Octave kendisine hiç yakışmayan böyle yerlerde görünürse Paris'ten gitmek, onun yüzünü bir daha görmemek için yemin ederken kendine karşı epey sert davranmış olduğuna inandı.

X

O conoscenza! non e senza il suo perche
che il fedel prete ti cihamo: il piu gran
dei mail. Egli era tutto disturbato, e pero
non dubitava ancora, al piu al piu, dubitava
di esserpresto sul punto di dubitare.
O conoscenza! tu sei fatale a quelli, nei quali
l'oprar segue da vicino il credo.
KARDİNAL GERDİL[1]

Octave'ın sözünü tuttuğunu söylemek bilmem gerekli mi? Armance'ın yasakladığı eğlencelerden vazgeçti. Bir iş yapmak ihtiyacı, yeni şeyleri gözlemek isteği onu kötü insanlarla düşüp kalkmaya itmişti; bunlar çoğu zaman iyi insanlardan daha az sıkıcıdır. Mutlu olur olmaz bir çeşit içgüdü onu insanlar arasına karışmaya zorluyordu; onlara üstün olmak istiyordu.

İlk defadır ki soğuk bir nezaketin çok kusursuz davranışlarındaki, aşırılıklarındaki can sıkıcılığı sezer gibi olmuştu: Nezaketsizlik insa-

1) "Ey bilgi! İnançlı rahip seni: kötülüklerin en büyüğü diye adlandırmamış boşuna. Çok şaşırmış durumdaydı ama gene de daha kuşkulanmıyordu; pek şey, kuşkulanmak üzere olduğunun kuşkusu içindeydi. Ey bilgi! Yüreklerinde eylemin inancı yakından izlediği kimselere uğursuz geliyorsun sen!"

nın kendinden gelişigüzel söz etmesini hoş görür; insan da o zaman kendini daha az yalnız bulur. Richelieu Sokağı'nın bitimindeki o süslü salonlarda -yabancılar buraları kibar çevreler sayarlar- punç ikram edildiği zaman, "Bir insanlar çölündeyim burada ben." gibi bir duyguya kapılmazsınız. Tersine, en aşağı yirmiye yakın dostunuz olduğunu sanırsınız ama adlarını bilmezsiniz. Hem kendimizi hem kahramanımızı lekelemek pahasına şunu söylemeye cesaret edebilir miyiz? Octave gece geç vakit yediği yemeklerdeki arkadaşlarının birkaçını üzülerek aradı doğrusu.

Bonnivet Konağı halkı ile içli dışlı olmadan önceki günleri ona delice, aptalca görünmeye başlıyordu. Başkalarına benzemeyen o canlı düşünüşüyle kendi kendine şöyle diyordu: *Yağmur yağıyordu, ben de şemsiye alacak yerde, gökyüzünün hâline karşı delice bir öfkeye kapılıyordum. İyiye, doğruya karşı şevk, heyecan duyduğum anlarda -ki aslında delilik nöbetlerinden başka şey değildi bunlar- yağmurun kötü bir oyun etmek için yağdığını düşünüyordum.*

Çok şık balolarda, bir Philibert gibi yaptığı gözlemleri de Armance'a anlatmaktan çok memnun oluyordu. "Beklenmedik şeyler buluyordum biraz oralarda." diyordu. "Vaktiyle çok sevmiş olduğum bu kibar insanlardan pek memnun değilim artık. Bana öyle geliyor ki bu insanlar ustalıklı laflar altında her türlü canlılığı, her türlü özgenliği reddediyorlar. Siz de tıpkı onlarla bir örnek değilseniz nezaketsizlikle, terbiyesizlikle suçluyorlar sizi. Sonra bu terbiyeli insanlar işlerine gelen şeylere zorbalıkla el koyarlar. Eskiden bunların iyi olan şeyi yargılamak gibi bir üstünlükleri vardı. Saldırıya uğradıklarını sanalı beri kaba, çirkin şeyleri değil, kendi çıkarlarına aykırı olan şeyleri kesin olarak reddediyorlar."

Armance hiç ses çıkarmadan dinliyordu. En sonunda, "Sizin bugün düşündüklerinizle Jakobenlik arasında ancak bir adım var." dedi.

Octave hemen atıldı, "Öyleyse çok üzülürüm."

Armance, "Neye üzülüyormuşsunuz?" dedi. "Gerçeği öğrendiğinize mi? Size yanlış bir düşünceyi benimsetsinler istemezsiniz sanırım çünkü." Akşamın geri kalan bölümünde Octave dalgın dalgın durmaktan kendini alamadı. Toplumu biraz daha olduğu gibi göreli beri, bir şeyden kuşkulanmaya başlamıştı: Bonnivet markizinin toplumu hiç düşünmemek, başarıları hor görmek gibi çok büyük bir iddiası vardı ama sınırsız bir yükselme, sivrilme tutkusunun da kölesiydi.

Markizin düşmanları ona birtakım iftiralarda bulunmuşlar, bir rastlantı sonucu da bunlar onun kulağına kadar gelmişti. Birkaç ay önce olsa kendisine çok korkunç görünecek bu iftiraları o şimdi kalleşçe veya zevksizce birtakım aşırı uydurmalar sayıyordu. Octave, "Bizim bu güzel akrabamız iyi bir aileden oluşuyla, büyük bir servete sahip bulunuşuyla hiç de yetinir görünmüyor." diyordu. "Kusursuz davranışının ihtiyatlılığının, bilgili bir hayırsever oluşunun kendisine sağladığı yüksek yaşayış onun için bir amaç değil de bir araç belki. Onun güçlü olmaya gereksinimi var ama bu güçlülüğün türü üzerinde pek titiz. Toplumdaki yüksek yeri, saraydaki saygınlığı, bir krallıkta elde edilebilecek tüm çıkarlar sayesinde gördüğü saygı onun için hiçbir şey değil. Çok uzun süredir yararlandığı için bunları sıkıcı buluyor artık. İnsan kral oldu mu ne eksiği kalabilir? Tanrı olmak. Çıkarların sağladığı zevklere kanıksamıştır, gönlün sağladığı çıkarlar ister ona. Peygamber Muhammed'in Seyit'le konuşurken duyduğu duygulara ihtiyacı var. Öyle gibime geliyor ki böyle bir Seyit olma şerefine çok yaklaştım ben. Hayatını duyarlıkla dolduramaz, çünkü duyarlık yok onda. Dokunaklı, yüce düşler değil, ta bir erkeğin sevgisi, bağlılığı da değil; binlerce mürit tarafından bir peygamber gözüyle görülmek, hele bunlardan bir teki başkaldırırsa onu hemencecik ezebilmek gibi bir güçlülük ister ona. Yaradılışının olumlu yanı çok ağır bastığından, düşlerle yetinemez. Güçlülüğün gerçekliği gerek ona; birçok şey üzerinde açık yürekle konuşmayı sürdürürsem günün birinde bu kesin güçlülüğü benim üzerimde yürütebilecek. Çok geçmeden bir sürü imzasız mektup alabilir. Kendisini sık sık

görmeye geldiğim için ona takazada bulunacaklar. Ancre düşesi kendisini ihmal ettiğim için alınıp doğrudan doğruya iftirada bulunmaya kalkışacak belki. Bu çifte tehlike karşısında saygınlığımı uzun süre koruyamam. Markiz çok içten bir dostluğun dış görünüşlerini özenle koruyacak, kendisini görmeye seyrek gittiğim için bana sitemlerde bulunacak ama çok geçmeden de kendisini pek seyrek görmek zorunluluğunda bırakacak beni."

XI

Somewhat light as air,
There's language in her eye, her cheek, her lip,
Nay, her foot speaks; her janton spirits look out
And every joint and motive for her body.
O these encounterers, so glib of tongue,
That give accosting welcome ere it comes.
"Troilus ile Cressida", IV. perde[1]

Kibar çevrenin sevimli salonlanndan ki bunların mensuplan yılda üç kez kralın huzuruna çıkarlar. Octave'ı kabul etmeyen, hoş karşılamayanlar pek azdı. Aumale kontesinin kazandığı ün, Octave'ın dikkatine çarptı. Bu kadın o çağın en parlak, belki de en nükteci şuh kadınıydı. Asık yüzlü bir yabancı, "Fransız yüksek tabakasının hanımlan az çok kafaca yaşlı bir büyükelçi düzeyindedirler." demiş. Yalnız Aumale kontesinin davranışlarında göze çarpan, çocuksu özelliklerdi. Hep içinde bulunduğu anın koşullanndan esinlenerek verdiği karşılıklardaki saflık, davranışlarındaki çılgınca neşe onu çekemeyen kadınları çileden çıkarıyordu. Ansızın yaptığı çok hoş nazlar vardı; naz ise nasıl taklit edilebilir?

---

1) "Hava gibi hafifçecik bir şey. Gözlerinin, yanağının, dudağının dili var. Ayakları bile konuşuyor! Hayat dolu, canlı ruhu her hareketini, her emim vücudu adına gözetliyor sanki. Ah; şu karşılayıcılar ne de Çenesi düşük şeyler! Daha yanma varmaya kalmadan, insanı hoş gelelerle karşılıyorlar!" Skasepeare.

Doğal olmak, beklenmedik davranışlarda bulunmak hiç de Octave'ın tutumunun belirli özellikleri değildi. Sır küpü gibi bir yaratıktı o. Armance'la olan konuşmalarında, ara sıra yaptıklarının dışında, başkaca hiçbir düşüncesizce davranışı olmazdı. Yalnız sözünün birdenbire kesilmeyeceğine emin olması da gerekiyordu. Onu kimse ikiyüzlülükle suçlayamazdı. Yalan söyleyecek kadar alçalmazdı ama amacına da doğrudan doğruya gitmezdi.

Octave eskiden Aumale kontesinin yanında çalışmış olan bir uşağı kendi hizmetine aldı. Eski bir asker olan bu adam çıkarcıydı, çok da kurnazdı. Octave Paris'i çevreleyen korularda yedi sekiz fersahlık uzun gezintiler yapıyor, adamı da ata bindirip yanına alıyordu. Arasıra, canı sıkıldı mı onun konuşmasına da izin veriyordu. Aradan birkaç hafta geçti geçmedi, Octave, kontesin tutumu hakkında en doğru haberleri elde etti. Çok düşüncesiz davranışlarından dolayı fena hâlde lekelenen bu genç kadın, aslında, birkaç kişinin artık ondan esirgedikleri bütün saygıyı gerçekten hak etmekteydi.

Octave kontesin salonuna devam etmenin kendisine ne denli vakte, çabaya mal olacağını hesapladı. Pek sıkıya girmeden kendisini, yakın zamanda bu göz alıcı kadını seviyormuş gibi göstereceğini umdu. İşleri öylesine iyi düzenledi ki Bonnivet markizi Andilly'deki şatosunda düzenlediği bir eğlentide, Octave'ı kontese kendisi tanıttı. Genç kontesin düşüncesiz, hoppa tavırları karşısında, bu tanıtma pek hoş, şaşırtıcı oldu.

Andilly yamaçlarını kapsayan güzel korularda geceleyin hep birden gezintiye çıkmışlardı. Bu gezintiyi şenlendirmek için Octave, birdenbire, büyücü kılığına girmiş olarak ortaya çıkıverdi. Birkaç ulu ağacın gövdesi ardına ustalıkla yerleştirilmiş meşaleler de onu aydınlattı. Octave o akşam pek yakışıklıydı. Bonnivet markizi de farkında olmaksızın, ondan bir çeşit coşkunlukla söz ediyordu. Bu ilk görüşmenin üzerinden daha bir ay bile geçmemişti ki herkes birbirine anlatıyordu: Vikont Octave de Malivert, B. de R.nin de daha başka birçok kimselerin de yerini alarak, Aumale kontesiyle canciğer dost olmuştu.

Bu kadın öylesine hoppaydı ki bir çeyrek saat sonra ne yapacağını ne kendisi bilirdi ne de başkası. Kontes saat gecenin on ikisini çalınca salondaki -hepsi rabıtalı kimseler olan- can sıkıcı konuklardan çoğunun evlerine gittiklerini görmüştü; onun için kendi konuklarını gecenin on ikisiyle sabahın ikisi arasında ağırlamaya başlamıştı. Octave da Bonnivet markizinin salonundan hep en sonuncu olarak çıkıyor, Chaussee d'Antin'de oturan kontesin evine daha erken varmak için atlarını çatlatıyordu. Orada da iyi bir aileden geldiği, büyük bir serveti olduğu, bunlar sayesinde de üstünlük elde ettiği için Tanrı'ya şükürler eden bir kadınla, günün her dakikasında aklına esen her şeyi yapıveren bir kadınla karşılaşıyordu.

Kent dışındaki evde gece yarısı herkes salondan çıkıp gidince, kontes binanın taşlığından geçerken, havanın yumuşak, ay ışığının da parlak olduğunu görür görmez genç adamın koluna giriveriyordu. Octave ona erkeklerin en eğlencelisi gibi görünüyor, ikisi de korularda gezip duruyorlardı. Aptalın biri kontesin peşine takılmak istedi mi genç kadın hiç çekinmeden ona, başka yana gitmesini söylüyordu. Gelgelelim, ertesi gün, bir gün önce birlikte gezmeye çıktığı adam hoşuna gitmedi mi onunla konuşmuyordu artık. Şunu da kabul etmek gerek ki böylesine bozuk bir kafanın hizmetinde olan böylesine sivri bir aklın karşısında biraz durgun, donuk görünmemek çok güç işti doğrusu.

Octave'ın işine yarayan da bu oldu: Yaradılışının eğlendirici yanı, harekete geçmeden önce uyulacak bir örneği veya görgü kurallarını düşünen kimselerce hiç fark edilmiyordu. Paris'in en güzel kadını ise bunu her zaman en iyi duyup anlıyordu. Çünkü o hep kendisine geceyi hoş geçirtecek yeni bir buluş arıyordu. Ocatave her yerde, İtalyan Tiyatrosunda bile kontesin ardındaydı.

Bn. Pasta'nın oyunları moda olduğu için Paris'in bütün kalburüstü insanları bunları görmeye gitmişti. Son iki üç oyun boyunca Octave genç kontesle çok yüksek sesle konuşmak zahmetine katlandı, bunu da oynanan oyunu iyice bozacak şekilde yaptı. Octave'ın kılı

kıpırdamadan küstahlıklar etmesi, kontesi pek memnun etti, söyledikleri hoşuna gidiyordu çünkü.

Octave'a hiçbir şey böylesine zevksiz görünmüyordu ama aptalca işleri artık oldukça iyi becermeye başlamıştı, gülünç bir iş yapmaya kalkışınca hem yaptığı küstahlık hem de bunun yerine geçen akıllıca davranış yüzünden iki kat dikkat kesiliyor, bu da gözlerine kontesin pek hoşuna giden bir parıltı veriyordu. Octave kontese çıldırasıya tutkun olduğunu her yerde tekrarlamaktan hoşlanıyordu ama birlikte ömür sürdüğü bu genç, güzel kadına sevgiyi azıcık olsun andıran bir şeyi hiçbir zaman söylememek de hoşuna gidiyordu.

Malivert markizi oğlunun tutumuna pek şaşıyordu. Ara sıra, kontesin peşi sıra oğlunun da bulunduğu salonlara gitti. Bir akşam Bonnivet markizinin evinden çıkarken, "Armance'ı yarın bir günlüğüne bana yollayıver." diye rica etti. "Bir sürü kâğıtları düzene sokmam gerek; bunun için de Armance'ın gözleri gerek bana."

Anlaştıkları gibi, ertesi gün öğle yemeğinden önce, saat on birde Malivert markizinin arabası Armance'ı almaya geldi. Markizle Armance öğle yemeğini baş başa yediler. Hizmetçi kız yanlarından ayrılırken markiz, "Unutma sakın, beni kim sorarsa evde yok dersin. Octave için de marki için de evde değilim." dedi. İhtiyat odasından önceki sofanın kapısını kendi eliyle sürgülemeye kadar götürdü.

Sonra koltuğuna iyice yerleşti. Armance da onun karşısına geçerek küçük iskemlesine oturunca, "Yavrucuğum..." dedi, "Sana ne zamandır bir şey söylemeye karar vermiştim, işte şimdi bunu söyleyeceğim. Seni oğluma almak istiyorum. Topu topu yüz altınlık bir gelirin var. Benim bu isteğime karşı düşmanlarımın söyleyebilecekleri tek şey bu."

Markiz, bunları söyleyerek Armance'ın boynuna sarıldı. Zavallı kızcağızın yaşamındaki en güzel an oldu bu. Yüzünü tatlı gözyaşları kaplamıştı.

XII

Estavas, linda Inez, posta em secoge
De teus annos colhendo doce fruto
Naquelle engano da alma ledo e cego
Que a fortuna, nao deixa durar muito.
"Os Lusiadas", III. türkü[1]

Armance, neden sonra, doğru dürüst konuşacak hâle gelince, "Evet ama anneciğim." dedi, "Bana öyle geliyor ki bir kocanın eşine bağlı olması gerek. Octave ise bağlılığını bana hiçbir zaman söylemiş değil."

Markiz, "Seni aynanın önüne götürmek için yerimden kalkmam gerekmeseydi, şu anda mutlulukla ışıldayan gözlerini gösterir, 'Bir daha söyle bakayım, Octave'ın gönlüne güvenmiyor musun?' diye sorardım." dedi. "Ben ki ancak annesiyim, onun gönlüne güveniyorum. Oğlumun kusurları olabilir, bunun üzerine hiç hayale kapılmıyorum. Koskoca bir haftadan önce bana cevap vermeni de istemiyorum."

---

1) Portekiz'in millî ozanı Camoens'in (1524-1580) "Os Lusiadas" adlı destanı ünlü denizci Vasco da Gama'nın büyük buluşlarını övüp yücelten bir yapıttır (1572). Yazar, yurdunun tarihindeki belli başlı olaylanna, bir efsane havası vererek, bu yapıtında geçit yaptırır. III. türkünün bu dörtlüsünde şöyle diyor: "Sakin günlerde, güzel Inez, ruhun o sevinçli, kör yanlışı içinde, gençliğinin tatlı meyvesini deriyordun sen ki kaderin etkisiyle kayboluverir çok geçmeden."

Armance yaşamında beklenmedik bir değişikliğin meydana getireceği şeyleri bir bakışta görüverirdi. Bunu damarlarında dolaşan Slav kanına mı yoksa çok küçük yaşta başına gelen felaketlere mi borçluydu, bilemiyorum. Olayların bu yeni durumu kendi yazgısını da bir başkasının yazgısını da kesin bir şekle bağlayınca bunun ne gibi sonuçları olabileceğini de şimdi aynı açıklıkla görüyordu. Yaradılışındaki veya kafasındaki bu güç yüzünden de her gün markizin hem açıklamalarıyla hem azarlarıyla karşılaşıyordu. Markizin gizli tasarıları için bile ona seve seve akıl danışıyordu. "Bu kafada olmak bir genç kız için hiç de iyi değildir." dediği de oluyordu.

Armance, ilk mutluluk, derin minnet anından sonra, sözde evleneceğine ilişkin olarak Octave'a yalandan açıkladığı sırlar üzerinde markize hiçbir şey söylememesi gerektiğini düşündü. Kendi kendine, *Markiz oğluna danışmamış olsa gerek veya o, tasarısının karşısına dikilen engeli annesinden gizlemiş olmalı.* diyordu. Bu ikinci ihtimal içine büyük üzüntü saldı.

Octave'ın kendisine sevgi duymadığına inanmak istiyordu. Beslediği sevecenlik dolu arkadaşlık duygusunun etkisiyle gösterdiği birçok ince dikkatleri kendince haklı çıkarmak için her gün bu konuda emin olma gereksinimini duyuyordu. Bununla birlikte, delikanlının ilgisizliğinin kendisine birdenbire ulaşan bu korkunç delili yüreğinin üstüne tüm ağırlığıyla çöküyor, onda konuşacak güç bile bırakmıyordu.

Şu anda canının istediği gibi ağlayabilmek için ne özverilere katlanmazdı! "Markiz gözümde tek damla yaş görürse bundan ne gibi sonuçlar çıkarmaya kalkışır kim bilir!" diyordu. "Bu evlenme için beslediği istek yüzünden, benim ağladığımı oğluna da söyler, onun güya bana beslediği sevgiye karşılık verdiğimin bir delili olarak gösterir bunu."

Markiz o gün akşama doğru Armance'ın içine düştüğü dalgınlığa hiç de şaşmadı. Sonra ikisi birlikte Bonnivet Konağı'na döndüler. Armance o gün Octave'ı hiç görmemişti ama onu salonda görmesi

bile duymakta olduğu derin üzüntüyü dağıtamadı. Onun sözlerine zar zor karşılık veriyordu; bunun için kendinde güç bulamıyordu. Octave genç kızın kendisine gösterdiği aldırmazlık kadar, zihnini bir şeylerin kurcalamakta olduğunu da açıkça anladı. Üzgün bir hâlle, "Arkadaş olduğumuzu düşünmeye bile vaktiniz yok bugün." dedi.

Armance, buna hiçbir karşılık vermeden, dik dik onun yüzüne baktı; gözleri, kendisi de farkında olmadan, o ciddi, derin ifadeye büründü. Bu ise hep teyzesinin kendisini bir güzel azarlamasına yol açıyordu.

Octave'ın bu sözleri Armance'ın yüreğini sızlatmıştı. Annesinin giriştiği işten delikanlının haberi yoktu demek veya daha doğrusu, hiç ilgilenmiyor, onunla yalnız arkadaş kalmak istiyordu. Konuklar gittiler, Armance da Bonnivet markizinin türlü türlü tasarıları üzerine açıkladığı sırları dinledikten sonra, kendini en sonunda odasında yalnız buldu, derin bir üzüntüye kapıldı. Kendini hiç böylesine mutsuz görmemişti. Yaşamaktan böylesine acı duymamıştı hiçbir zaman. Ara sıra, okuduğu romanlara hayalini kaptırdığı olurdu; şimdi, içi yanarak, kendini nasıl suçluyordu bu yüzden! O mutlu anlarında, hayli yüreklilik göstermiş, "Param olsaydı da Octave beni kendine hayat arkadaşı seçebilseydi, huyunu, ahlakını bildiğim kadar, diyebilirim ki herhangi bir kadından çok benimle mutlu olurdu." diye düşünmüştü. Bu tehlikeli tahminleri şimdi pahalı ödüyordu.

Armance'ın duymakta olduğu derin acı sonraki günlerde de hiç azalmadı. Bir an kendini bırakıp düş kurmaya başlasa her şeye karşı derin bir tiksinti duyuyordu; içinde bulunduğu durumu iyice duymak gibi bir felaketle de karşı karşıyaydı. Ne yandan bakılırsa bakılsın hiçbir zaman razı olmayacağı bir evlenmeye dışarıdan gelecek engeller yatışır gibiydiler; ne var ki Octave'ın gönlü yalnız onun değildi.

Malivert markizi, oğlunda Armance'a karşı sevgi uyandığını görünce, onun güzel kontesin peşinden ayrılmamasını telaşla karşılamıştı. Yalnız ikisini bir arada görünce hemen anlamıştı ki bu ilişki oğlunun, acayip huyları yüzünden, kendi kendine yüklendiği bir

görevden başka bir şey değildi. Oğlunu bu konuda sorguya çekse onun kendisine doğruyu söyleyeceğini iyice biliyordu ama en dolambaçlı yollardan bile bir şey sormaktan bucak bucak kaçınmıştı. İşi bu dereceye vardırmaya kendinde hak görmüyordu. Kadınlık onuruna karşı borçlu olduğunu sandığı şey yüzünden, bunu oğluna açmadan önce bu evlilik hakkında Armance'la konuşmak istemişti; onun sevgisinden emindi çünkü.

Tasarısını Armance'a bildirdikten sonra, Bonnivet markizinin salonunda saatlerce oturacak şekilde davrandı. Armance'la oğlu arasında acayip bir şeyler geçtiğini sezer gibi oldu. Görünüşe bakılırsa Armance çok üzgündü. Markiz şöyle düşündü, *Octave, Armance'a tapınıyor, sık sık da görüyor onu; kendisini sevdiğini ona söylememiş olabilir mi hiç?*

Armance'ın cevabını vermesi gereken gün gelip çatmıştı. Markiz sabahleyin erkenden genç kıza arabasını yolladı, bir de pusula yazarak gelip kendisiyle bir saat geçirmesini rica etti. Armance geldi. Yüzünde uzun bir hastalıktan yeni kalkmış gibi bir hâl vardı. Yayan gelmeye kalksaydı kesinlikle gücü yetmezdi.

Yalnız kaldıkları zaman, altında umutsuzluğun verdiği sertlik sezilen tam bir tatlılıkla, "Octave biraz acayip yaradılışlı." dedi. Sonra kıpkırmızı oldu. "Bana beslediğiniz büyük ilgi dolayısıyla tasarladığınız işi ona sakın açmayın, çok rica ederim, sevgili anneciğim. Onun mutluluğu da belki benimki de bunun böyle olmasını gerektiriyor."

Markiz kendisinden istenen şeye çok üzülerek razı olduğunu gösterir bir tavır takındı:

"Düşündüğümden daha erken ölebilirim belki." dedi. "Oğlum, yaradılışındaki terslikleri düzeltebilecek olan, dünyadaki tek kadını elde edemeyecek o zaman."

Daha sonra da şöyle diyordu: "Sana bu kararı verdiren, para meselesi, eminim buna. Octave'ın her zaman için sana söylenecek bir sırrı vardır ama benim emin olduğum bir şeyi sana açıklayacak ka-

dar saflık göstermemiş. Bu da seni bütün kalbiyle sevdiği içindir. Az şey demek değil bu, yavrum. Octave'ın ara sıra coşkunluk anları geçirdiği olur ama her gün daha seyrek hâle geliyor bu. Sana koca olarak salık verdiğim kimsenin huyu, ahlakı hakkında bu, içinde belki birtakım kuşkular uyandırabilir ama günümüzde az sayıda kadına nasip olacak şekilde, tatlı bir tarzda sevileceksin. İleride gelebilecek olan fırtınalı günlerde bir erkeğin ahlak sağlamlığı ailesi için büyük bir mutluluk sağlayacaktır."

"Sen de bilirsin, Armance'çığım, sıradan erkekleri ezip yıkan dış engeller Octave için hiçbir anlam taşımaz. Ruhu sakinse tüm dünya ona karşı birleşse çeyrek saatlik bir üzüntü bile yaratamaz onda. İşte, eminim ki onun ruh huzuru senin bu işe 'evet' demene bağlı. Senden bunu nasıl candan istediğimi düşün. Oğlumun mutluluğu senin elinde. Dört yıldır gece gündüz bu mutluluğu sağlamak için düşünüp duruyordum ama çaresini bulamamıştım. En sonunda seni sevdi. Bana gelince, senin o aşırı inceliğinin kurbanı olacağım. Kendinden çok daha zengin bir erkekle evlendin diye ayıplanmak istemiyorsun. Ben de Octave'ın geleceği bakımından en büyük kaygıları besleyerek, onun ömrüm boyunca en çok sevip saydığım kızla evlendiğini göremeden ölüp gideceğim."

Octave'ın sevgisi hakkında kendisine verilen bu inançlar Armance'ın içini paralıyordu. Markiz de genç kızın kendisine verdiği karşılıklarda öfkeye, incinmiş benliğe benzer bir şeyler sezinliyordu. Akşam Bonnivet markizinin evinde başka bir şeyin daha farkına vardı: Oğlunun varlığı Armance'ın üzerinde, kendisini seven kimseye karşı yeterince gururlu davranmamak, bu yüzden de onun saygısını yitirmiş olmak korkusundan ileri gelen o bir çeşit mutsuzluğa hiç de yol açmamıştı.

Armance, kendi kendine, *Parası, ailesi olmayan kızlar mı hep böyle ilgisizlikle karşılaşırlar*? diyordu.

Markiz de çok kaygılıydı. Uykusuz geçen birçok geceden sonra şu acayip düşünce -oğlunun yaradılışı bakımından ise pek olağan

sayılacak şu düşünce- üzerinde karar kıldı: Armance'ın da dediği gibi, Octave gerçekten ona sevgisinden hiç söz etmemiş olabilirdi. Markiz, *Octave'ın bu denli utangaç olması akıl alacak şey mi?* diye düşünüyordu. *Armance'ı seviyor. Armance ise vaktiyle beni pek korkutmuş olan melankoli nöbetlerinden onu koruyabilecek tek kimsedir yeryüzünde.*

Konu üzerinde iyice düşündükten sonra kararını verdi. Günün birinde oldukça aldırmaz bir tavırla Armance'a şöyle dedi:

"Oğlumun cesaretini kırmak için ona ne yaptın, bilmiyorum. Sana çok bağlı olduğunu, derin saygı beslediğini, seninle evlenmenin kendisi için çok iyi olacağını bana açıklamakla birlikte şunları da ekledi: Sen onun en içten dileklerinin karşısına aşılmaz bir engel çıkarıyormuşsun. Bu yüzden o da seni elde etmiş olmayı, bizim onun lehine olarak yapacağımız baskılara borçlu olmak istemiyormuş."

XIII

Ay! que ya siento en mi cuidoso pecho
Labrarme poco a poco un vivo fuego
Y desde alli con momvimiento blando
Ir por venas y huesos penetrando.
"Araucana", XXII. türkü[1]

Armance'ın gözlerinde beliren derin mutluluk Malivert markizini avuttu. Böylesine ciddi bir konuşmaya küçük bir yalan karıştırdığı için biraz vicdan azabı duymuştu çünkü. Şimdi, içinden, *Sevimli, yalnız biraz kibirli iki çocuğun evlenmelerini çabuklaştırmakta ne gibi bir kötülük olabilir ki?* diyordu. *Üstelik ikisi de birbirine karşı dünyada pek az görülen derin bir sevgi besliyor. Oğlumun akıl sağlığını korumak bana düşen ilk görev değil midir?*

Markizin takınmayı kararlaştırdığı acayip tutum Armance'ı ömründe duymuş olduğu en derin acıdan kurtarmıştı. Az önce ölümü özlüyordu. Octave'ın söylediği ileri sürülen o söz ise onu mutluluğun doruğuna çıkarıyordu. Octave'la evlenmeyi hiçbir zaman kabul etmemeye iyice kararlıydı ama bu hoş söz daha nice yıllar mutlu

---

1) Araucana, İspanyollara başkaldıran Şili yerlilerinin yiğitliğini dile getiren Alonso de Ercilla'nın (1533-1596) yazdığı bir destandır. XXII. türküden alınma şu dörtlü diyor ki: "Ah! Kaygılı yüreğimde harlı bir ateşin beni yavaş yavaş nasıl sardığını, oradan içime işleyerek damarlarıma, iliklerime nasıl yayıldığını öyle iyi duyuyorum ki!"

olmayı umma olanağı sağlıyordu ona. İçinden: *Evlenişinden önceki altı yıl boyunca gizliden gizliye seveceğim onu.* diyordu. *Böylece de sanki onun eşiymişim gibi, belki daha da çok mutlu olacağım. "Evlilik aşkın mezarıdır; hoş evlilikler olabilir ama hiçbiri tatlı değildir." demiyorlar mı? Octave'la evlenirim diye ödüm patlıyor. Onu erkeklerin en mutlusu olarak görmezsem en derin umutsuzluğa kapılırım. Tersine, biz temiz, kutsal bir dostluk içinde yaşarsak yaşamın küçük çıkarlarından hiçbiri duygularımızın yüksekliğine erişemez, onları yıpratamaz.*

Armance mutluluğun tüm sakinliğiyle, hiçbir zaman Octave'ın karısı olmamak için eskiden kendine karşı ileri sürmüş olduğu nedenleri tarttı: *Toplum içinde herkes, evin oğlunu ayartan bir nedime gibi görecek beni,* diye düşündü. *Ancre düşesinin, Octave'ı kızlarından birinin kocası olarak gören Syssins markizi gibi en saygıdeğer kadınların bile ne diyeceklerini duyar gibiyim. Bu yüzden, Paris'in en saygın kadınlarının yanında, onlarla içli dışlı yaşadığım için, onurum daha çabuk beş paralık olacak. Bunlar benim için her şeyi söyleyebilirler, herkes de onlara inanır. Ulu Tanrı'm! Ne türlü bir utanç uçurumuna atabilirler beni! Octave da günün birinde bana beslediği saygıyı yitirebilir, hiçbir savunma aracı yok elimde çünkü. Sesimi yükseltebileceğim salon nerede? Dostlarım nerede? Hem zaten, böyle bir seçimin açık seçik bayağılığı karşısında insan nasıl haklı çıkabilir? Bir ailem, erkek kardeşim, babam olsaydı, Octave bencileyin yoksul, ben de çok zengin olsaydım, şu anda olduğu gibi fedakârca bağlı olur muydum ona? Kim inanabilir böyle şeye?*

Armance'ın elinde parayla ilgili nezaketsizliğin niteliğini derinden duyabilmek için bir neden vardı. Daha birkaç gün önce Octave gürültü koparan bir çoğunluk için ona şöyle demişti: "İş hayatındaki yerimi alınca, umarım ki bu baylar gibi satılığa çıkarmayacağım kendimi. Günde beş frankla geçinebilirim, bir fabrikada kimyagerlik yaparak herhangi bir ülkede, takma bir ad altında bu paranın iki katını kazanabilirim.

Armance öylesine mutluydu ki tartışması ne kadar tehlikeli olursa olsun, hiçbir itirazın incelenmesinden kaçınmadı. Şöyle düşünüyordu: *Octave beni servetten de kendi dengi bir eşin ailesinden bekleyebileceği destekten de üstün tutarsa gidip tek başımıza yaşayabiliriz. Dauphine'deki o güzelim Malivert Çiftliği'nden sık sık söz ediyor bana. Yılın on ayını niçin orada geçirmeyelim? Toplum çabucak unutacaktır bizi. Evet ama şu yeryüzünde benim küçümsendiğim bir yer bulunduğunu hem de en soylu insanlarca küçümsendiğimi unutamayacağım. Tapınırcasına sevdiği kocasının gönlündeki sevginin söndüğünü görmesi zengin doğmuş genç bir kadın için felaketlerin en büyüğüdür. Gelgelelim, bu korkunç felaket bile benim için hiç sayılır. Beni sevmeye devam etse bile, "Ya Octave servetlerimiz arasındaki farktan ötürü onu seçtiğimi düşünürse?" gibi bir korku yüzünden her günüm zehir olacak. Hadi, böyle bir düşünce aklına gelmeyecek diyelim. Markize gönderilen türden imzasız mektuplar bu düşünceyi zorla onun aklına getirecektir. Postadan her tomarın gelişinde korkudan titreyeceğim. Yo ne olursa olsun, Octave'la hiçbir zaman evlenmemeliyim. Şeref kaygısıyla alınan karar mutluluğumuz için de en güvenilir karardır.*

Armance için çok mutlu geçen günün ertesinde Malivert markizi ile Bonnivet markizi, Andilly yamaçlarını örten korular içine gizlenmiş bir şatoya gidip yerleştiler. Malivert markizinin hekimleri kendisine atlı veya yayan geziler yapmasını öğütlemişlerdi. O da Andilly'ye gelişinin hemen ertesi günü, İskoçya'dan birini kendisi, birini de Armance için getirttiği pek sevimli iki küçük midilliyi denemek istedi. Octave da ilk gezintilerinde onlara eşlik etti. Daha çeyrek fersah bir yol ya gitmişler ya gitmemişlerdi ki Armance'ın kendisine karşı davranışlarında biraz daha fazla çekingenlik, özellikle belirli bir neşe eğilimi sezer gibi oldu.

Bu buluş onu çok düşündürdü, gezintinin kalan bölümünde gözlediği şeyler de duyduğu kuşkuları haklı çıkardı. Armance ona karşı artık eskisi gibi davranmıyordu. Evlenmek üzere olduğu besbelliydi.

Octave da dünyadaki tek arkadaşını yitirecekti. Armance'ın attan inmesine yardım ederken, annesine duyurmadan, ona şunları söylemek fırsatını buldu: "Çok korkarım ki benim güzel teyze kızı yakında soyadını değiştirecek. Bu olay da yeryüzünde bana biraz dostluk göstermiş olan tek insanı elimden alacak."

Armance, "Size, yalnız size karşı en vefalı dostluğu göstermekten geri durmayacağım." dedi.

Yalnız bu sözleri çabuk çabuk söylerken gözlerinde öyle derin bir mutluluk vardı ki Octave her şeyi sezmişti, korktuğuna uğradığını anladı.

Ertesi günkü gezide Armance'ın gösterdiği iyilik, bir çeşit içli dışlılık en sonunda delikanlının tüm huzurunu kaçırdı. İçinden, *Armance'ın tutumunda kararlı bir değişiklik görüyorum,* diyordu. *Birkaç gün önce çok telaşlıydı. Şimdi çok mutlu. Bu değişikliğin nedenini bilmiyorum; demek ki ancak bana karşı. Kendine yakın arkadaş olarak on sekiz yaşında bir genç kızı seçmek aptallık değildir de nedir. Kız evlenir, her şey de sona erer. Benim o kahrolasıca gururumdan oluyor bu. Armance'a içimi dökerek söylediklerimi bir erkeğe anlatmaktansa bin kere ölürüm daha iyi. Bir iş yapmak, çalışmak bir çare olabilir ama her türlü makul işi bir yana bırakmış değil miyim? Aslı aranırsa altı aydır bencil, yavan bir toplumun gözüne şirin görünmek için çabalayışım yaptığım tek iş değil mi?*

Octave, hiç değilse bu çeşit bir yararlı sıkıntıya katlanmak için, annesiyle gezdikten sonra Andilly'den ayrılıyor, Paris'e gelip ziyaretler yapmaya başlıyordu. Sevimli kız arkadaşı, kocasının yanına gitmek üzere onun yanından ayrılınca yaşayışında meydana gelecek boşluğu doldurmak için yeni alışkanlıklar arıyordu. Bu düşünce onda zorlu bir idman yapma gereksinimini yaratıyordu.

Yüreği kederle ne denli çok burkulursa o kadar çok konuşuyor, hoşa gitmeye çalışıyordu. Çekindiği şey kendi benliğiyle yalnız kalmaktı; özellikle, geleceğin görünüşüydü. İçinden boyuna, *Kendime*

dost olarak bir kızı seçmekle çocukluk etmişim, deyip duruyordu. Açıklığı yüzünden bu söz kısa zamanda kendisi için bir atasözü hâline geldi, onu, gönlünde yaptığı araştırmalan daha ileriye götürmekten alıkoydu.

Armance onun üzgün hâlini gördükçe üzülüyor, ona açıkladığı yalancı sır yüzünden çoğu zaman kendi kendine kızıyordu. Gün geçmiyordu ki onun, Paris'e gittiğini görünce gerçeği kendisine anlatmak içinden gelmesin. Sonra, "İyi ama benim tüm gücümü meydana getiren bu yalandır." diyordu. "Hiç kimseye bağlanmış olmadığımı kendisine söyler söylemez, annesinin isteklerini kabul etmem için yalvaracak bana; o zaman nasıl karşı koyabilirim ki? Hiçbir zaman, hiçbir bahaneyle bu işe razı olmamam gerek. Yo, beğendiğim bir yabancıyla yapacağım bu sözde evlenme ikimizi de mahvedecek olan bir mutluluğa karşı tek savunma aracım."

Armance çok sevdiği bu delikanlının üzüntüsünü gidermek için onunla en sevecen dostluğun ufak tefek şakalannı yapmakta sakınca görmüyordu. Tüm davranışlarında çok içten olan bu genç kızın sonsuza dek dostluk yeminlerinde o denli sevimlilik, öyle saf bir neşe vardı ki Octave bu yüzden çoğu zaman insanlardan kaçma huyundan vazgeçiyordu. İstemediği hâlde mutluydu, böyle anlarda Armance'ın mutluluğu da sonsuz oluyordu. Kendi kendine, *İnsanın görevini yapması ne tatlı şey*! diyordu. *Ben ki yoksul, kimsesiz bir kızım, Octave'la evlenseydim böylesine mutlu olur muydum? Bin türlü imansız kuşku içinde kıvranacaktım boyuna.*

Yalnız kendinden de başkalarından da çok memnun olduğu bu gibi anlardan sonra gene de Octave'a istediğinden daha iyi davranıyordu. Söylediklerine çok dikkat ediyordu. Sözleri de hiçbir zaman en kutsal dostluktan başka bir şey anlatmıyordu ama ya kimi sözlerin söylenişindeki eda! Ya ara sıra bunlara eşlik eden bakışlar! Octave'dan başka kim olsa, bunlarda en derin sevginin ifadesini bulabilirdi. O ise bunların anlamadan tadını çıkanyordu.

Armance'ı aralıksız olarak düşünebildiği zamanlar, Octave'ın

zihni, dünyadaki pek çok şeyi hoş görür hâle geldi; mutluluğu yüzünden, birçok şey üzerinde sert yargılar yürütmekten de vazgeçti. Budala insanlar ona doğuştan mutsuz kimseler olarak görünüyorlardı şimdi. Armance'a, "Bir adamın saçlan kara ise suç onun mu?" diyordu. "Ama saçlarının rengi sinirime dokunuyorsa bu adamdan bucak bucak kaçmak bana düşer."

Kimi topluluklarda Octave'ın adı haine çıkmıştı, budalalar da ondan çok çekinirlerdi. O sıralarda herkes onunla banştı. Çünkü Octave sevgilisine borçlu olduğu mutluluğu gittiği topluluklara da götürüyordu. Herkes ondan daha az çekinir, nezaketini daha "genç" bulur oldu. Şunu da açıkça söylemek gerek ki tüm davranışlarında, insanın kendine bile açıkça söylemediği o türden bir mutluluğun verdiği sarhoşluktan bir parça vardı. Kendisi için yaşam çabucak, tatlı tatlı akıp gidiyordu. Kendisi üzerine yürüttüğü yargılar o şaşmaz, katı -katılıktan da hoşlanan- mantığın damgasını taşımıyordu artık; ilk gençlik çağında tüm davranışlannı bu mantık yönetmişti hep. Çoğu zaman sözünü nasıl bitireceğini bilemeden konuşmaya başlıyor, daha da iyi konuşuyordu.

XIV

Il giovin cuero o non vede affato
i difetti di chi li sta vicino o li
vede immensi. Error commune ai
giovinetti che portono fuoca
nell'interno dell'anima.
LAMPUGNANI[1]

Bir gün Octave Paris'te sık sık, çok da zevk alarak görüştüğü insanlardan birinin -kibarlar çevresinde denildiği gibi dostlarından birinin- ağız tadıyla harcamakta olduğu yüklü serveti kendisince en bayağı bir davranış sayesinde elde ettiğini öğrendi. Dalavereyle ele geçirilmiş bir mirastı bu. Andilly'ye gelir gelmez ilk işi bu üzücü haberi Armance'a söylemek oldu ama onun buna uzun boylu aldırmadığını gördü. İnsanlardan kaçma nöbetine tutulmadı, bu adamı alçaltarak selamı, sabahı kesmeyi de hiç düşünmedi.

Bir başka gün Picardie'deki bir şatoda bütün akşamını geçirecekken, erkenden döndü. Armance'a, "Ne kadar saçma bu konuşmalar!" diyordu. "Avdan, kırların güzelliğinden, Rossini'nin müziğinden, güzel sanatlardan başka laf yok! Bunlarla ilgilenirken yalan da söylü-

1) "Genç bir gönül kendisine yakın olanların kusurlarını ya hiç görmez ya da alabildiğine büyük görür. Ruhlarının ta içinde ateş yanan delikanlılara özgü bir yanlıştır bu."

yorlar üstelik. Korkmak gibi bir aptallık var bu insanlarda. Kendilerini kuşatılmış bir kentte sanıyorlar ama kuşatma ile ilgili haberlerden söz etmeye yanaşmıyorlar. Zavallılar! Ben de onlardan biri olduğum için ne denli üzülüyorum!"

Armance, "Siz de gidin kenti kuşatanları görün öyleyse." dedi. "Onların gülünçlükleri size, asilliğinizin sizi içine attığı ordunun gülünçlüklerine katlanmak için yardım eder."

Octave, "Önemli bir sorun bu." dedi. "Bizim salonlardan birinde dostlarımızdan birinin ya hınzırca ya da saçma sapan bir düşünce ileri sürdüğünü görünce ne denli acı duyduğumu Tanrı bilir; ama susmayı başarabiliyorum gene de. Acımı hiç kimseye belli etmiyorum. Yalnız kendimi Banker Martigny'ye tanıttırsam..."

Armance, "Hah!" dedi. "Bu çok zarif, çok nükteli, gururuna çok düşkün adam çok iyi karşılayacaktır sizi."

"Orası öyle ama ben de kendi hesabıma ne kadar ölçülü ne kadar alçak gönüllü ne kadar sessiz davranmaya çalışırsam çalışayım bir olay veya bir insan üzerindeki düşüncemi açıklayacağım sonunda. Tam o sırada salonun kapısı paldır küldür açılıyor. de... fabrika sahibi olan Bay Falanca'nın geldiğini haber veriyorlar. Adam, daha kapının önünde, avazı çıktığı kadar bağırarak: 'Olur şey değil, Martigny, kardeşim!' diyor. 'Öyle aptal öyle yalın kat öyle enayi, aşın kralcı politika adamları var ki! Ne diyorlar bilsen...' Bunun üzerine bizim fabrikatör az önce çok büyük alçak gönüllülükle söylediğim o düşünce kınntısını kelimesi kelimesine tekrarlamaz mı? Ne yapacaksın? İşitmeyeceksin. Ben de öyle düşünüyorum. El âlemin kaba davranışlarını, saçma düşüncelerini düzeltmek için gelmedim dünyaya ben. Bu adamla konuştum diye sokakta rastlayınca elimi sıkma hakkını da vermek istemiyorum kendisine. Ama ne yazık ki bu salonda ben tıpatıp bir başkası gibi olamıyorum. Bu bayların bunca gürültüyle sözünü ettikleri eşitliği bulurum orada umarım! Benim geldiğimi Bay Martigny'nin salonunda haber verirlerse taşıdığım soyluluk unvanını ne yapayım istiyorsun?"

"İyi ama babanızı üzmeden başarabilirseniz bu unvandan vazgeçmeyi düşünüyordunuz hani?"

"Orası öyle... Ama Bay Martigny'nin uşağına adımı söylerken bu unvanı söylemeyişim korkaklık gibi olmaz mı? Rousseau'nun yaptığı gibi olur bu: Köpeğinin adı Dük'müş, odada bir dük bulunduğu için hayvanı Tük diye çağırmış hani."[1]

Armance, "Evet ama liberal bankerler soyluluk unvanlarından pek o kadar nefret etmiyorlar." dedi. "Bayan de Claix her yere girer çıkar; geçen gün Bay Montange'ın verdiği baloya gitmiş. Akşam da başına gelenleri anlatıp gülmekten kınp geçirmişti bizi. O salonda unvanları öyle seviyorlarmış ki bir ara uşağın, 'Albayın sayın refikası geldiler.' diye haber verdiğini duymuş!"

"Buhar makinesi dünyayı egemenliğine alalı beri unvan pek saçma bir şey oldu ama ne yaparsın, ben de taşıyorum bu saçmalığı. Desteklemesem ezecek beni. Bu unvan dikkati üzerime çekiyor. Daha kapıdan girerken sözlerimin eşekçe olduğunu bağıra bağıra söyleyen fabrikatörün o gümbürtülü sesine karşılık vermezsem birkaç kişi bakınarak beni aramayacaklar mı? Yaradılışımın zayıf yönü bu işte. Aumale kontesinin istediği gibi başımı sallayıp her şeyi alaya alamam. O bakışları görsem, bütün akşam boyunca keyfim kaçar. 'Acaba hakaret mi ettiler bana?' diye benliğimin içinde başlayacak olan tartışma da üç gün için rahat, huzur bırakmaz bende."

Armance, "O sözde kaba davranışı bol keseden karşınızdakilere yüklüyorsunuz ama emin misiniz bundan?" diye sordu. "Oyuncu Talma ile bir dükün oğullarının aynı yatılı okulda okuduklarını geçen gün görmediniz mi?"

---

1) Rousseau gibi zavallı Octave da düşlerle pençeleşip duruyor. Adının başındaki soyluluk unvanına rağmen, Paris'in bütün salonlarına girse gene de kimse fark etmezdi onu. Toplumun hiçbir zaman görmediği ölümünü anlatırken gülünç bir öfkeli eda takınıyor ki sonradan bunu düzeltecektir. Budalalar her sınıfta vardır. Haklı veya haksız olarak kabalıkla suçlanacak bir sınıf bile, çok geçmeden büyük bir namus taslayıcılığıyla, şatafatlı tavırlarla ortaya çıkacaktır.

"Evet ama salonlarda önde gidenler Devrim sırasında zengin olmuş kırk beş yaşındaki kimselerdir, Talma'nın çocuklarının arkadaşları değil."

"Bahse girerim ki bizimkilerden daha akıllıdır onlar. Üst meclis'te sivrilenler kimler? Geçen gün siz kendiniz üzülerek söylüyordunuz bunu."

"Ah ah! Siz güzel teyze kızına gene mantık dersleri verseydim nasıl alay ederdim şimdi! Bana ne bir insanın aklından? Onun davranışları üzebilir beni. Aramızdaki en aptal adam, diyelim Bay de M. çok gülünç olabilir ama hiçbir zaman kimseyi incitmez. Liancourt'ya yaptığım ufak geziyi geçen gün Aumale'ların evinde anlatıyordum. Bizim babacan dükün Manchester'dan getirttiği son model makinelerden söz ediyordum. Orada bulunan bir adam birdenbire, 'Yo, öyle değil, aslı yok bunun.' dedi. Beni yalanlamak istemediğini anladım ama bu kabalık yüzünden tam bir saat dilim tutuldu."

"Banker miydi bu adam?"

"Bizimkilerden değildi. İşin hoş yanı şu: Liancourt'daki kumaş tarama makinelerini işleten ustabaşıya mektup yazıp sordum, beni yalancı çıkarmaya kalkışan adamın hiç de haklı olmadığını öğrendim."

"Bayan de Claix'nin evine gelen genç bir banker var hani, Bay Montange... Onun davranışlarını hiç de kaba saba bulmuyorum ben."

"İkiyüzlü, pek çıtkırıldım davranışları var. Kaba davranışların kılık değiştirmesidir bu; korktular mı öyle yaparlar."

Armance, "Karıları çok güzel gibime geliyor." dedi. "Bilmek istediğim bir şey var: Bizde zaman zaman bir hâl görülür; bu yüzden, onurumuzun incinmesinden çekiniriz, konuşmalarımıza, hınçlı bir eda veririz. Onların konuşmaları da böyle bir eda yüzünden mi bozuluyor acaba? Sizin yargılarınız doğrudur; o salonlarda olup bitenleri bana anlatmanızı ne kadar isterdim! Banker hanımlarını İtalyan Tiyatrosundaki localarında görünce, birbirlerine söylediklerini duyma-

ya, konuşmalarına karışmaya can atıyorum. Güzel olan bir tanesini görürsem... Çok güzelleri de var ha! Boynuna sarılmak isteğiyle kıvranıyorum. Bunlar size çocukça görünecek ama sizin, ki sağlam bir mantığınız vardır, bay filozof, şunu soracağım size: Yalnız tek bir sınıfı görürseniz insanları nasıl tanıyabilirsiniz... Hem de gerçek ihtiyaçlardan en uzakta olduğu için en az canlı olan sınıfı görürseniz yalnız?"

Octave gülerek, "Üstelik, herkesi kendisine bakıyor sandığı için en yapmacıklı olan sınıfı!" dedi. "İtiraf edin ki hasmının eline kozlar vermek bir filozof için çok hoş şeydir. Geçen gün ... markisi, burada küçük gazetelerle öyle alay ediyordu ki onlann varlığından habersiz olduğunu bile iddia ediyordu. İnanır mısınız ki dün Saintimier'lerin evinde zevkten dört köşeydi. Nedeni de şu: "Aurore" gazetesi danıştay üyeliğine atanan, kendisinin de düşmanı olan M. kontu aleyhinde açık saçık bir şaka yapmış da ondan. Gazetenin o sayısı da cebindeydi."

"Bizim durumumuzda olanların karşılaştıkları talihsizliklerden biri de bu: Birtakım budalaların en gülünç yalanları attığını görürüz de, 'Hadi, hadi! Ne mal olduğunu biliyorum senin!' demeye dilimiz varmaz."

"Karşı taraf duyarsa güleceği için, en neşeli şakalardan yoksun kalmamız gerekiyor."

Armance, "Bankerleri bizim ikiyüzlü Montange yoluyla, bir de "Roman" adındaki o hoş güldürü dolayısıyla tanıyorum." dedi. "Yalnız paraya tapınma konusunda onların bizlerden üstün olduklarını pek sanmıyorum. Biliyor musunuz ki bütün bir sınıfı adam etmeye kalkışmak güç iştir? O hanımlardan haber almakla duyacağım zevkten size söz etmeyeceğim artık. Yaşlı dük avuç dolusu para vererek, Çar Aleksandr'ı kızdırmak gibi bir tehlikeyi de göze alarak "Journal de l'Empire"i getirtirken, Petersburg'da 'Düşmanının ne dediğini de bilmesi gerekmez mi insanın?' dermiş. Dahasını söyleyeyim size, yalnız, Talma'nın "Polyeucte" tragedyasında çok güzel dediği gibi; gizlice. Aslında ne siz ne de ben bu insanlarla bir arada ol-

mak istemeyiz ama birçok sorun üzerinde onlar gibi düşünüyoruz." Armance, biraz sustuktan sonra, "Bizim yaşımızda, ömür boyunca hep yenilmişlerden olmaya katlanmak acı şey doğrusu." diye ekledi.

"Hristiyan dininin üstün gelmeye başladığı sıralardaki tapınakların putlarına hizmet eden rahipler gibiyiz biz. Bugün gene asıp kesiyoruz, polis gene elimizde, bütçeyi istediğimiz gibi kullanıyoruz ama yarın kamuoyu da bizi hırpalayacak belki."

"Puta tapanların o tonton rahiplerine benzetmekle çok şeref veriyorsunuz bize. Sizin de benim de durumlarımızda daha sakat bir şeyler görüyorum ben. Biz ancak mutsuzluklarına ortak olmak için bu topluluktanız."

"Çok doğru. Gülünç yanlarını görüyoruz ama gülmeye içimiz elvermiyor, üstünlükleri de ağırımıza gidiyor. Taşıdığım adın eskiliği neme gerek benim? Bu üstünlükten yararlanmak için kendimi sıkıya koymam gerek."

"Kendiniz gibi gençlerin sözleri kimi vakit omuz silkme isteği uyandırıyor sizde; buna karşı koyamamaktan korktuğunuz için de hemencecik Claix'lerin kızının o güzel albümünden veya Bayan Pasta'nın şarkı söyleşinden söz açıyorsunuz. Ayrıca, bir yandan unvanınız, bir yandan da sorunların dörtte üçü üzerinde sizin gibi düşünen kimselerin belki biraz kaba olan davranışları onları görmenize engel oluyor."

"Ah ah! Bir topa veya bir buhar makinesine kumanda etmeyi nasıl isterdim! Fabrikada çalışan bir kimyager olsam ne mutlu olurdum! Davranışların kabalığı önemli değil benim için; insan bir haftada alışır buna."

Armance, "Bunların pek o kadar kaba davranışlar olduklarından da hiç emin değilsiniz üstelik." dedi.

Octave, "On kat daha kaba olsalar bunun yabancı dil konuşur gibi yapmak kabilinden dokunaklı bir yanı var. Yalnız insanın adı Bay Martin veya Bay Lenoir olmalı."

"Liberallerin salonlarında keşifler yapmak için kampanyaya girişmiş aklı başında bir adam bulamaz mısınız acaba?"

"Dostlarımdan birçoğu dans etmeye gidiyorlar oralara, aynaları çok güzel diyorlar, hepsi bu kadar. Günün birinde ben de göze alacağım bunu; bir yıl süreyle belki de var olmayan bir tehlikeyi düşünmek gibi aptalca şey olamaz çünkü."

Armance sonunda şu açıklamayı elde etmiş oldu: Octave asilliğin değil de zenginliğin geçerli olduğu topluluklarda görünmek için bir çare düşünmüştü.

"Evet, buldum da bu çareyi." diyordu. "Yalnız ilaç hastalıktan daha kötü olacak; ömrümün birkaç ayına mal olacak bana. Bu zamanı Paris'ten uzakta geçirmem gerek çünkü."

Armance birdenbire ciddileşerek, "Neymiş o çare?" diye sordu.

"Londra'ya giderim, yüksek tabakadan ne kadar seçkin kimse varsa onları görürüm. İnsan İngiltere'ye gider de Lansdowne markizi ile Bay Brougham'la, Lord Holland'la tanışmaz mı hiç! Bu baylar Fransa'daki ünlü kişilerimizden söz edeceklerdir bana. Onları tanımıyorum diye şaşacaklardır. Ben de bundan ötürü duyduğum derin üzüntüleri belirteceğim, dönünce de Fransa'da ne kadar ünlü kişi varsa hepsiyle tanışacağım. Bana bunlardan Ancre düşesinin evinde söz etmek gibi bir şeref bahşedilirse yaptığım girişim hiç de adıma sımsıkı bağlı sanılabilecek düşüncelerden bir de üstün insanlarını tanımak için beslenen çok doğal bir istek sayılır ancak. Napolyon'un İtalya Ordusunun eski subaylarından General Foy'yı görmediğim için hiçbir zaman bağışlamayacağım kendimi."

Armance susuyordu. Octave devam etti: "Bizi destekleyen her şeyi, asaletin, dinin üstünlüklerini her sabah gazetelerde övmekle görevli kralcı yazarlara varıncaya dek herkesi, bize, asaletin dışındaki tüm üstünlüklere sahip olan bu sınıf veriyor. Aşağılatıcı şey değil mi bu?"

"Ah, Bay de Soubirane sizi işitseydi!"

"Gün boyu yalan söylemek zorundayım. Uğradığım en büyük felaket bu, siz de bunu ele alıp bana saldırmayın bari..."

Tam bir içli dışlılık havası, konu dışı sözlerin sonu gelmemecesine konuşulmasını mazur gösterir, bunlar da ortada sonsuz bir güven bulunduğunu ispatladıkları için hoşa gider ama bir üçüncü kişiyi sıkabilir. Şunu göstermiş olmamız yeter ki Vikont Octave de Malivert'in parlak durumu kendisi için katıksız zevklerin bir kaynağı olmaktan çok uzaktı.

Olaylara sadık birer tarihçi olmamız tehlikesiz bir iş değildir. Politika böylesine sade bir öyküyü yarıda bırakıverirse bir konserin ortasında tabanca atılmış gibi bir etki yaratır. Sonra Octave hiç de filozof değildir; kendi çağında toplumu bölmekte olan iki ayırtıyı pek amansızca canlandırmıştır. Elli yaşında bir bilge gibi yargı yürütmemesi ne acı şeydir!

XV

How am I glutted whit conceit of this
Shall I make spirits fetch me what I please
Resolve me of ali ambiguities?
Perform what desperate enterprise I will?
"Doktor Faust"[1]

Octave Paris'te Aumale kontesiyle buluşmak için Andilly'den o kadar sık ayrılıyordu ki hafif bir kıskançlık duygusu günün birinde Armance'ın neşesini kaçırdı. Akşam, Octave dönünce işi zora bindirdi:

"Annenizi size hiç sözünü etmeyeceği bir konuda sevindirmek ister misiniz?"

"İsterim elbette."

"Peki, öyleyse üç ay, yani doksan gün içinde, çağrıldığınız hiçbir baloya gitmezlik etmeyin, dans etmedikten sonra da balodan ayrılmayın."

---

1) Stendhal'ın, Goethe'nin "Faust"undan üstün bularak Marlowe'un "Faust"undan aldığı bu dörtlüde Dr. Faust şöyle diyor: "Bu düşünce nasıl da kurcalıyor zihnimi! İstediklerimi yerine getirsinler diye ruhlarını mı çağırayım? Çözemediğim bilmeceleri onlara mı çözdürteyim? Yapmak üzere olduğum umutsuzca işi onlara mı yaptırayım?"

Octave, "On beş gün hapis cezası çekeyim daha iyi!" dedi.

Armance, "Güç beğenir bir insan değilmişsiniz." dedi. "Şakayı bırakın. Söz veriyor musunuz? Evet mi hayır mı?"

Octave gülerek, "Üç aylık sebat dışında her şeye söz veriyorum." dedi. "Mademki sıkboğaz ediliyorum burada, ben de kaçar giderim. Öteden beri yer etmiş bir düşünce var kafamda; istemediğim hâlde, dün bütün gece kafamı kurcaladı durdu. de ...nin düzenlediği çok parlak eğlentide oldu bu iş, sanki sizin buyruklannızı önceden sezmişim gibi dans ettim orada. Andilly'den altı aylığına ayrılırsam İngiltere'ye gitmekten daha eğlenceli iki tasanm var. Birincisi, Lenoir adını almak. Bu güzel ad altında taşraya gideceğim; aritmetik, güzel sanatlara uygulanan geometri dersleri daha ne istenirse onların derslerini vereceğim. Bourges, Aurillac, Cahors üzerinden yola çıkacağım. Birçok üst meclis üyesinden, Institut üyelerinden mektuplar isteyeceğim: Bilgili, kralcı Lenoir'yı valilere salık verecekler. Yalnız öteki tasan daha iyi, çünkü öğretmen olursam ancak birtakım coşkun, değişken, toy delikanlıların yüzlerini görebilirim. Çok geçmeden de bunlar sıkacaklardır beni. Kilise kuruluşlannın birtakım entrikalanyla da karşılaşabilirim.

Tasanlanmın en güzelini size açıklamaktan çekiniyorum: Pierre Gerlat takma adını alacağım. Cenevre'ye veya Lyon'a gidip bir iş tutacağım, toplumda şimdi benim oynamakta olduğum rolü ileride oynamaya aday bir delikanlının yanına oda uşağı olarak gireceğim. Pierre Gerlat'nın elinde Vikont Octave de Malivert'in verdiği iyi hâl belgesi olacak, ona altı yıl sadakatle hizmet ettiği belirtilecek. Kısacası, günün birinde pencereden attığım o zavallı Pierre var ya hani, onun adıyla yaşayışını benimseyeceğim. Tanıdıklanmdan ikisi üçü de hatır için böyle belgeler verir bana. Kocaman bal mumu parçalarının üzerine mühürlerini basarlar. Böylelikle çok zengin veya Kamara üyesi bir lordun oğlu bir genç İngiliz'in yanında iş bulurum sanıyorum. Su kanştırılmamış bir asitle ellerimi bozmayı da unutmayacağım. Şimdiki uşağım şu yiğit Onbaşı Voreppe'ten çizme boyamayı öğrendim. Üç aydır tüm ustalıklannı aldım onun elinden."

"Evet ama bir akşam efendiniz eve sarhoş dönünce Pierre Gerlat'ya tekmeler savuracaktır.

"Beni pencereden atar diye, bu olasılığı da düşündüm. Kendimi koruyacağım, ertesi gün de, 'Eh, bana müsaade..' diyeceğim. Hiç kızmayacağım ona."

"İnancı kötüye kullanmak gibi bir suç işleyeceksiniz, çok ayıp şey bu. İnsan, genç bir köylüye kusurlarını gösterebilir çünkü bu delikanlı kusurlarının en belirli yanlarını anlayamaz. Ama bana öyle geliyor ki bir insan, kendi dengi birisi karşısında böyle bir davranışta bulunmaktan sakınır."

"Gözüme veya kulağıma çarpacak şeyleri yineleyecek değilim hiçbir zaman. Hem zaten -Pierre Gerlat gibi konuşmak gerekirse- bir efendi pekâlâ da bir dalavereciye düşebilir; oysa bir meraklıyla karşılaşacak pek çok." Octave sonra, "Öğrenin benim dertlerimi." dedi. "Belleğim kimi zaman öylesine aptallaşıyor, durumuma borçlu olduğum şeyleri öylesine gözünde büyütüyor ki hükümdar olmadığım hâlde tedbil gezmeye susamış durumdayım. Mutsuzluk yüzünden, gülünçlük yüzünden, kimi nesnelere verdiğim aşırı önem yüzünden hükümdarım ben. Bir başka Malivert vikontunun eylemlerde bulunmasını görmek için yanıp tutuşuyorum. Madem ne yazık ki bir kez başlamışım bu rolü oynamaya, madem çok büyük, içten bir üzüntüyle söylüyorum: Bay de Ancourt'un dokuma fabrikasındaki bir ustabaşının oğlu değilim, Malivert vikontunu birçok zaaftan kurtarmak için altı ay uşaklık etmem gerekiyor.

Tek çare bu. Gururum benimle öteki insanlar arasına elmastan bir duvar çekiyor. Sizin varlığınız, sevgili teyze kızı, yok ediyor bu duvarı. Sizin önünüzde hiçbir şeyi kötü yanından almayacağım. Yalnız ne yazık ki sizi her yere götürmek için büyülü bir halı yok elimde. Dostlarımdan biriyle Boulogne ormanında at gezintisi yaptığım zaman sizi yabancı gibi göremem. İlk tanışmadan sonra çok geçmeden söylediklerimin hiçbir tanesi yok ki dostlarımı benden uzaklaştırmasın. En sonunda, aradan bir yıl geçip de kendim hiç

istemediğim hâlde, beni iyice anladıklan zaman en sıkı çekingenliğe bürünüyorlar; öyle sanıyorum ki yapıp ettiklerini, gizli düşüncelerini ben bileceğim yerde şeytanın bilmesini daha uygun buluyorlar. Birçoklarının beni, kafalannı kanştırmak için mahsus yaratılmış şeytanın ta kendisi sanmadıklanna yemin edemem doğrusu. Bay de Soubirane'ın bir tekerlemesidir bu, boyuna söyler durur."

Octave bu acayip düşünceleri Armance'a, Bonnivet markizinden birkaç adım uzakta bulunduklan sırada söylüyordu.

Bu çılgınlıklar Armance'ın zihnini çok kurcaladı. Ertesi gün, Octave Paris'e gittikten sonra, çoğu zaman çılgınlığa dek varan serbest, neşeli tavrının yerini sevecen, çakılı bakışlar aldı. Octave, onun yanında olduğu zaman, bu bakışlardan gözlerini ayıramazdı.

Bonnivet markizi birçok kimseyi davet etti; Octave da sık sık Paris'e gitmeye fırsat bulamadı artık çünkü Aumale kontesi gelip Andilly'ye yerleşmişti: Onunla birlikte, o sıralarda kibarlar çevresinin pek gözdesi olan yedi sekiz hanım daha gelmişti. Bunların çoğu ya pek akıllı olduklan ya da bu çevrelerde sözü geçerlik kazanmış bulunduklan için dikkati üzerlerine çekiyorlardı. Ne var ki onların sevimlilikleri güzel kontesin başansını daha da arttırdı. Bir salonda bulunuşu bile rakibelerini yaşlı gösteriyordu.

Octave bunu sezemeyecek kadar akılsız değildi, Armance'ın düşlere daldığı anlar da daha sıklaşmaya başladı. İçinden, *Kimden şikâyetçi olacağım?* diyordu. *Hiç kimseden, hele Octave'dan hiç. Başka bir erkeği üstün tuttuğumu söylemedim mi ona? Bir gönülde ikinci derecede bir yer almayacak kadar gururludur. Kontese ilgi duyuyor. Göz alıcı güzellikte, herkesin dilinde olan bir kadın o; bense güzel bile değilim. Octave'a söyleyebileceğim sözler de pek ilgi uyandıracak türden değil; eminim ki çoğu zaman onu sıkıyorum veya bir kız kardeşin uyandıracağı ilgiyi uyandırıyorum onda. Kontesin neşeli, değişik bir yaşayışı var. Bulunduğu yerlerde eğlence hiç eksik değil. Sonra bana öyle geliyor ki teyzemin salonunda konuşulanları dinlesem çoğu zaman canım sıkılırdı orada.*

Armance ağlıyordu ama bu asil ruhlu kız, hiçbir zaman Aumale kontesine hınç duyacak kadar alçalmadı. Bu sevimli kadının yapıp ettiklerinin her birini büyük bir dikkatle izliyor, bu da çoğu zaman derin bir hayranlık duymasına yol açıyordu. Yalnız duyduğu her hayranlık yüreğine saplanmış bir hançerdi. O sakin mutluluk yok olup gitti. Kızcağız tutkuların yol açtığı tüm kaygılarla kıvranmaya başladı. Kontesin orada oluşu, onu, Octave'ın varlığından çok heyecanlandırıyordu. Kıskançlığın verdiği üzüntü hele yürekleri yaraladığı zaman pek korkunçtur: "Rastgele hoşa gitme çarelerini eğilimleri kadar dualarının da yasakladığı yüreklerdir bunlar."

XVI

Let Rome in Tyber melt! and the wide arch
Of the rang'd empire fall! Here is my space;
Kingdoms are clay: our dungy earth alike
Feeds beast as man: the nobleness of lie
Is to love thus.
"Antonius ile Kleopatra", I. perde[1]

Bunaltıcı sıcakla geçen bir günden sonra bir akşam, Andilly yamaçlarını kaplayan o güzel kestane korularında ağır ağır geziniyorlardı. Kimi zaman gündüzleri birtakım meraklı kimseler gelip bu koruların havasını bozarlar. Güzel bir yaz mehtabının durgun ışığıyla aydınanan bu hoş gecede bu ıssız tepeler büyüleyici bir görünümdeydiler. Tatlı bir rüzgâr ağaçların arasında hafif hafif esiyor, bu güzel gecenin sevimliliğini daha da arttınyordu. Aumale kontesi bilinmez ne gibi bir hevese kapılarak, Octave hep yanında bulunsun istiyordu. Çevresindeki erkeklere hiç aldırmadan, ilk kez kendisini bu korularda görmüş olduğunu açıkça anlatıyordu. "Büyücü kılığına girmiştiniz." diyordu. "Bir ilk karşılaşma da hiçbir zaman olacakları

1) "Bırakın görnülsün Roma, Tiberis Irmağı'na! Bırakın yıkılsın imparatorluğun muazzam kubbesi! Yerim burası benim. Krallıklar çamurdandır: Çirkef dünyamız, hayvanı da insanı da aynı derecede besler. Hayatın soyluluğu işte bunun için sevmektir ya!" Shakspeare.

önceden böylesine haber veren nitelikte olmamıştır. Beni hiçbir zaman sıkmadınız çünkü. Her erkek için bunu söyleyemem doğrusu."

Armance da onlarla birlikte geziniyordu. Bu anıları çok sevgi dolu bulmaktan kendini alamadı. Şu göz alıcı kadından daha sevimlisi güç bulunurdu. Her zaman çok neşeliydi. Ciddi bir sesle, hayattaki büyük ilgiye değer şeylerden, mutluluğa ulaşmak için izlenmesi gereken yollardan söz etmek zahmetine katlanıyordu.

Octave, kontesin bulunduğu topluluktan uzaklaştı çok geçmeden de Armance'la birlikte öbür gezinenlerden birkaç adım ötede buldu kendini. Hayatının Aumale kontesinin karışmış olduğu bölümünü baştan aşağıya, uzun uzadıya genç kıza anlatmaya başladı:

"Bu ilişkiyi Bonnivet markizin ihtiyatlılığını ürkütmemek için kurdum." diyordu. "Bu önlemi almasaydım, benimle olan ahbaplığına son verirdi."

Bu çok sevgi dolu olayı sevginin sözünü etmeksizin söylemişti.

Octave'ın bu anlattıkları yüzünden Armance büyük bir heyecana kapılmıştı. Bu heyecanın sesinden anlaşılmayacağını aklı kesince, "Bana kalırsa Octave'cığım." dedi. "Bütün anlattıklarınız Tanrı kelamı kadar doğru, bana da böyle demek düşer zaten. Yalnız bir noktaya dikkat ettim: Giriştiğiniz işlerden birini bana açıklamak için bunun bu denli ilerlemesini beklememiştiniz hiçbir zaman."

"Buna verilecek cevabım hazır. Mery de Tersan'la sen ara sıra başarılarımla alay etmeye kalkışıyorsunuz."

"Örneğin, iki ay önce bir akşam, kendini beğenmişlikle suçlayacaktınız beni neredeyse. Kontese karşı beslediğim kesin duyguyu sana daha o zamandan söyleyebilirdim ama onun bana karşı nasıl iyi davrandığını kendi gözlerinle göresin istedim. Ben başarıya ulaşmadan önce sen, şu fesat kafanla, benim küçük tasarılarımı alaya almaktan geri kalmayacaktın. Bugün ise mutluluğumda eksik olan tek şey, Mery de Tersan'ın burada olmayışıdır."

Octave'ın bu kendini beğenmişçe lafları söyleyişindeki derin

hemen hemen sevecen eda ile sözünü ettiği güzel kadının biraz tehlikeli güzelliklerini sevmenin imkânsızlığı, sırrını açıkladığı arkadaşına duyduğu derin bağlılığı öylesine açıkça belli oluyordu ki Armance bu tarzda sevildiğini görmek mutluluğuna karşı duramadı. Octave'ın koluna dayanıyor, onu kendinden geçmişçesine dinliyordu. İhtiyatlı davranmış olmak için yapabildiği tek şey, konuşmamaktı, sesi Octave'a beslediği bütün sevgiyi açığa vururdu sonra. Akşam rüzgârının salladığı yaprakların hafif hışırtısı susuşlarına yeni bir büyü katıyordu sanki.

Octave genç kızın kendisine dikilmiş iri gözlerine bakıyordu. Bir süredir kulaklarına bir gürültü geliyordu ama aldırmıyorlardı buna. Birdenbire bu gürültünün nedenini anladılar. Kontes, Octave'ın yanında olmadığını görünce şaşırmış, eksikliğini duyduğu için de avazı çıktığı kadar bağırarak onu çağırmaya başlamıştı.

Armance, "Seni çağırıyorlar." dedi.

Bu çok basit sözleri öyle kırgın bir sesle söylemişti ki Octave'dan başka kim olsa kendisine beslenen sevgiyi anlardı. Octave ise gönlünde olup bitenlerden öylesine şaşkındı, Armance'ın ince bir tülle zar zor örtülü kolunu göğsüne bastırmış olmaktan öylesine heyecanlıydı ki hiçbir şeye aldırdığı yoktu. Kendinden geçmişti, en mutlu aşkın zevklerini tadıyordu; bunu kendi kendine de itiraf eder gibiydi. Armance'ın çok hoş olan şapkasına bakıyordu, gözlerine bakıyordu. Sevgi aleyhinde ettiği yeminlere hiç böylesine aykırı bir durumda bulunmamıştı.

Armance'la her zamanki gibi şakalaştığını sanmıştı ama şaka birdenbire beklenmedik, ciddi bir edaya bürünüvermişti. Sürüklendiğini anlıyordu. Kafası işlemiyordu artık. Mutluluğun doruğundaydı.

Güçlü duygular beslemek üzere yaratılmış insanlara bunca acının karşılığı olarak rastlantının bağışladığı kısa anlardan biri oldu bu. Yaşam gönüllerde çırpınır, sevgi kendisi gibi tanrısal olmayan her şeyi unutturur; insan da kısa bir an içinde, uzun sürelerdekinden daha çok yaşar.

Aumale kontesinin yine arada bir "Octave!" diye seslendiği duyuluyordu. Bu seslenişin biçimi de zavallı Armance'ın her türlü ihtiyatı elden bırakmasına yol açıyordu. Octave göğsüne biraz bastırdığı güzel kolu bırakmak zorunda kalacağını biliyordu. Armance'tan ayrılması gerekiyordu. Uzaklaşırken, az kalsın, elini tutup dudaklarına götürmek gibi bir cüret gösterecekti. Bu sevgi gösterisini yapmaya kalkışsaydı Armance o sırada öyle heyecanlıydı ki ona karşı duyduklarını açığa vuracak, belki de açıkça söyleyiverecekti.

Gezintiye çıkan öbür kimselere yaklaştılar. Octave biraz önden gidiyordu. Aumale kontesi, onu görür görmez, hafif tertip somurtkan bir yüzle, Armance'ın duyamayacağı şekilde, "Ne çabuk geldin, şaştım doğrusu!" dedi. "Nasıl ayrılabilirdin Armance'tan? Bu güzel teyze kızına tutkunsun sen, inkâr etmeye kalkışma, ben anlarım bu işleri!"

Octave bütün benliğini kaplamış olan sarhoşluktan daha iyice kurtulamamıştı. Kendini hâlâ Armance'ın güzel kolunu göğsüne bastırırken görüyordu. Kontesin sözleri üzerine yıldırımla çarpılmışa döndü, bu işin delilini taşımaktaydı çünkü; şaşırdığını biliyordu.

Bu şımarık ses ona kaderin gökten inen bir kararı gibi geldi, onda olağanüstü bir çınlayış buldu. Bu beklenmedik sözler yüreğinin gerçek durumunu gözlerinin önüne sererken, onu mutluluğun doruğundan korkunç, umutsuz bir mutsuzluğun kucağına attı.

XVII

What is a man,
If his chief good, and market of his time,
Be but to sleep, and feed: a beast, no more,
.....Rightly to be great,
Is, not to stir without great argument;
But greatly to find quarrel in a straw,
When honour's at the stake.
"Hamlet", IV. perde[1]

Demek ki Octave kendine ettiği bunca yemini bozmak zaafını göstermişti! Ömrü boyunca yarattığı eseri tek bir an yere sermişti. Kendi gözünden düşmüş bulunuyordu. Toplum ona kapanmıştı artık. Orada yaşamasına yetecek kadar erdem yoktu onda. Bir çölün ortasında tek başına oturmaktan başka yapacağı şey kalmıyordu. Duyduğu acının aşırılığı, bu acının ansızın geliverişi, en sağlam bir ruhta bile az çok heyecan yaratabilirdi. Bereket versin Octave o anda şunu görüverdi: Kontese hemen, çok da sakin bir tavırla karşı-

1) "Bir adam ki aklı fikri, işi gücü yemek yiyip uyumaktan ibarettir, nedir ki bu adam? Bir hayvandır, o kadar! Doğrusu büyüklük, yüce bir amacı olmadan ortalıkta dolanmaktan değil, namus tehlikeye düşünce bir saman çöpü için bile, çekinmeden kavgayı göze alabilmektir." Shakespeare.

lık vermezse Armance'ın onuru incinebilirdi. Ömrü günü onunla geçiyordu; kontesin sözlerini Octave'dan olduğu kadar Armance'tan da nefret eden iki üç kişi de duymuştu.

Kontese, "Sevmek kim, ben kim!" dedi. "Tanrı'nın benden esirgediği bir lütuf bu diyebilirim. Bunu hiçbir zaman ne kuvvetle duydum ne de ardından üzüldüm. Paris'in en güzel kadınını her gün, gene de istediğimden daha seyrek görüyorum. Onun hoşuna gitmek benim yaşımdaki bir delikanlının yapabileceği en güzel tasarıdır muhakkak. O benim sevgimi saygımı kabul etmezdi elbette ama ne de olsa bunları ona sunacak kadar delilik derecesine vardığımı hiç sanmıyorum. Onun yanındayken en büyük soğukkanlılığımı korudum. Bu tür bir yabanilik, duygusuzluk gösterisinden sonra, hiçbir kadının bana ilgi göstereceğini sanmıyorum doğrusu."

Octave hiç böyle konuşmuş değildi. Bu hemen hemen diplomatça konuşma ustalıkla uzatıldı, can kulağıyla da dinlendi. Orada iki üç yakışıklı erkek de vardı, çoğu zaman Octave'ı kendilerinden daha talihli bir rakip olarak görüyorlardı. Bizim delikanlı birkaç dokunaklı sözle karşılaşmak mutluluğuna erdi. Çok konuştu, onurları gıcıklamaya devam etti, sonunda da kontesin ağzından kaçırdığı doğru sözü artık hiç kimsenin düşünmediğini umacak hâle geldi.

Genç kadın bu sözü duyarak söylemişti. Octave, *Onun düşüncesini kendisine çevirmeliyim,* diye düşündü. Kimseyi sevemeyeceğini ispatladıktan sonra, ömründe ilk kez kontese üstü kapalı sevgi sözleri söyledi, genç kadın da buna pek şaştı.

Geç vakitlere doğru Octave üzerinden her türlü kuşkuyu uzaklaştırdığına öylesine emindi ki bunu düşünmek için vakit bulmaya başladı. Birbirlerinden ayrılacakları, mutsuzluğuyla karşı karşıya kalacağı anın gelmesinden korkuyordu. Şatonun saatinin çalışlarını saymaya başlamıştı. Gece yarısı çoktan geçmişti ama hava öylesine güzeldi ki hiç kimse zaman geçsin istemiyordu. Saat biri çaldı, kontes de dostlarını uğurladı.

Octave serbest bir an daha bulabildi. Annesine, "Ben bu gece

Paris'te kalacağım." demek için onun uşağını bulması gerekiyordu. Bu görevi yerine getirdikten sonra gene koruya döndü. O anda da zavallının içini kaplayan acıyı anlatacak söz bulamıyorum.

Boğuk bir sesle, "Seviyorum!" diye inledi. "Ben birini seviyorum ha? Ulu Tanrı'm!"

İçi burkularak, boğazı düğümlenerek, gözleri gökyüzüne dikili, korkudan taş kesilmiş gibi kalakaldı. Az sonra hızlı hızlı yürümeye başladı. Ayakta duracak hâli yoktu. Yolu kapatmakta olan yaşlı bir ağacın gövdesi üzerine yığıldı, mutsuzluğunun tüm enginliğini daha açık olarak görüyormuş gibi geldi. *Kendime karşı beslediğim saygı vardı ancak. Şimdi onu da yitirdim,* diye düşündü.

Aşkını, hiçbir inkâr çaresi bulamadan, kendine açıkça itiraf ediyor, bunun ardı sıra da kızgınlık nöbetlerine tutuluyor, öfke çığlıkları koparacak hâle geliyordu. Manevi acının bundan büyüğü olamazdı.

Yürekli ama mutsuz insanların öteden beri desteği olan bir düşünce çabucak zihninde beliriverdi. Sonra şöyle düşündü: *Hayır! Canıma kıyarsam Armance lekelenmiş olur. Herkes tam bir hafta bu akşamın en ufak ayrıntılarını merakla araştırır. Orada olan bayların her biri de kendinde olayı ayrı biçimde anlatmaya hak görür.*

Bu asil ruhlu insan, içini paralayan korkunç acının bunalımlarını dindirmek için bencilce hiçbir şey -hayatın gündelik çıkarlarıyla ilgili hiçbir şey- yapmaya kalkışmadı. Bu gibi anlarda insanın dikkatini başka yönlere çevirecek bir ilgi konusunun bulunmayışı da Tanrı'nın yüksek ruhlu insanlara reva görmekten hoşlandığı cezalardan biridir sanki.

Saatler Octave'ın umutsuzluğunu azaltmadan, çabucak geçip gidiyordu. Kimi zaman, dakikalarca kımıldamadan, en büyük suçluların azabını daha da arttıran o korkunç acıyı duyuyor, kendine karşı içinde derin bir tiksinti uyanıyordu.

Ağlayamıyordu. İyice hak etmiş olduğu utanç duygusu kendisi-

ne acımasını önlüyor gözyaşlarını kurutuyordu. Bu azaplı anlardan birinde: "Ah!" diye haykırdı, "Bitirebilseydim şu işi!" Artık hiçbir şey duymamanın mutluluğunu zihninden tartmamaya çalıştı. Zaafını cezalandırmak, sanki kendi onurunu kurtarmak istermiş gibi nasıl da zevkle kıyacaktı canına! "Evet" diyordu, "Canım pahasına da olsa yapmamaya kararlı olduğum bir işi yaptığı için gönlüm küçümsenmeye değer; kafam ise mümkün olsaydı daha çok küçümsenmeye hak kazanmış durumda. Gün gibi apaçık bir şeyi görmedim: Armance'ı seviyorum... Bonnivet markizinin Alman felsefesi üzerine anlattıklarını dinlemeye razı olalı beri seviyorum onu.

Kendimi filozof sanmak gibi bir çılgınlığa kapılmıştım. Kendime öyle aptalcasına bir güvenim vardı ki markizin boş yargılarından çok yüksekte görüyordum kendimi. Bu yüzden de en âciz bir kadının kendi yüreğinde okuyabileceği bir şeyi ben gönlümde göremedim: Gündelik yaşamın olaylarına eskiden duymakta olduğum tüm ilgiyi uzun zamandır yok etmiş olan güçlü, apaçık bir sevgiydi bu.

Bana Armance'tan söz etmeyen her şey benim için yok sanki. Kendimi boyuna kendim yargılıyordum ama bunları göremedim! Ah! Ne küçümsenecek insanım ben!"

Vicdanının kendisini duyurmaya başlayan sesi Armance'tan hemen kaçmasını emrediyordu ama Octave ondan uzakta olunca yaşamak zahmetine değer hiçbir iş göremiyordu ki! Hiçbir şey ona en ufak ilgi uyandırmaya değer görünmüyordu. En soylu bir eylem kadar en basbayağı yararlı iş de aynı derecede saçma görünüyordu: Napolyon'un eski subaylarından olup şimdi Yunanistan'da savaşan Fabvier'nin yanı başında ölmek veya ücra bir taşra ilinde sessiz-sedasız tarım deneylerine girişmek...

Yapılabilecek tüm eylemlerin her birini çabucak aklından geçiriyor sonra en derin, en çaresiz, adına en çok layık bir umutsuzluğa daha büyük bir acıyla yeniden düşüyordu. Ah o anlarda ölüm ne hoş şey olurdu!

Octave yüksek sesle, delice, zevksizce şeyler söylüyor sonra da

bunlardaki zevksizliği, deliliği merakla gözlüyordu. Brezilya köylülerinin arasına döndüğü bir sırada, "Gene kendimi aldatmak neye yarar?" diye haykırdı. "Ne diye kendimi gene aldatmak gibi bir korkaklık göstereyim? İşin en acı yönü şu ki Armance'ın beni sevdiğini söyleyebilirim; görevlerim de bu yüzden daha ağırlaşıyor. Ne yani? Armance sözlüyse evlenmeye söz verdiği adam onun tüm ömrünü yalnız benimle geçirmesine razı olur mu? Ya Aumale kontesine karşı tutumumu dün akşam açıkladığım zaman Armance'ın gösterdiği görünürde çok durgun, aslında çok derin, çok gerçek sevinç? Neye yormalı bunu? Gün gibi açık bir delil değil mi bu da? Ben kendimi aldatabildim! Kendime karşı ikiyüzlü davranmışım demek! En bayağı insanların saptıkları yolu tutmuşum demek! Birkaç saat sonra bana çok açık seçik görünecek olan bir şeyi dün akşam saat onda göremedim! Ne aciz ne nefret edilecek insanım ben! Çocukça bir gurur besledim, bütün ömrüm boyu erkekçe bir iş yapacak kadar yükselemedim. Yalnız kendime felaket getirmekle kalmadım, yeryüzünde en çok sevdiğim insanı da uçuruma sürükledim. Ulu Tanrı'm! benden daha alçakça davranmak için ne yapabilir insan?"

Sayıklar gibiydi. Kafası kavurucu bir ateşle altüst olmuştu sanki. Zihninden attığı her adımda yeni bir çeşit mutsuzluk, kendini küçümsemek için yeni bir neden buluyordu. İnsanda en acı anlarda, darağacının önünde bile her zaman bulunan bir rahatlık içgüdüsü vardır. İşte bu içgüdü harekete geçerek Octave'ın düşünmesini önledi: Başını iki elinin içinde sıkıyor, düşünmemek için kıvranıyordu sanki.

Armance'ın dışında her şey önemsiz görünmeye başladı. Ondan her zaman için kaçması, hangi nedenle olursa olsun hiç görmemesi gerekti. Ruhunda iyice yer etmiş olan anne baba sevgisi bile yok olmuştu.

İki düşünce vardı onda artık: Armance'tan ayrılmak, onu görmeye hiçbir zaman kalkışmamak. Armance evleninceye kadar veya toplum kendisini unutuncaya kadar yaşamaya bir iki yıl katlanacak;

ondan sonra, artık kimse onu düşünmeyeceği için, bu işe son vermekte özgür olacaktı. Acıdan bitkin hâle gelen bu insanın son duygusu bu oldu. Bir ağaca dayandı, sonra bayılıp yere düştü.

Kendine geldiğinde çok büyük bir üşüme duydu. Gözlerini açtı. Gün doğmaya başlıyordu. Bir köylünün kendisiyle ilgilendiğini gördü. Adamcağız oracıktaki bir kaynaktan şapkasıyla su alıp onun üzerine döküyor, onu kendine getirmeye uğraşıyordu. Octave bir ara her şeyi bulanık gördü. Düşünceleri belirli değildi: Bir koruda, ağaçların seyreldiği yerin ortasında, bir hendek kıyısında bulunuyordu. Önünden hızlı hızlı geçmekte olan iri, yuvarlık sis yığınları vardı. Bulunduğu yeri hiç bilemiyordu.

Birdenbire tüm mutsuzlukları zihninde yeniden beliriverdi. İnsan acıdan ölmez; ölse Octave o anda ölebilirdi. Birkaç çığlık kopardı; bu da köylüyü telaşlandırdı. Adamcağızın korkusu Octave'a ödev duygusunu hatırlattı. Bu köylünün kimseye bir şey söylememesi gerekiyordu. Ona biraz para vermek için kesesini açtı. Köylü onun hâline acır gibi görünüyordu.

Octave, "Önemli bir bahse tutuştum da onun için bu saatte koruda bulunuyorum." dedi. "Gece serinliğinin beni rahatsız ettiğini kimsenin bilmemesi çok önemli benim için."

Köylünün anlamıyormuş gibi bir hâli vardı.

Octave, "Bayıldığımı duyarlarsa benimle alay ederler." dedi.

Köylü, "Ha, anladım!.." dedi. "Kimseye bir şey demem, merak etmeyin. Tutuştuğunuz bahsi kaybettirmek istemem size. Yalnız buradan geçtiğim iyi oldu sizin için, ölmüş gibi bir hâliniz vardı çünkü."

Octave, onu dinlemiyor, para kesesine bakıyordu. Bu da yeni bir acı oldu ona: Armance'ın armağanıydı bu kese. Koyu renk kumaşın üzerine işlenmiş ufacık çelik boncukların her birini parmaklarının altında okşamaktan zevk duyuyordu.

Köylü yanından ayrılır ayrılmaz, ince bir kestane dalı kopardı, bu-

nunla toprağa bir çukur açtı. Keseyi öptükten sonra tam bayıldığı yere gömdü. Kendi kendine, *İşte yaptığım ilk dürüst iş*, diyordu. *Hoşça kal, ömür boyunca hoşça kal sevgili Armance! Tanrı bilir seni ne denli sevdiğimi!..*

XVIII

Mermer gibi göğsünde öyle parlak
bir haç var ki Yakup'un oğlu
görse dudaklarını saygıyla bastırır,
inançsız bir kimse bile tapınır.
SCHILLER[1]

İçinden gelen bir davranışla şatoya doğru koştu, insanın kendi kendisiyle tartışmaya girişmesinin kötülüklerin en büyüğü olduğunu belli belirsiz sezinliyordu. Yalnız ödevinin ne olduğunu görmüştü; karşısına çıkacak eylemleri, bunlar ne olursa olsun, yerine getirmek için gerekli yürekliliği kendinde bulacağına da güveniyordu. Tek başına bulunmaktan korktuğu için şatoya dönmüştü, dönüşünü haklı göstermek için de şöyle düşündü. *Paris'ten uşağın biri gelebilir. Benim için, "Saint Dominique Sokağı'ndaki evde görünmedi." diyebilir. Bu da yaptığım çılgınlığı meydana çıkarır, annemi meraklandırır.*

Şatodan epeyce uzaktaydı. Oraya dönmek için korudan geçerken, *Daha dün ava çıkmış çocuklar vardı burada,* diye düşündü. *Çitin ardından kuşa ateş eden beceriksiz bir çocuk beni öldürsey-*

---

1) Görünüşe bakılırsa Stendhal bu satırları Schiller'den almamış, kendisi uydurmuştur. Zaten birkaç sayfa ileride bununla, dikkati Armance'ın göğsü üzerine çekmek istediğini kendisi de açıkça söyleyecektir.

di, hiç de üzülmezdim. Tanrı'm! Ne hoş olurdu ateş gibi yanan bu kafaya bir kurşun yemek! Vakit bulabilsem bunu yapana ölmeden önce nasıl teşekkür ederdim!

Görüldüğü gibi o sabah Octave'ın davranışında deliliği andıran bir şey vardı. Bir çocuk eliyle ölmek gibi romanlara yaraşan bir umut yüzünden adımlarını yavaşlattı; ruhu, sezer gibi olduğu küçük bir zaafın etkisiyle, böyle bir işin meşruluğunu kabule yanaşmadı. En sonunda, o küçücük bahçe kapısından şatoya girdi, ilk gördüğü insan da Armance oldu. Donup kaldı, kanı buz kesildi. Onu böylesine çabuk göreceğini hiç sanmamıştı.

Armance, onu uzaktan görür görmez gülümseyerek koştu geldi. Kuş gibi sevimli, hafifçecikti. Octave onu hiç böylesine güzel bulmamıştı. Genç kız, Octave'ın bir gün önce Aumale kontesiyle olan ilişkisi üzerine kendisine söylediklerini düşünüyordu.

Octave, *Onu son kez görüyorum demek!* diye düşündü.

Bakmaya doyamıyordu. Armance'ın büyük hasır şapkasını, narin boy bosunu, yanaklarına dökülen iri iri saç lülelerini... Her şeyi ruhuna kazıp işlemeye çalışıyordu: Saçları çok içe işleyici, gene de çok tatlı olan bakışları ile hoş bir çelişki hâlindeydi. Yalnız bu çok güleç bakışlar Armance yaklaştıkça mutluluk dolu hâllerini çabucak yitirdi. Genç kız, Octave'ın hâlinde, tavrında korkunç bir şeyler görmüş, üstünün başının sırılsıklam olduğu gözüne çarpmıştı.

Heyecandan titreyen bir sesle, "Neyin var, Octave?" diye sordu.

Bu çok basit sözleri söylerken gözyaşlarını güç tuttu, delikanlının bakışlarında pek acayip bir ifade görüyordu çünkü.

Octave, buz gibi soğuk bir tavırla, "Müsaade edin de beni her türlü özgürlükten yoksun bırakmak istermişçesine gösterdiğiniz bu ilgi karşısında pek duygulanmayayım." dedi. "Evet, Paris'ten geliyorum, üstüm başım da ıslak. Bu açıklamalar merakınızı gidermezse daha ayrıntılılarını da veririm..."

Bu noktada Octave'ın takındığı katı yüreklilik, elinde olmadan sona erdi.

Armance'ın yüzü ölü gibi sararmıştı, oradan uzaklaşmak için boşuna çabalar gibi bir hâli vardı. Gözle görülürcesine sendeliyordu, düşmek üzereydi neredeyse. Octave kolunu vermek için yaklaştı. Armance ona ölgün gözlerle baktı; bu gözler her türlü ifadeden yoksundu.

Octave onun elini oldukça sert kavrayıp koluna geçirdi, şatoya doğru yürüdü. Yalnız kendisinde de güç kuvvet kalmadığını seziyordu. O da nerdeyse düşmek üzereydi ama gene de kıza şunları söylemek yürekliliğini buldu.

"Gidiyorum. Amerika'da uzun bir yolculuğa çıkmak zorundayım. Oradan mektup yazarım. Annemi avutmak için size güveniyorum. 'Muhakkak gelecek.' deyin benim için ona. Size gelince, hanımefendi, size sevgi beslediğimi ileri sürenler oldu. Böyle bir iddiada bulunmak aklımdan bile geçmedi. Ayrıca, öyle gibime geliyor ki bizi birleştiren eski dostluğun aramızda sevginin doğmasına engel olması gerekirdi. Bu çeşit duygular biraz hayale ihtiyaç gösterir; biz ise bu gibi hayaller besleyemeyecek kadar çok iyi tanıyoruz birbirimizi."

O sırada Armance yürüyemez hâle geldi. Yere dikmiş olduğu gözlerini kaldırıp Octave'a baktı. Solgun, titrek dudakları bir şeyler söylemek ister gibiydi. Bir portakal ağacının saksısına dayanmak istedi, tutunacak gücü bulamadı. Kendini kaybetti, yuvarlandı, portakal ağacının yanına düştü.

Octave hiçbir yardımda bulunmadı. Durmuş, kıpırdamadan ona bakıyordu. Genç kız iyiden iyiye bayılmıştı; o güzel gözleri yarı açıktı; sevimli ağzı derin bir acının ifadesini çepeçevre, olduğu gibi saklamıştı. Bu zarif bedenin eşsiz güzelliği basit bir sabah giysisinin altında belli oluyordu. Octave'ın gözüne küçük bir elmas haç çarptı. Armance ilk kez o gün takmıştı bunu.

Dayanamadı, onun elini avuçlarına aldı. Tüm kararlılığı kaybol-

muştu. Portakal saksısının kendisini şatodakilerin merakından gizlediğini gördü. Armance'ın yanına diz çöktü. O buz gibi ele öpücükler kondurarak alçak sesle, "Bağışla beni, melek sevgilim." dedi. "Seni hiç bu denli sevmemiştim!"

Armance kımıldadı. Octave sanki içten tepen bir davranışla kalktı! Çok geçmeden Armance yürüyecek hâle geldi; o da onu aldı, yüzüne bakmak yürekliliğini göstermeden şatoya götürdü. Kapıldığı utanç verici zaaf yüzünden kendine acı acı çıkışıyordu. Armance onu görmüşse sözlerinin tüm katılığı hiçbir işe yaramayacak demekti.

Genç kız çabucak onun yanından ayrılıp şatoya girdi.

Malivert markizi kendisini görmeye gelenleri kabul edecek hâle gelince Octave annesine haber gönderdi, gidip onun kolları arasına atıldı.

"Anneciğim!" dedi. "İzin ver de geziye çıkayım. Babama borçlu olduğum saygıyı çiğnemeden, istemediğim bir evliliği uzaklaştırmak için bana kalan tek çare bu."

Markiz çok şaşırmıştı. Oğlunun sözünü ettiği şu evlilik üzerine onun ağzından daha belirli birkaç söz almak istedi ama boşuna...

"Ne kızın adını söylüyorsun ne aile hakkında bir şeyler anlatıyorsun! Hiçbir şey öğrenemiyorum senden! Çılgınca bir iş var bunda!" dedi.

Çok geçmeden markiz kendine çok gerçek görünen bu sözü kullanmak yürekliliğini göstermedi artık. Oğlu hemen o gün yola çıkmaya kararlı görünüyordu. Kendisinden öğrenebildiği tek şey, Amerika'ya gitmeyeceği oldu. Octave'ın nereye gideceğine aldırdığı yoktu, yola çıkışın acısını düşünmüştü o yalnız.

Annesiyle konuşurken onu korkutmamak için daha ılımlı düşünceler ileri sürdüğü sırada, birden akla yakın bir bahane buldu.

"Anneciğim!" dedi. "Malivert adını taşıyan, yirmi yaşına dek de hiçbir şey yapmamış olmak gibi bir felakete uğramış bir erkek, de-

delerimiz gibi haçlı seferlerine gitmekle işe başlamalı. Yalvarınm izin ver bana Yunanistan'a gideyim. İstersen babama 'Napoli'ye gidiyorum.' derim. Orada da sanki bir rastlantı sonucu, merak beni Yunanistan'a doğru sürüklemiş olur. Bir soylunun da elinde kılıç olması doğal değil midir? Yolculuğumu bu tarzda haber verişim, bunu her türlü iddia havasından sıyıracaktır..."

Bu tasarı markizi çok kaygılandırdı. Yalnız yiğitçe bir şeyler vardı bunda; onun ödevle ilgili düşüncelerine de uygun düşüyordu.

Konuşma iki saat sürdü, Octave için de bir dinlenme oldu. Sonunda, annesinden izin adı. Bu sevecen arkadaş kendisini kolları arasında sıkarken, Octave kısa bir süre için ağlamak mutluluğuna kavuştu. Annesinin yanına girerken kabul edemeyeceği koşullara razı oldu: "Sen istersen Yunanistan'da karaya ayak bastıktan on iki ay sonra gelip on beş gün yanında kalınm." dedi. "Yalnız anneciğim, yolculuğumu gazetelerin yazması gibi can sıkıcı bir hâlle karşılaşmak istemiyorsan gelip seni Dauphine'deki Malivert Malikânesi'nde görmeme razı ol."

Her şey onun isteklerine uygun biçimde yoluna girdi, bu beklenmedik gidişin koşulları sevgi gözyaşlarıyla mühürlendi.

Octave, annesinin yanından çıkıp Armance'a karşı olan nezaket ödevlerini de yerine getirdikten sonra babasının odasına girdi, onu kucaklayıp öptü.

"Babacığım." dedi. "İzin ver de bir şey sorayım sana: 1147'de, Küçük Louis zamanında yaşamış olan Enguerrand de Malivert'in yaptığı ilk iş ne olmuştu?"

Marki hemen masasının gözünü açtı; dürülmüş, güzel bir parşömen çıkardı; yanından hiç ayırmazdı bunu, ailesinin soy kütüğüydü. Oğlunun belleğinin onu aldatmamış olduğunu görünce sevinmişti, gözlüğünü çıkararak, "Evladım." dedi, "Enguerrand de Malivert 1147'de kralıyla birlikte haçlı seferine çıkmıştı."

Octave, "O zaman on dokuz yaşındaydı, değil mi?" diye sordu.

Marki, genç vikontun aile soy kütüğüne gösterdiği saygıdan dolayı gittikçe daha çok seviniyordu.

"Tam on dokuz yaşındaydı." dedi.

Octave babasının duymakta olduğu hoşnutluğun iyice gelişip ruhuna yerleşmesine zaman bıraktıktan sonra kesin bir sesle, "Babacığım..." dedi, "Asilliğin şanındandır, derler hani. Ben yirmi yaşımı geçtim; kitaplarla da yeterince uğraştım. Şimdi senin hayır duanı almaya, İtalya ile Sicilya'ya gitmek için de izin istemeye geldim. Senden hiç gizlemeyeceğim ancak sana açıklayacağım bir şey var: Sicilya'dan da Yunanistan'a geçerim belki. Bir savaşta bulunmaya çalışacağım, bana aktarmış olduğun şu güzel soyadına belki daha layık bir hâlde, gene yanına döneceğim."

Marki çok yiğitti ama dedelerinin Küçük Louis zamanında sahip oldukları ruh onda hiç yoktu. Babaydı o, on dokuzuncu yüzyılın sevecen bir babası. Octave'ın bu beklenmedik kararı karşısında şaşırıp kaldı. Daha az kahraman bir oğlu olsa onun daha çok hoşuna giderdi. Bununla birlikte bu evladın asık yüzü, kararlarındaki kesinliğin tavırlarından da belli oluşu onu etkiledi. Hiçbir zaman güçlü bir kişiliği olmamıştı. Oğlu öyle bir tavırla izin istiyordu ki vermese umursamayacaktı. O da oğluna "Olmaz." demek yürekliliğini gösteremedi.

Yaşlı adamcağız, yazı masasına yaklaşarak, "Yüreğimi paralıyorsun." dedi. Sonra oğlu istememişti ama o, paralarını saklamakta olan bir notere, Octave'a oldukça büyük bir para ödemesi için bir senet yazdı. "Al." dedi. "Umarım sana verdiğim son para olmaz bu!"

Öğle yemeğinin hazır olduğunu haber veren çıngırak çaldı. Bereket versin Aumale kontesiyle Bonnivet markizi Paris'teydiler de bu acı aile üzüntüsünü boş laflarla gizlemek zorunda kalmadı.

Octave görevini yapmış olmanın bilinciyle biraz güçlenmişti, kendinde bu işi sürdürme yürekliliğini buldu. Öğle yemeğinden önce yola çıkmayı düşünmüştü ama tıpatıp her zamanki gibi davranmanın daha iyi olacağını düşündü. Hizmetçiler, uşaklar dedikodu

yapabilirlerdi. Öğle yemeği için kurulmuş küçük sofranın başında, Armance'ın karşısına geçip oturdu.

Ömrümde son kez görüyorum onu, diye düşünüyordu. Armance çayı demlerken, canı epey acıyacak tarzda elini yakmak gibi bir mutluluğa erişti. Bu küçük salondaki bir kimsede bunu fark edecek kadar soğukkanlılık bulunsaydı, bu rastlantı Armance için heyecanını örtecek bir mazeret yerine geçerdi.

Malivert markisinin sesi titriyordu. Ömründe ilk kez söyleyecek hiçbir hoş söz bulamıyordu. Oğlunun çok yerinde olarak söylemiş olduğu "Asilliğin şanındandır." sözü ile bağdaşabilecek bir bahane bulup bu yolculuğu geciktirebilir miydi acaba? Hep bunu düşünüp duruyordu...

XIX

He unworthy you say?
Tis impossible. It would
Be more easy to die.
DECKAS[1]

Octave sofrada, Armance'ın ara sıra kendisine oldukça sakin bir tavırla baktığını fark eder gibi oldu. Sert bir erdemli kişi kimliği takınmıştı; bu, onu artık kesilen ilişkileri düşünmekten alıkoyuyordu. Gene de düşünmekten kendini alamadı. Armance'ı sevdiğini kendi kendine açıklayalı beri ilk kez görüyordu onu. Sabahleyin, bahçede, harekete geçme gerekliliğinin heyecanı içindeydi. *İnsan sevdiği kadını görünce böyle bir izlenim altında kalıyor demek,* diye düşünüyordu. *Evet ama Armance bana karşı yalnız arkadaşlık besliyordur belki. Bu gece bana bunun tersini düşündüren gene kendime olan aşırı güvenimdi.*

Bu sıkıntılı öğle yemeği sırasında hiç kimse tüm gönüllerde yer etmiş olan konudan tek söz etmedi. Octave, babasının yanındayken annesi Armance'ı çağırtmış, oğlunun şu acayip yolculuk tasarısını anlatmıştı ona.

Zavallı kızcağız içten davranmak gereksinimini duyuyordu.

---

1) "Aşağılık mı diyorsun onun için? Olamaz. Ölmek bundan daha kolay." İngiliz yazarı Thomas Dekkes ya da Deckas'a (1750-1641) mal edilen bu diziler uydurma da olabilir.

"Gördünüz ya anneciğim, düşüncelerinizde haklıymışsınız!" demekten kendini alamadı.

Bu iki sevimli kadın en derin acıya gömülmüş bulunuyordu. Markiz boyuna, "Gitmese olmaz mı? Neden gidiyor?" diyordu. "Bir çılgınlık belirtisi olamaz bu; sen iyileştirmiştin onu çünkü."

Octave'ın gidişinden hiç kimseye, Bonnivet markizine bile söz etmemeyi kararlaştırdılar.

Malivert markizi, "Onu tasarısına bağlamamak gerek." diyordu. "Bir şeyler umabiliriz daha. Böylesine birdenbire kapıldığı bu düşünceden vazgeçecektir."

Bu konuşma Armance'ın duyduğu acıyı olasıya dayanılmaz hâle soktu. Kendisini Octave'la arasındaki duyguları ölünceye dek gizli tutmak zorunda görüyordu. Bu zorunluluğa kendini her zaman bağlı sayarken şimdi sır saklamış olmanın acısını çekiyordu. Malivert markizi çok sakıngan bir dosttu, kendisi de büyük bir şefkatle severdi. Öyleyken, Armance'ın yarım yamalak bildiği olaylarla ilgili olarak onun söylediği sözler, genç kızı hiç de avutacak cinsten değildi.

Bununla birlikte, Octave'ın bu acayip davranışına yol açmış olabilecek nedenler üzerinde bir kadın arkadaşa akıl danışmaya Armance'ın nasıl da ihtiyacı vardı. Gelgelelim, dünyada hiçbir şey, yüreğini paralayan korkunç acı bile, bir kadının kendine karşı borçlu olduğu şeyi unutturamazdı ona. Herkesten üstün tuttuğu erkeğin sabahleyin kendisine söylediği sözleri tekrarlamaktansa utancından ölürdü. Kendi kendine, *Ben böyle bir açıklamada bulunursam Octave da bunu öğrenirse bana saygı beslemez artık.* diyordu.

Yemekten sonra Octave hemen Paris'e gitmek istedi. Davranışlarının yerinde olup olmadığını falan düşündüğü yoktu, aklına eseni yapıyordu. Yola çıkış tasarısının tüm acılığını duyuyor, Armance'la yalnız kalma tehlikesinden korkuyordu. Meleklere özgü iyiliği Octave'ın davranışındaki korkunç sertlikten ürkmemişse bu durumda bile Armance onunla konuşmaya tenezzül ederse Octave böy-

lesine güzel, böylesine kusursuz birine sonsuza dek veda ederken üzülmeyeceğine kendini inandırabilir miydi acaba?

Armance, Octave'ın kendisini sevdiğini anlayacak, öyleyken Octave gene de kalkıp gidecekti; şu son anda bile görevini yapmamış olmanın ebedî azabını da birlikte götürecekti. En kutsal görevleri dünyada en çok sevdiği belki de rahatını bozmuş olduğu insana karşı değil miydi?

Octave şatonun avlusundan, ölüme giden bir insanın besleyebileceği duygularla çıktı. Doğruyu söylemek gerekirse yalnız idama götürülen bir insanın duygularını beslese gene de mutlu olurdu. Yolculuğun yalnızlığını gözünde büyütmüş olduğu için, bundan hemen hemen hiç rahatsız olmadı. Mutsuzluğuna bir an için ara verilmiş olması onu şaşırttı.

Çok sert bir alçak gönüllülük dersi almış olduğundan, bu rahatlığı eskiden övündüğü o kof felsefeye yormuyordu artık. Bu bakımdan, mutsuzluk yeni bir insan hâline sokmuştu onu. Bunca zorlu çabalar, duygular yüzünden gücü kuvveti kalmamıştı artık; duyacak hâlde değildi.

Andilly'den ovaya iner inmez baygınlığı andıran bir uykuya daldı. Paris'e gelince de arabayı uşağın sürdüğünü görünce şaştı: Yola çıkarken, adam arabanın arkasındaydı.

***

Armance, şatonun çatı katında bir panjurun ardına gizlenmiş, Octave'ın yola çıkışının bütün ayrıntılarını izlemişti. Araba ağaçların arkasında kaybolunca, kımıldamadan durarak içinden, *Her şey bitti artık, bir daha gelmeyecek!* dedi.

Uzun uzun ağladı. Akşama doğru ortaya çıkan bir sorun kızcağızın acısını biraz olsun yatıştırdı. *Octave'ın tavırlarındaki incelik çok kibarcadır,* diye düşündü. *İnsanın üstüne titreyen, fedakârca...* Yüzü kızararak ekledi, *Belki sevecenlik dolu bir dostluğu bile vardır. Nasıl oldu da dün akşam birlikte gezdiğimiz sırada hâline,*

tavrına hiç yaraşmayan böylesine sert, hakaret dolu bir tutum takınabildi birkaç saat içinde? Kendisini incitecek hiçbir şey öğrenmedi benden, o muhakkak.

Armance kendi davranışının tüm ayrıntılarını hatırlamaya çalışıyordu. Octave'ın kendisine karşı takındığı acayip tavrı haklı gösterebilecek bir kusura rastlamak için gizli bir istek duyuyordu. Hayır, kınanması gereken hiçbir şey bulamıyordu. Hiçbir haksızca davranışta bulunmadığını gördükçe üzülüyordu. Tam o sırada eski bir düşünce içinde birden uyanıverdi.

Octave eskiden öfke nöbetlerine kapılır, birçok acayip, zorbaca davranışlara sürüklenirdi. Bunlar yeniden geri tepmiş olmasındı sakın? Bunu hatırlaması başlangıçta Armance'a çok acı gelmişti ama birden zihninde bir şimşek çaktı. Öylesine mutsuzdu ki yürütebildiği tüm yargılar çok geçmeden akla en yakın açıklamanın bu olduğunu kendisine ispatladı. Mazereti ne olursa olsun, Octave'ın haksız bir davranışta bulunmadığını görmek çok büyük bir avuntuydu onun için.

Deliliğine gelince, Octave deli idiyse Armance onu ancak daha büyük bir tutkuyla severdi. *Benim bütün özverime ihtiyacı olacak,* diye düşünüyor, sonra gözleri yaşararak, *Bu özveri hiçbir zaman eksik olmayacak onun üzerinden,* diyordu. Bunun üzerine, yüreği cömertçe, yiğitçe çarpıyordu. "Henüz hiçbir iş başarmamış genç bir soylunun Yunanistan'daki savaşa katılmak zorunluluğunda olmasını gözünde büyütüyor belki. Babası birkaç yıl önce onun Malta şövalyesi olmasını istemiyor muydu? Ailesinden birçok kimse Malta şövalyesi imişler. İşte Octave da onların kazandıkları büyük ün için ettikleri yeminleri tutmak zorunda sayıyor kendini."

Armance, Misolongi'nin alındığı haberi geldiği gün Octave'ın söylediklerini hatırladı. Octave, *Dayım Komandör vaktiyle birtakım bağlılık yeminleri etmişti. Devrim'den önce de büyük bir arpalığın gelirlerini alıyordu. Şimdi nasıl oluyor da bu denli rahatlıkla davranabiliyor, anlamıyorum. Sonra da sanayiciler takımı bize saygı göstersin istiyoruz!* demişti.

Armance, onun tutumunu böyle avutucu bir tarzda açıklamayı düşünerek içinden şöyle diyordu: *Octave'ın soylu ruhunun bir borç bilerek girişmiş olduğu bu işe kişisel bir neden de eklenmiştir belki. Eskiden, rahipler sınıfının bir bölümünün başarı kazanmasından önce, o da rahip olmayı düşünmüştü. Bu düşünce son zamanlarda kendisi hakkında birtakım sözler söylenmesine yol açmış olabilir. Paris'e gidip de nedenini açıklamak güç olacak, insanı lekeleyebilecek karanlık bir iş aranmaktansa, Yunanistan'a gidip dedelerinin izinde yürüdüğünü göstermeyi taşıdığı soyadına daha layık sanıyor belki. Bunu söylemedi bana. Bu gibi şeyler bir kadına anlatılmaz çünkü. Bana güven göstermeye alışık olduğu için, bunun kendisini, bana bu işi açıklamaya iteceğinden korktu sanırım. Sözlerindeki sertlik de bundan ileri geliyor. Uygunsuz düşebilecek bir itirafta bulunmak zorunda kalmak istemiyordu bence.*

Armance'ın belleği işte böylece birtakım avutucu tahminlerle dalıp dalıp gidiyordu. Bu tahminler Octave'ı ona suçsuz, mert gösteriyorlardı çünkü. Gözleri yaşlı, *Böyle bir insan ancak aşırı derecede erdemli olduğu içindir ki görünürde haksızmış gibi bir duruma düşebilir,* diye düşünüyordu.

XX

A fine woman! a fair woman! a sweet woman!

"Nay, you must forget that."

"O, the world has not a sweeter creature."

"Othello", IV. perde[1]

Armance Andilly Korusu'nun herkesçe görülemeyen bir yerinde tek başına gezinirken, Octave Paris'te yol hazırlıklarıyla uğraşıyordu. Bir ara kendisinin de şaştığı bir sakinliğe kapılıyor, bunun ardından en derin umutsuzluğa düşüyordu. Yaşamının her anını dolduran türlü türlü acıları hatırlatmaya kalkışsak mı acaba? Okuyucu bu acı ayrıntılardan bezginlik getirmez mi?

Boyuna kulağının dibinde konuşuluyormuş gibi geliyordu ona; bu beklenmedik, acayip duygu da mutsuzluğunu bir an bile unutmasına engel oluyordu.

En önemsiz şeyler bile Armance'ı hatırlatıyordu ona. Çılgınlığı o dereceyi buldu ki bir afişte veya bir dükkan tabelasında bir A veya bir Z harfi görünce, unutmaya yemin ettiği Armance de Zohiloff'u şiddetle düşünmekten kendini alamıyordu. Bu düşünce yakıcı bir ateş

---

1) "Ne hoş kadın! Ne güzel kadın! Ne tatlı kadın! / Hadi, hadi, aklından çıkarmalısın onu. / Ah, dünyada ondan tatlı yaratık yoktur." Shakespeare.

gibiydi; yeniliğin bütün o çekiciliğiyle, Armance'ı sanki yüzyıllardır anmamış gibi, bu düşünce aklından hiç çıkmıyordu.

Her şey ona karşı birleşmişti. Uşağı babacan Voreppe tabancaları sarıp sarmalarken Octave da ona yardım ediyordu. Voreppe, efendisiyle tek başına yola çıktığı, tüm ayrıntılarla kendisi uğraştığı için hayatından çok memnundu. Bu adamın gevezelikleri Octave'ı biraz oyalıyordu. Birdenbire tabancalardan birinin kılıfı üzerine kısaltılmış harflerle şu sözlerin yazılmış olduğunu gördü: *Armance bu silahla ateş etmeyi denedi, 3 Eylül 182...*

Bir Yunanistan haritası aldı. Açınca içinden tepesinde küçük bir al bayrak bulunan o iğnelerden biri düştü: Armance Misolongi kuşatması sırasında mevzileri bunlarla işaretliyordu.

Harita elinden düştü. Umutsuzluktan kalakaldı. Gözlerini gökyüzüne dikerek, "Onu unutmam yasak demek!" diye bağırdı. Bu gibi şeyler karşısında sarsılmamaya çalışıyordu ama boşuna... Çevresindeki tüm eşyada Armance'ın anısından izler vardı. Bu sevgili adın kısaltılmışı, peşinden gelen ilginç bir tarihle, her yere yazılmıştı.

Octave odasında başıboş dolaşıyordu: Emirler veriyor biraz, sonra vazgeçiyordu. Acısı en yüksek noktaya ulaşmıştı. Kendi kendine, *Ah ah! Ne istediğimi ben de bilmiyorum, ulu Tanrı'm, nasıl olur da insan daha çok acı çekebilir?* diyordu.

Nasıl durursa dursun, nasıl otururşa otursun, rahat edemiyordu. En acayip hareketleri yapıyordu. Bu yüzden biraz şaşkınlık, fiziki bir acı duydu mu yarım saniye için Armance'ın hayalini unutuyordu. Armance her aklına geldikçe kendisine epey zorlu bir bedensel acı vermeyi denedi. Düşündüğü bütün çareler arasında bu en etkisizi oldu.

Başka zamanlar, "Bir daha hiç görmemeli onu." diyordu. "Bu acı bütün ötekilerden baskın. Keskin, sivri bir silah bu, yüreğimi dele dele ucunu aşındırmak gerek."

Uşağını yolculuk için gerekli şeylerden birini almaya gönderdi. Çevresinde onun varlığından kurtulmak ihtiyacındaydı. Kendini bir

zaman için korkunç acısına bırakmak istiyordu. Kendini sıkıya koydu mu acısı daha da artıyordu sanki.

Uşak odadan çıkalı beş dakika bile olmamıştı. Onunla konuşsa ferahlayacakmış gibi geldi. Yalnızken azap çekmek azapların en kötüsü hâline gelmişti. "Bir de kendisini öldürememek!" Bir an oyalanacak bir şey görebilmek için pencerenin önüne geldi.

Derken, akşam oldu. Sarhoş olmanın hiçbir yararı dokunmadı. *Belki bu sayede biraz uyurum,* diye düşünmüştü ama içki ona ancak çılgınlık verdi.

Aklına gelen düşüncelerden korktu. Bunlar hem kendisini evde herkesin diline düşürür hem de dolaylı olarak Armance'ı lekeleyebilirdi. Kendi kendine, *Bu işi bitirme müsaadesini vereyim kendime, daha iyi,* diye düşündü, odasına kapanıp kapıyı kilitledi.

Gece ilerlemişti, pencerenin önünde durmuş, kımıldamadan gökyüzünü seyrediyordu. En ufak gürültü bile dikkatini çekiyordu. Yavaş yavaş bütün gürültüler kesildi. Bu tam sessizlik onu benliğiyle baş başa bırakınca durumunun korkunçluğunu daha da arttırıyormuş gibi geldi. Aşırı yorgunluk onu bir an için uyuttu mu kulağının dibinde duyar gibi olduğu birtakım insanların konuşmalarından oluşan karışık gürültü yüzünden sıçrayarak uyanıyordu.

Ertesi gün odasına birisi girdiği sırada kendisini harekete geçmeye zorlayan manevi azap öylesine korkunçtu ki saçlarını kesen berberin boynuna sarılmak, ne acıklı durumda olduğunu ona anlatmak geldi içinden. Cerrahın neşteri altında işkence gören mutsuz; yabani bir çığlık koparark acısını dindirdiğini sanır.

En dayanılabilir anlarda, uşağıyla konuşmak gereksinimini duyuyordu. En önemsiz ayrıntılar bile tüm dikkatini çekiyordu; büyük bir özen göstererek bunlarla uğraşıyordu.

Mutsuzluğu onu çok alçak gönüllü yapmıştı. Toplumda rastlanan küçük anlaşmazlıklardan birini hatırlayınca, göstermiş olduğu terslığe şaşınyordu. Rakibi haklı, kendisi haksızmış gibi geliyordu.

Hayatında karşılaşmış olduğu felaketlerden her birinin hayali acı dolu bir sertlikle gözlerinin önüne dikiliyordu. Artık Armance'ı bir daha göremeyeceği için onun tek bir bakışıyla unutturacağı bu bir sürü küçük felaketlerin anısı, her zamankinden daha dokunaklı olarak içinde yeniden uyanıyordu. Eskiden sıkıcı ziyaretlerden tiksinirdi, şimdi can atıyordu. Kendisini görmeye gelen aptalın biri bir saat için velinimeti oluyordu. Uzak bir kadın hısmına bir nezaket mektubu yazması gerekti. Mektupta kendinden öyle açık yürekliliklе, derinlikle söz ediyor, yazanın acınmaya muhtaç olduğu öylesine belli oluyordu ki kadın bu mektubu bir aşk ilanı saymaya kalkıştı.

Octave, bu acı bocalamalar ortasında, Armance'tan ayrılışının ikinci gününün akşamına ulaşmıştı. Saraç dükkânından dönüyordu. Bütün hazırlıkları en sonunda o gece bitecek, ertesi sabah yola çıkabilecekti.

Andilly'ye dönmeli miydi? Kafasında evirip çevirdiği soru buydu. Annesini artık sevmediğini dehşetle görüyordu; Andilly'ye dönmek için kendince bulduğu nedenler arasında onun hiç yeri yoktu. Armance'ı görmekten korkuyordu; ara sıra, kendi kendine, *Bütün davranışım bir aldatmacadan ibaret değil mi?* dediği bile oluyordu.

Buna "Evet." diye karşılık verme yürekliliğini gösteremiyordu. O zaman benliğinin Andilly'ye dönmekten yana olan bölümü, "Anneme söz vermiştim; onu bir daha görmek kutsal bir görev değil mi benim için?" diyordu. O zaman vicdanı, "Hayır, a zavallı!" diye bağırıyordu. "Bu sözün, kurnazlıktan ibaret, sen anneni sevmiyorsun artık!"

Bu üzüntülü anında gözleri, kendi de farkında olmadan bir tiyatro ilanına ilişti, çok iri harflerle yazılmış "Otello" kelimesini gördü. Bu da ona Aumale kontesini hatırlattı.

Otello'yu görmek için Paris'e gelmiştir belki, diye düşündü. *Öyleyse onunla bir kez daha konuşmak benim için bir borç. Böyle birdenbire yola çıkışımın nedenini içi sıkılan bir kimsenin düşün-*

cesi gibi göstermek gerek. Bu tasarıyı dostlarımdan uzun zaman gizledim ama yola çıkışım aylardır ancak birtakım para güçlükleri yüzünden gecikmişti. Bundan da zengin dostlara söz edilemez.

XXI

Durate, et vosmet rebus servate secundis.

VERGILIUS[1]

İtalyan Tiyatrosuna gitti. Gerçekten de orada Aumale kontesini buldu. Kontesin yanında Creveroche markisi vardı. Marki de bu sevimli kadını en çok sıkan kendini beğenmiş budalalardan biriydi. Yalnız bu ötekilerden daha az akıllı veya daha ukalaydı ama kendini seçkin, kibar sanıyordu. Octave gelir gelmez kontesin gözü ondan başkasını görmez oldu. Creveroche markisi fena bozulmuştu; çıkıp gitti, kimse de gidişinin farkında olmadı.

Octave locanın ön tarafına oturdu. O gün hiçbir yapmacık tavır takınmak aklından geçmiyordu. Eskiden kalma bir alışkanlıkla kontesle konuşmaya başladı ama sesi ara sıra aktörlerinkini bastırıyordu. Açıkça söylemek gerek ki saygısızlığın hoş görülebilecek sınırını biraz aştı. İtalyan Tiyatrosunun parterindeki seyirciler de öbür tiyatroların seyircileri gibi olsalardı, sahneye sanki o çıkmış gibi herkesi eğlendirirdi.

"Otello"nun ikinci perdesinin ortasında, opera librettolarını satan, sattığı şeyin adını da genizden gelen bir sesle haykıran küçük çocuk gelip ona şu pusulayı verdi:

Yapmacıkların her türlüsünü küçümsemek yaradılışım gereğidir, bayım. İnsan, toplumunda bunların pek çoğuyla karşılaştığı

---

1) "Sabırlı ol, daha elverişli günlere sakla kendini."

için ben de bunların ancak rahatsız olduğum zaman üzerinde dururum. Aumale kontesiyle yaptığınız gürültüden rahatsız oluyorum. Susunuz.

Saygılarımla,

Creveroche markisi,

Verneuil Sokağı No. 54

Octave kendisine yaşamın bayağı ilişkilerini hatırlatan bu mektubu alınca pek şaştı. Önce bir an için cehennemden çekilip çıkarılmış bir adam gibi oldu. Aklına ilk gelen, neşelenmiş gibi yapmak oldu; çok geçmeden de neşe bütün ruhunu sarıverdi. B. de Creveroche'un dürbününün kontesin locasına çevrilmiş olması gerektiğini düşündü. Markinin mektubundan sonra kontes daha az eğleniyormuş gibi görünürse bu, Octave'ın rakibi için bir üstünlük olacaktı.

Kendi kendine konuşurken kullandığı bu rakip sözü üzerine bir kahkaha kopardı. Bakışı acayipti. Kontes, "Neniz var?" diye sordu.

"Rakiplerimi düşünüyorum. Yeryüzünde sizin hoşunuza gitmek iddiasında benim kadar bulunabilecek bir kimse daha tasavvur edilebilir mi?"

Böyle güzel bir söz genç kontes için ünlü opera şarkıcısı Bn. Pasta'nın en tutkulu ezgilerinden daha değerliydi.

Oyundan sonra kontes bir yerde yemek yemek istedi.

Octave gece çok geç vakit onu evine bırakıp yalnız kaldığı zaman sakin, neşeliydi. Ormanda geçirdiği geceden beri içinde bulunduğu durumla şimdiki durumu arasında ne büyük fark vardı!

Düello için bir tanık bulmak onun için epey güçtü. Herkesle öyle mesafeli konuşuyordu, öyle de az dostu vardı ki her günkü arkadaşlarından birine kendisiyle birlikte B. de Creveroche'un evine gitmeyi önerirse saygısız davranmış olmaktan korkuyordu. En sonunda, B. Dolier'yi hatırladı. Emekli bir subaydı bu. Çok seyrek görüşürlerse de uzaktan akraba olurlardı.

Sabahın saat üçünde B. Dolier'nin evindeki kapıcıya bir pusula gönderdi. Saat beş buçukta da kendisi gitti. Az sonra hep birden kalkıp B. de Creveroche'un evine gittiler.

Adam kendilerini biraz yapmacıklı ama şekilcilikten çok uzak, terbiyeli bir tavırla karşıladı; serbest bir eda ile "Sizleri bekliyordum, baylar." dedi. "Benimle, dostum Bay de Meylan'la -kendisini size tanıtayım- çay içmek şerefini bahşedeceğinizi ummuştum."

Çaylarını içtiler. Sofradan kalkarlarken. B. de Creveroche düello yeri olarak Meudon Korusu'nu seçti.

Eski subay, Octave'ın arabasına binerken, "Bu adamın yapmacıklı terbiyesine kendi hesabıma ben de içerlemeye başlıyorum." diyordu. "Sen elini bulaştırma, bırak ben yapayım bu işleri. Kılıç talimleri yapılan bir salona gitmeyeli ne kadar oldu?"

Octave, "Üç, dört yıl oluyor." dedi. "Hatırlayabildiğim en uzak zaman bu!"

"Tabancayla ne zaman atış yaptın en son?"

"Altı ay var belki ama tabancayla düello etmeyi hiçbir zaman düşünmedim."

"B. Dolier, "Eyvah!" dedi. "Altı ay ha? Bunu beğenmedim işte! Kolunu bana uzat bakayım. Yaprak gibi titriyorsun."

Octave, "Hep vardır bu kusur bende." dedi.

B. Dolier hiç memnun kalmamıştı, bir daha da konuşmadı. Paris'ten Meudon'a ikisi de hiç konuşmadan bir saatte gittiler. Başına gelen felaketten beri bu, Octave'ın yaşadığı en tatlı an oldu. Bu düelloyu aramış değildi; kendisini iyice savunmaya da niyetliydi. Yalnız, ölürse kendine de hiçbir kusur bulamayacaktı. İşleri öyle bir hâldeydi ki ölüm onun için mutlulukların en büyüğüydü.

Meudon Korusu'nun ücra bir yerine gittiler. B. de Creveroche her zamankinden daha yapmacıklı, daha züppe davranıyordu; iki üç

yere karşı gülünç itirazlarda bulundu. B. Dolier kendini zor tutuyordu. Octave da onu zapt etmekte çok güçlük çekiyordu.

B. Dolier, "Bari tanığı bırak bana!" dedi. "Her ikisi için ne düşündüğümü söylemek istiyorum kendisine."

Octave sert bir tavırla, "Yarına bırak bu düşünceleri." diye karşılık verdi. "Bugün bana iyilik etmeye söz verdin, unutma."

B. de Creveroche'un tanığı düello silahı olarak kılıçtan önce tabancadan söz etti. Octave bu işten hiç hoşlanmadı ama B. Dolier'ye işaret etti, o da hemen, "Kabul!" dedi.

Derken, ateş ettiler. B. de Creveroche çok usta nişancıydı, önce o ateş etti. Octave kalçasından yaralandı. Şarıl şarıl kan akıyordu. Kılı kıpırdamadan, "Benim de ateş etmeye hakkım var." dedi. Kurşun B. de Creveroche'un bacağını sıyırıp geçti.

Octave, uşağına, "Benim mendilimle seninkini al da yaramı sıkıca sarıver." dedi. "Kanın birkaç dakika akmaması gerek."

B. Dolier, "Ne yapmayı düşünüyorsun?" diye sordu.

Octave, "Devam edeceğim." dedi. "Kendimi hiç de güçsüz bulmuyorum. Buraya geldiğim sıradaki kadar gücüm var. Herhangi başka bir işi bitirirdim, bunu neden bitirmeyeyim?"

B. Dolier, "İyi ama bu iş çoktan bitmiş gibi görünüyor bana." dedi.

"Peki ya on dakika önceki öfken ne oldu?"

"Bu herif bize hakaret falan etmedi ki! Aptalın biri ancak."

Tanıklar aralarında konuştuktan sonra yeniden ateş edilmesine kesinlikle engel oldular. Octave anlamıştı: B. de Creveroche'un tanığı, kibarlar çevresine belki de yiğitliği yüzünden sokulabilmiş emir kulu bir yaratıktı ama markinin bir dediğini iki etmiyordu. Adama dokunaklı bir iki laf söyledi. B. de Meylan, arkadaşının kesin bir sözü üzerine sustu; Octave'ın tanığı da artık ağzını açamadı.

Octave konuşurken, belki de bütün yaşamının en mutlu anını yaşıyordu. Kendisini birkaç gün annesinin yanında alıkoyacak, dolayısıyla Armance'tan da pek uzakta tutmayacak olan yarasının üzerine kim bilir ne türlü belirsiz, suçla karışık umutlar koyuyordu!

Öfkeden kıpkırmızı olan B. de Creveroche'la hayatından pek memnun olan Octave, bir çeyrek saat uğraştıktan sonra, tabancalarına yeniden fişek sürme iznini en sonunda alabildiler.

B. de Creveroche, bacağındaki sıyrıktan ötürü birkaç hafta dans edememekten korktuğu için pek kızgındı. Çok yakından ateş edilmesini istedi ama olmadı. Tanıklar ikisini de korkuttular.

"Birbirinize bir adım daha yaklaşırsanız tabancaları alıp gider, uşaklarınızla baş başa bırakırız sizi!" dediler.

B. de Creveroche'un talihi gene yaver gitti. Uzun zaman nişan aldıktan sonra Octave'ı sağ kolundan ağır yaraladı.

Octave, "Benim de ateş etmemi beklemek zorundasınız!" diye bağırdı. "İzin verin de kolumu sardırayım."

Octave'ın uşağı eski bir askerdi. Mendili konyakla ıslattıktan sonra yarayı sımsıkı sardı. Bu iş çabucak olup bitince Octave, B. Dolier'ye, "Oldukça güçlü buluyorum kendimi." dedi.

Ateş etti. B. de Creveroche düştü, iki dakika sonra da öldü.

Octave uşağına dayanarak arabasına yaklaştı, tek söz söylemeden bindi. B. Dolier ölen bu yakışıklı delikanlıya acımaktan kendini alamadı. Birkaç adım ötede, adamın kollarının, bacaklarının katılaştığı görülüyordu.

Octave soğukkanlılığını bozmadan, "Ukalanın biri eksildi!" dedi.

Araba ağır ağır ilerliyordu. Yirmi dakika sonra Octave, "Kolum çok acıyor, mendil fena sıkıyor beni." dedi. Sonra birdenbire bayıldı. Ancak bir saat sonra, bir bahçıvanın kulübesinde kendine geldi. Çok insancıl bir kimseydi adamcağız. B. Dolier, daha başlangıçta, evine girerken dolgun bir bahşiş vermişti ona.

Octave, B. Dolier'ye, "Annem ne kadar hasta biliyorsun." dedi. "Sen beni bırak da Saint Dominique Sokağı'ndaki eve uğra. Annemi Paris'te bulamazsan bir zahmet ediver de Andilly'ye git ne olur! Benim için, 'Attan düştü, sağ kolunun bir kemiği kırıldı.' de ama çok usturuplu konuş. Ne düello ne kurşun lafı edeyim deme sakın! Ortada birtakım işler var, sonra anlatırım bunları. Bu işlerin, annemin bu hafif yara yüzünden umutsuzluğa kapılmasına engel olacaklarını umuyorum. Düellodan ancak polise söz edersin; o da gerekirse... Bana da bir doktor yolla. Andilly Şatosu köyden beş dakika uzaktadır. Oraya kadar gidersen Bayan Armance de Zohiloff'u istet. Anlatacağın şeylere annemi hazırlar o."

Armance'ın adını anınca Octave'ın durumu birden değişti. Bu adı söylemeyi kendisine yasak etmişti; gene de anmak yürekliliğini gösteriyordu ha? O an çok hoş duygularla doldu.

Düello sırasında Octave'ın sık sık Armance'ı düşündüğü olmuştu ama bunu kendine kesinlikle yasak ediyordu. Bu adı söyledikten sonra ise bir an onu düşünme yürekliliğini gösterebildi. Az sonra da pek güçsüz buldu kendini. Sevinçle, "Ah! Ya ölürsem?" diye söylendi. Armance'a beslediği aşkı uğursuz bir şekilde keşfetmeden önce olduğu gibi, onu düşünmek iznini verdi kendine. Çevresindeki köylülerin pek telaşlı göründüklerine dikkat etti. Onlardaki kaygı belirtileri Armance'ı düşünmek için kendisine verdiği izinden ötürü duyduğu pişmanlığı azalttı. *Yaralarım ağırlaşırsa ona mektup yazabilirim, çok katı yürekli davrandım ona karşı*, diye düşündü.

Armance'a mektup yazma düşüncesi zihninde bir kez yer ettikten sonra iyiden iyiye yerleşti. Kendi kendine ettiği takazaları yatıştırmak için en sonunda, *Kendimi daha iyi bulursam mektubu yakmak her zaman için benim elimde*, diye düşündü.

Çok acı çekiyordu. Başı da çok ağrıyordu. Anatomi bilgilerini hatırlamaya çalışarak, neşeli neşeli, *Birden ölebilirim*, diye düşündü. *Yok, yok... Mektup yazabilirim pekâlâ!*

Sonunda kalem, kâğıt, mürekkep istemek zaafını gösterdi. Arayıp

tarayıp ona kaba saba bir okul kâğıdıyla külüstür bir de kalem buldular. Gelgelelim, evde mürekkep yoktu. Bilmeyiz açıkça söylemek gerek mi? Octave sağ kolunun sargısından hâlâ biraz akmakta olan kanıyla mektubu yazmak gibi bir çocukluğa kapıldı. Yazıyı yazarken sol elini kullandı hem de umduğundan daha büyük bir kolaylıkla.

Armance'çığım,

İki yerimden yaralandım, bunların her biri beni on beş gün evde alıkoyabilir. Dünyada annemden sonra en çok saygı beslediğim varlık sen olduğun için, bunları sana bildirmek üzere bu satırları yazıyorum. Durumum da bir tehlike olsaydı bunu da söylerdim. Sevecen arkadaşlığının kanatlarına alıştırdın sen beni. B. Dolier anneme benim attan düştüğümü, sağ kolumun kırıldığını söyleyecek. Sen de o sırada sanki bir rastlantı sonucuymuş gibi annemin yanında bulunmak iyiliğini yapar mısın bana? Biliyor musun Armance'çığım, kolun elle birleştiği noktada iki kemik vardır. Bu kemiklerden biri kırıldı işte. İnsanı bir ay evde alıkoyan yaralar arasında aklıma gelebilecek en basiti bu. Hastalığım sırasında beni görmen yakışık alır mı bilmem. Korkarım ki hayır. Bir boşboğazlıkta bulunmak geliyor içimden: Odama çıkan küçük bir merdiven var ya belki bu yüzden karyolamı annemin odasına gitmek için geçilmesi gereken salona yerleştirmek isteyeceklerdir. Ben de kabul edeceğim.

Mektubumu hemen yakmanı rica ederim... Baygınlık geçirdim. Kan kaybının -hiç de tehlikeli olmayan- etkisi bu. Görüyorsun ya bilgince deyimler kullanmaya başladım bile. Bayıldığım sırada en son seni düşünüyordum, kendime gelince ilk önce gene seni düşündüm. Uygun bulursan Paris'e annemden önce gel. Basit bir burkulma bile söz konusu olsa bir yaralının oradan oraya taşınması her zaman için korkunç görünür. Annemi bu üzüntüden koruyalım. Senin mutsuzluklarından biri de Armance'çığım, artık annenin, babanın olmaması. Bir rastlantı sonucu ölürsem tüm dış görünüşlerin tersine, seni kızını seven bir babadan daha çok

seven kimseden ayrılmış olacaksın. Layık olduğun mutluluğu sana bahşetmesi için Tanrı'ya yalvarıyorum. Bu da çok ama çok şey demektir.

Söylediğim ağır sözlerden dolayı bağışla beni. O zaman gerekliydi bunlar.

Ölüm düşüncesi aklına gelince bir tabaka kâğıt daha getirtti, ortasına şunları yazdı:

Şu anda nem varsa hepsini Bn. Armance de Zohiloff'a bırakıyorum; bunu da ben öldükten sora annemden esirgemeyeceğine emin olduğum ilgi, bakım dolayısıyla yapıyorum.

Clamart'da..... 182... yılında yazılmıştır.

Octave de Malivert

Kullandığı mürekkebin cinsi böyle bir belgenin geçerliği bakımından kendisinde az çok kuşku uyandırdığı için, kâğıdı ayrıca iki tanığa da imzalattı.

XXII

To the dull plodding man whose vulgar soul ise awake only to the gross and paltry interests of every day life, the spectacle of a noble being plunged in misfortune by the resistless force of passion, serves only as an object of scom and ridicule.

DECKAR[1]

Tanıklar kâğıdı imzalama işini bitirdikleri sırada Octave yeniden bayıldı. Köylüler çok kaygılanmışlar, köyün papazını çağırmaya gitmişlerdi. En sonunda Paris'ten de iki hekim geldi. İkisi de Octave'ın durumunu çok ağır buldu. Bu baylar her gün Clamart'a gelmenin kendileri için acı olacağını görünce, yaralının Paris'e götürülmesine karar verdiler.

Octave, Armance'a yazdığı mektubu genç bir köylüyle göndermişti. Bu işi gönül rızasıyla yapan delikanlı konak yerinden bir at aldı, iki saate kalmadan Andilly Şatosu'na varacağına söz verdi. B.

---

1) "Bayağı ruhu yalnız günlük hayatın çirkin, kaba çıkarlanyla uyanan ahmak, vurdumduymaz bir adam için, tutkunun karşı konulmaz gücü yüzünden talihsizliğe uğramış soylu bir varlığın görünüşü, ancak bir alay ve küçümseme konusu olabilir."

de Dolier hekimleri bulmak için Paris'te uzun süre kaldığından, bu mektup yerine ondan önce ulaştı. Genç köylü evde gürültü patırtı yapmadan Armance'ın yanına girme işini çok iyi başardı. Genç kız mektubu okudu. Birkaç şey sormaya kendinde ancak güç bulabildi. Bütün cesaretini yitirmişti.

Bu uğursuz haberi aldığı sırada, ödev duygusunun emrettiği fedakârlıklardan -ancak sakin, hareketsiz bir durum yaratan o büyük fedakârlıklardan- sonraki cesaretsizlik eğilimi içinde bulunuyordu. Octave'ı bir daha hiç görmemek düşüncesine kendini alıştırmaya çalışıyordu ama onun öleceği hiç aklına gelmemişti. Kaderin bu son cilvesi gafil avladı onu.

Armance, köylü delikanlının uzun uzadıya anlattıklarını dinlerken boğula boğula ağlıyordu. Teyzesi de Octave'ın annesi de bitişik odadaydılar! Sesini duyacaklar, kendisini içinde bulunduğu o hâlde görecekler diye korktu. Bu görünüm Malivert markizinin ölümüne yol açabilirdi, Bonnivet markizi de bu olayı kahramanı için hiç de hoş olmayacak acıklı, dokunaklı bir öykü hâline sokabilirdi.

Armance bahtsız bir anneye oğlunun kanıyla yazılmış bu mektubu ne olursa olsun gösteremezdi. Yanına bir de hizmetçi alıp Paris'e gitme düşüncesi üzerinde durdu. Hizmetçi kadın, "Genç köylüyü de yanınıza, arabaya alsanız iyi olur." dedi.

Bu yolculuk boyunca tekrarlanan acıklı öykünün ayrıntılan üzerine hiçbir şey söyleyecek değilim. En sonunda Saint Dominique Sokağı'ndaki eve geldiler.

Armance evi uzaktan görünce irkildi. Bu evin bir odasında Octave son nefesini veriyordu belki. Hayır, Octave oraya daha gelmemişti. Bunun üzerine Armance'ın kuşkusu kalmadı: Octave'ın Clamart'daki köylünün kulübesinde öldüğüne inandı. Umutsuzluğu en basit emirleri vermesine bile engel oluyordu. En sonunda, salonda bir yatak hazırlamak gerektiğini söyleyebildi. Hizmetçiler şaşırmışlar, onun söylediklerini anlamadan yerine getiriyorlardı.

Armance birini yollayıp araba çağırtmıştı. Clamart'a gitmek için bir bahane bulmaktan başka düşüncesi yoktu. Octave sağ ise ona son anlarında yardımda bulunma zorunluluğunun her şeyden üstün olması gerektiğini düşünüyordu. *Toplumdan da onun boş yargılarından da bana ne?* diyordu. *Toplumu ben Octave için kollayıp gözetiyordum ancak. Hem zaten insanlarda mantık diye bir şey varsa yaptıklarımı onaylamaları gerek.*

Tam gideceği sırada, cümle kapısında duyduğu büyük bir gürültüden Octave'ın geldiğini anladı. Yolculuğun sarsıntısı yüzünden uğradığı yorgunluk kızcağızı yeniden tam bir uyuşukluk hâline düşürmüştü. Avluya bakan bir pencereyi aralayınca, sedyeyi taşımakta olan köylülerin omuzlan arasından, Octave'ın solgun yüzünü gördü. Derin bir baygınlık içindeydi. Sedyenin salıntısına uyarak yastığın üstünde bir o yana, bir bu yana giden bu cansız baş Armance için çok acı bir görünüm oldu, kızcağız pencerenin önüne külçe gibi yığılıverdi.

Hekimler ilk pansumanı yaptıktan sonra, aileden evdeki tek insan olarak Armance'a yaralının durumunu anlatmaya geldiklerinde onu suskun buldular. Dik dik pelerine bakıyor, söylediklerine hiçbir karşılık vermiyordu. Hekimler onu deliliğe yakın bir hâl içinde buldular.

Armance onların söylediklerinin hiçbirine inanmadı. O ancak gördüklerine inanıyordu. Çok uslu, akıllı olan bu kız kendini hiç kollayamıyordu artık. Hıçkırıklarla boğuluyor, Octave'ın mektubunu tekrar tekrar okuyordu. Acının şaşkınlığı içinde hizmetçisinin orada bulunuşuna bile aldırmadan, mektubu dudaklarına götürme yürekliliğini gösteriyordu. Mektubu kaç kez okudu da ancak o zaman Octave'ın kendisinden bunu yakmasını istediğini gördü.

Hiçbir özveri böylesine ağır olmamıştır. Octave'dan kalma tek şeyden de ayrılması gerekecekti demek. Gelgelelim, o böyle istemişti. Armance hıçkıra hıçkıra ağlarken, mektubun örneğini çıkarma işine girişti. Her satırda durarak mektubu dudaklarına götürüp öpüyordu. En sonunda, küçük masasının mermeri üzerinde onu yakacak yürekliliği buldu. Mektubun küllerini de özenle topladı.

Octave'ın sadık uşağı Voreppe, efendisinin baş ucunda hıçkırıyordu. Yanında Octave'ın yazdığı ikinci bir mektup bulunduğunu hatırladı. Vasiyetnamesiydi bu.

Bu kâğıt Armance'a acı çekenin yalnız kendisi olmadığını gösterdi. Gene Andilly'ye dönmek, Octave'ın annesine ondan haber götürmek gerekiyordu. Yaralının yatağı önünden geçti. Çok solgun oluşu, kımıldamadan yatışı yakında öleceğini haber verir gibiydi ama gene de soluk alıyordu.

Armance oralarda bulunan bir cerrahı çağırtmıştı. Octave'ı bu hâlinde hizmetçilerle cerrahın eline bırakmak fedakârlıkların en ağırı gibi geldi ona.

Andilly'ye gelince B. Dolier ile karşılaştı. B. Dolier, Octave'ın annesini daha görmemişti. Armance o sabah tüm kibar tabakanın Ecouen Şatosu'na gitme kararı verdiğini ummuştu. Hanımların dönmesini uzun süre beklemek gerekti. B. Dolier de sabah olup bitenleri anlatmaya vakit buldu. Yalnız B. de Creveroche'la olan kavganın nedenini bilmiyordu. En sonunda atların avluya girdikleri duyuldu. B. Dolier, Malivert markisi kendisini görmek isterse görünmek üzere, çekilmek istedi. Armance elinden geldiğince telaşsız bir tavır takınarak Malivert markizine oğlunun sabahleyin atla gezerken düştüğünü, sağ kolundaki bir kemiğin kırıldığını haber verdi. Daha sözünü bitirmeden kendini tutamayıp hıçkırarak ağlamaya başladı. Bu hıçkırıklar anlattıklarının her kelimesini yalancı çıkarıyordu.

Malivert markizinin kapıldığı üzüntüyü anlatmanın bilmem gereği var mı? Zavallı kocası ise yıkılmıştı. Bonnivet markizi de çok üzgündü. O da onlarla mutlaka Paris'e gitmek istedi ama onlara en ufak cesaret verecek hâlde değildi.

Aumale kontesi daha Octave'ın geçirdiği kazanın lafını duyar duymaz yola çıkmıştı, Clichy kapısına giden yol üzerinde dörtnala ilerliyordu. Aileden çok önce Saint Dominique Sokağı'ndaki eve geldi. İşin içyüzünü Octave'ın uşağından olduğu gibi öğrendi. Malivert markizinin arabasının kapıda durduğunu duyar duymaz ortadan yok oldu.

Hekimler, "Yaralı, çok büyük bir güçsüzlük içinde. Derin bir heyecana kapılmamasına büyük özen göstermek gerek." demişlerdi.

Malivert markizi oğluna görünmeden onu görebilmek için yatağın ardına geçti. Sonra yakın ahbabı ünlü operatör Duquerrel'i çağırttı.

Bu usta hekim ilk gün Octave'ın yaraları için iyimser sözler söyledi. Evde herkes umutlandı. Armance ise korkmuştu bir kez, en ufak hayale kapılmadı. Octave bunca insanın önünde onunla konuşamayacağı için, bir seferinde onun elini sıkmaya çalıştı.

Beşinci gün kazıklı humma başladı. Octave, ateşi yükseldiği için, bir ara güçlendi; çok ciddi bir tavırla, gerçeği olduğu gibi söylemesi için B. Duquerrel'e yalvardı.

Operatörün kendisi de yiğit adamdı. Savaş alanlarında birkaç kez kazakların mızraklarıyla yaralanmıştı.

"Tehlike olduğunu saklayacak değilim ama..." dedi, "Sizin durumunuzda olan birçok yaralının bu hastalığa dayandığını gördüm."

Octave, "Kaçta kaç?" diye sordu.

B. Duquerrel, "Madem erkekçe ölmek istiyorsunuz, söyleyeyim." dedi. "Bire karşı ikiyle bahse girişilebilir ki üç güne kadar artık acı çekmeyeceksiniz. Tanrı'ya kendinizi bağışlatmak istiyorsanız tam sırası."

Octave bu sözlerden sonra düşüncelere daldı. Çok geçmeden de düşüncelerinin yerini bir sevinç duygusu, çok belirli bir gülümseyiş aldı. İyi yürekli Dr. Duquerrel bu sevinci görünce telaşlandı, bunu bir sayıklama başlangıcı saydı.

XXIII

Tu sei un niente, o morte! Ma sarebbe mai dopo sceso il primo gradino della mia tomba, che mi verrebbe dato di veder la vita come ella e realmente?

GUASCO[1]

Armance o güne değin Octave'ı ancak annesi de yanlarındayken görebilmişti. O gün, operatör dışarıya çıktıktan sonra, Malivert markizi oğlunun gözlerinde alışılmamış bir güç, ayrıca da Armance'la görüşme isteği sezer gibi oldu. Genç kıza, "Sen benim yerime biraz Octave'ın yanında duruver de önemli bir mektup var, bitişik odada onu yazayım." dedi.

Octave gözleriyle annesini izledi, artık onu göremeyince, "Sevgili Armance." dedi, "Ben öleceğim. Bu anın kendine göre bir önemi var. Ömrümde ilk kez sana söyleyeceklerim hiç de seni kızdıracak bir şey değil. Yaşadığım gibi ölüyorum. Seni çıldırasıya severek. Sana bu açıklamayı yapma olanağı verdiği için de ölüm acı gelmiyor bana."

---

1) "Bir hiçten başka şey değilsin sen, ey ölüm! Yalnız kabrimin birinci basamağını indikten sonra mı hayatı gerçekte olduğu gibi görebileceğim acaba?"

Armance'ın şaşkınlığı, karşılık vermesine engel oldu. Gözleri yaşla doldu. Tuhaf değil mi mutluluk yaşlarıydı bunlar. En sonunda, "Kaderim en sadık, en şefkatli dostlukla senin kaderine bağlı." dedi.

Octave, "Anlıyorum." dedi. "Öleceğim için iki kat mutluyum. Bana dostluğunu veriyorsun ama gönlün başka birinde, kendisiyle evlenmeye söz verdiğin o mutlu erkekte."

Octave'ın sesinde çok derin bir mutsuzluk vardı. Armance bu son anda onu üzme yürekliliğini gösteremedi.

"Hayır, Octave'cığım." dedi. "Sana karşı dostluktan başka duygu besleyemem ama yeryüzünde hiç kimseyi de seni sevdiğim kadar sevmiyorum."

"Peki ya bana sözünü ettiğin o evlenme?"

"Ömrüm boyunca bir bu yalanı söyledim. Yalvarırım, bağışla beni. Annen bana karşı aşırı yakınlık, sevgi duyuyordu; bu yüzden, yaptığı tasarıya karşı koyabilmek için bu çareyi bulabildim ancak. Hiçbir zaman onun gelini olamayacağım ama hiçbir zaman da bir başkasını seni sevdiğim kadar sevecek değilim. Dostluğumu bunun karşılığında kabul etmek senin bileceğin iş artık."

"Yaşayacaksan mutlu olurum."

Armance, "Bir koşulum daha var." dedi. "Sana karşı tam bir açık yürekliliklе davranmak mutluluğunu tadabilmem için söz ver bana: Tanrı seni bize bağışlar da iyileşirsen hiçbir zaman evlenmek söz konusu olmayacak aramızda."

Octave, "Ne acayip koşul bu!" dedi. "Hiç kimseyi sevmediğini de yemin ederek söyleyebilir misin bana?"

Armance'ın gözleri yaşardı.

"Yemin ederim ki ömrüm boyu senden başkasını sevmedim." dedi. "Yeryüzünde en çok sevdiğim insan da sensin." Sonra ağzından kaçırdığı söz yüzünden kıpkırmızı olarak, "Ama sana karşı an-

cak dostluk besleyebilirim." diye ekledi. "Yaşadığın sürece, her ne olursa olsun, benimle evlenmek için dolaylı veya dolaysız hiçbir girişimde bulunmayacağına şeref sözü vermezsen ben de sana güven besleyemem hiçbir zaman."

Octave çok şaşırmıştı.

"Yemin ederim." dedi. "Yalnız sana sevgimden söz etmeme izin verecek misin?"

Armance büyüleyici bir bakışla, "Dostluğumuza vereceğin ad sevgi ise..." dedi.

Octave yeniden konuşmaya başladı:

"Daha ancak birkaç gün var ki seni sevdiğimi biliyorum. Çok uzun zamandır beş dakika geçmiyordu, seni düşünmem kendimi mutlu veya mutsuz bulmama yetiyordu. Körmüşüm ben. Andilly Korusu'ndaki konuşmamızdan az sonra Aumale kontesinin yaptığı bir şakadan seni sevdiğimi anlamıştım. Çok acı bir umutsuzluk içindeydim o gece. Senden kaçmam gerektiğine inanıyordum; seni unutmaya, çekip gitmeye karar verdim. Ertesi gün ormandan dönüşümde şatonun bahçesinde sana rastladım. Seninle de sert konuştum, ta ki böyle korkunç bir davranış karşısında duyacağın haklı öfke beni Fransa'da alıkoyan duyguya karşı koymak için yüreğime güç versin diye. Bana ara sıra söylediğin o çok tatlı sözlerden bir tekini söylemiş olsaydın, yüzüme bakmış olsaydın, yola çıkmak için muhtaç olduğum yürekliliği bulamazdım. Bağışlıyor musun beni?"

"Beni çok üzdün ama şimdi yaptığın itiraftan önce ben seni bağışlamıştım bile."

Bir saaten beri Octave ömründe ilk kez sevdiği insana aşkından söz etmenin mutluluğunu tadıyordu.

Tek bir söz Octave'la Armance'ın durumunu baştan aşağı değiştirmişti. Uzun süredir de yaşamlarının her anı birbirlerini düşünmekle geçtiğinden, büyülerle dolu bir şaşkınlık onlara ölümün yakınlığını

unutturuyordu. Birbirlerini sevmek için yeni yeni nedenler bulmaksızın tek söz söyleyemiyorlardı.

Malivert markizi birkaç kez ayaklarının ucuna basa basa, odanın kapısına dek gelmişti. Her şeyi, onları ayırmaya hazır amansız ölüme varıncaya kadar her şeyi unutmuş olan bu iki insan, onu hiç görmemişlerdi. Sonunda, markiz oğlunun kapıldığı heyecanın tehlikeyi arttırmasından korktu. Yaklaştı, âdeta gülerek, "Biliyor musunuz çocuklar." dedi, "Bir buçuk saat var ki konuşuyorsunuz. Bu da ateşinin yükselmesine yol açabilir, Octave."

Octave buna karşılık, "Anneciğim, inan ki dört gündür hiç böyle iyi bulmadım kendimi." dedi. Sonra Armance'a döndü, "Ateşim çok yükseldi mi bir şey pek heyecanlandırıyor beni. O zavallı Creveroche markizinin çok güzel bir köpeği vardı, efendisine de çok bağlı görünüyordu. Marki öldükten sonra korkarım ki bu zavallı hayvancağız bakımsız kalmış olsun. Acaba Voreppe, kaçak avlanan bir kimse kılığına girerek, gidip o güzel av köpeğini satın alamaz mı? Hiç değilse hayvanın hoş tutulduğundan emin olmak istiyorum. Onu göreceğimi umarım. Ne olursa olsun sana veriyorum onu, sevgili teyze kızı."

Bu çok hareketli günden sonra Octave derin bir uykuya daldı. Ertesi gün kazıklı humma yeniden tepti. Dr. Duquerrel, marki ile konuşmak zorunluluğunu duydu, evde umutsuzluklar son haddini buldu. Octave sert yaradılışlıydı ama hizmetçiler, uşaklar onu çok severlerdi. Sertliğini, doğruluğunu seviyorlardı.

Octave'a gelince, ara sıra çok büyük acı çekiyordu ama ömrü boyunca şimdikinden daha mutlu olmadığından, ömrünün sonuna yaklaşmış olması en sonunda bu ömür hakkında uslu akıllı bir yargı yürütmesini sağlıyor, Armance'a beslediği sevgiyi de arttırıyordu. Acı, mutsuz duygulardan meydana gelme bu engin deniz ortasında gördüğü az sayıdaki mutlu anları ona borçluydu. Onun öğütleri sayesindedir ki herkesten kaçacak yerde, eyleme geçmiş, mutsuzluğunu arttırmakta olan birçok yanlış yargıdan sıyrılmıştı. Çok acı çekiyordu ama gene de yaşıyordu; güçlenmişti bile. Bu da babacan Dr. Duquerrel'i pek şaşırtıyordu.

Octave hiçbir zaman sevmemeye yemin etmiş, bu da bütün ömrünün belli başlı sorunu olmuştu ya, bu yemini bozmak için tam bir hafta uğraşması gerekti. Ölümün yakın oluşu, ilkin, bu yemini bozduğu için kendini gönülden bağışlamaya itti. Kendi kendine, *İnsan elinden nasıl geliyorsa öyle ölür,* diyordu. *Bense mutluluğun doruğunda ölüyorum. Tesadüf beni boyuna çok acınacak bir yaratık hâline soktuktan sonra, belki, de böyle bir karşılığı borçlu bulunuyordu bana. Ama yaşarım belki.* diye düşünüyordu, o zaman işler güçleşiyordu. En sonunda şöyle düşünmeye başladı. Pek de mümkün değildi ama aldığı yaralardan sonra yaşarsa asıl haysiyetsizlik gençliğinde yapmış olduğu bu atakça dileği bozmak değil de tutmak olacaktı. *Ne de olsa, mutluluğun yararına olarak, mutluluğum için yaptım ben bu yemini,* diyordu, *Yaşarsam bana göstermeye yemin ettiği o çok sevecen dostluğun hoş havasını Armance'ın yanında tatmaya neden devam etmeyeyim? Ona duyduğum tutku dolu sevgiyi duymamak elimde mi?*

Yaşadığına şaşıyordu. En sonunda, bir haftalık savaştan sonra, benliğini rahatsız eden tüm sorunları çözüp de Tanrı'nın kendisine bahşettiği beklenmedik mutluluğu kabule tevekkülle katlanınca, durumu yirmi dört saat içinde baştan başa değişti. En karamsar hekimler bile Malivert markizine, oğlunun yaşayacağını söylemek yürekliliğini gösterebildiler. Az sonra ateş düştü, Octave çok güçsüzleşti; hemen hemen konuşamıyordu bile.

Hayata dönünce, Octave'da uzun bir şaşkınlık başladı. Her şey değişmişti onun için. Armance'a şöyle diyordu:

"Öyle gibime geliyor ki bu kazadan önce deliymişim ben. Her an seni düşünüyordum, bu güzel düşünceden ne yapıp yapıp bir mutsuzluk çıkarmanın yolunu buluyordum. Tutumumu hayatta karşılaştığım olaylara uyduracak yerde, her denemeye önceden bir kural çizmiştim kendime."

Armance, gülerek, "Kötü felsefe diye buna derler." diyordu. "İşte bunun içindir ki teyzem mutlaka inancını değiştirmek istiyordu se-

nin. Siz bilge baylar, aşın gurur yüzünden, hepiniz delisiniz sahiden. Bilmem niçin sizlerden hoşlanıyoruz, hiç neşeli değilsiniz çünkü. Kendi hesabıma ben, yalnız arabasının sözünü eden züppe bir delikanlıyla dostluk kurmadım diye kendime takaza etmem doğrusu."

Kafası iyice yerine geldikten sonra, Octave yeminini bozduğu için kendine gene biraz sitemde bulundu. Kendisine olan saygısı azıcık eksilmişti. Yalnız Armance'a her şeyi, onu çıldırasıya sevdiği için duyduğu pişmanlıkları bile söylemenin mutluluğu, ömrü boyunca kimseye içini dökmemiş olan bu insan için düşündüklerinin öylesine üstünde bir mutluluk yaratıyordu ki eski günlerdeki ön yargılarını, üzgün tavırlarını yeniden edinmek gibi ciddi bir düşünceye hiç kapılmadı.

"Kendi kendime hiçbir zaman sevmemek gibi bir söz vererek, insan gücünün üstünde bir görevi yüklenmiş bulunmaktaydım." diyordu. "Bu yüzden de hep mutsuzdum. Beş yıl sürdü bu çetin hâl! Öyle bir gönül buldum ki bir benzerinin daha yeryüzünde bulunabileceği hiç aklıma gelmemişti. Bir rastlantı, benim çılgınlığımı sonuçsuz bırakarak, karşıma mutluluğu çıkardı, ben de bu yüzden alınıyorum, kızıyorum neredeyse! Hangi noktada şeref kurallarına aykın bir iş yapmış oluyorum? Dileğimi kim biliyor ki onu tutmadım diye beni kınayabilsin? Ne var ki insanın ettiği yeminleri unutması çok bayağı bir alışkanlıktır. İnsanın kendine karşı utanç duyması bile az şey midir? Yalnız bir kısır döngü var bunda. On altı yaşında bir çocuğun ettiği bu ulu orta yemini bozmak için pek yerinde nedenleri bulup çıkaran gene kendim değil miyim? Armance'ınki gibi bir yüreğin varlığı her şeyi önler. Bununla birlikte, uzun bir alışkanlığın egemenliği böyledir hep." Octave'ın katıksız bir mutluluğun varlığına ihtiyacı vardı.

Bir kuşku ara sıra Armance'ın mutluluğunu bulandırıyordu. Ona öyle geliyor ki Octave, Andilly Korusu'nda geçen o geceden sonra kendisinden kaçmaya, Fransa'dan ayrılmaya onu iten nedenleri tam olarak açıklamış değildir. Sorular sormayı onuruyla bağdaştıramıyordu ama günün birinde, epey de sert bir tavırla, ona şöyle dedi:

"Sana karşı büyük dostluk beslemek için bir eğilim var içimde. Buna uymamı istiyorsan sen de kafandan geçen acayip bir düşünceye uyarak beni yüzüstü bırakmak gibi bir korkuya karşı güven vermelisin bana. Söz ver bakayım: Paris olmuş, Andilly olmuş, önemi yok; seninle birlikte olduğum yerden bana bütün nedenlerini bir bir anlatmadan hiç ayrılmayacaksın."

Octave söz verdi.

Yaralanışından altmış gün sonra yataktan kalkabildi. Bonnivet markizi de Armance'ın yokluğunu çok derinden duymuştu; Malivert markizinden onu gene yanına göndermesini istedi. Armance'ın gidişi de teyzesine bir çeşit memnunluk verdi.

İnsan aile yaşamının içli dışlılığında, büyük bir acının yarattığı kaygı süresince yapıp ettiklerine pek o kadar dikkat etmez. Aşın bir terbiyenin parlak cilası o zaman daha az duyulur, ruhun gerçek erdemleri tüm üstünlüklerini yeniden kazanırlar. Bu genç hısmın parasızlığı da Komandör de Soubirane'ın her zaman yanlış söylemeye özen gösterdiği yabancı soyadı da Komandör'ün, kimi zaman Malivert markisinin bile onunla bir nedimeyle konuşur gibi konuşmalarına yol açmıştı.

Octave bunun farkına varacak diye Malivert markizinin ödü patlıyordu. Octave, babasına beslediği saygı yüzünden, ona bir şey söylemiyordu ama dayısı B. de Soubirane'a karşı işi daha bir yüksekten alma eğilimindeydi. Yalnız dayı bey pek onurlu, alıngan olduğundan, Armance üzerine sağda solda yayacağı uygunsuz bir öykü ile öç almaktan geri durmayacaktı.

Bu sözler Octave'ın kulağına gelebilirdi. Oğlu öfkeli bir yaradılışta olduğundan Malivert markizi çok üzücü, gizlenmesi de hemen hemen imkânsız kavgalar çıkmasını bekliyordu. Bereket versin biraz işlek olan belleğinde kurduğu şeylerden hiçbiri olmadı, Octave hiçbir şeyin farkına varmadı. Son zamanlarda Malta şövalyeleri, Osmanlılara karşı savaş açmışlardı; beri yanda da Rus subayları adları tarihte az tanınmışken, Romanya'daki İsmail kentini ele geçirmiş-

lerdi. İşte Armance, bu çarpışmaların şiddeti üzerindeki dolambaçlı birkaç yergiyle, B. de Soubirande'a karşı eşitliği yeniden kurmuştu.

Malivert markizi, gelini olacak kızın çıkarlarını; parası olmadan, ünlü bir ad taşımadan kibarlar çevresine girmekteki büyük güçlükleri önceden düşünerek, B. de Soubirane'a incinmiş gururunun ilham edebileceği her şeyi önlemek üzere, birkaç yakın dosta birtakım sırları açıkladı. Aşırı ihtiyat önlemleri belki yersiz değildi ama Komandör, kız kardeşinin aldığı tazminatla borsada hava oyunları oynadığı -hem de güvenilir bir tarzda oynadığı- için, epeyce yüklü bir kayba uğradı, bu da ona hınç besleme niyetlerini unutturdu.

Armance'ın gidişinden sonra Octave, onu ancak Bonnivet markizinin yanında görebildiği için kara kara düşüncelere daldı. Eski yemini gene aklına geliyordu. Kolundaki yara yüzünden hep acı çektiği, ara sıra ateşi yükseldiği için, hekimler onun Bareges Kaplıcaları'na gitmesini öğütlediler. Yalnız Dr. Duquerrel tüm hastalarını aynı tarzda tedavi etmemeyi çok iyi bilirdi, biraz sert bir havanın hastanın iyileşmesine yeteceğini iddia etti, sonbaharı Andilly tepelerinde geçirmesini salık verdi.

Octave oraları pek severdi. Hemen ertesi gün gidip yerleşti. Armance'ı orada bulacağını umduğundan değildi bu. Bonnivet markizi ne zamandır Poitou'nun içerilerine doğru bir yolculuk yapmaktan söz ediyordu. Büyük paralar harcayarak eski şatoyu onartıyordu. Vaktiyle Amirel de Bonnivet burada Kral I. François'yı ağırlamak gibi bir şerefe ermişti. Armance de onunla birlikte gelecekti.

Yalnız markiz yakında Saint Esprit Şövalyelik Tarikatında yeni rütbeler dağıtılacağını gizlice öğrenmişti. Ölen kral da Bonnivet markizine bu tarikatın Mavi Kurdele rütbesini vadetmişti. Onun için, Poitou'lu mimar çok geçmeden Bonnivet markizine şu anda oraya gelmesinin gereksiz olduğunu yazdı: Elde yeterince işçi yokmuş çünkü. Octave'ın gelişinden birkaç gün sonra da Bonnivet markizi gidip Andilly'ye yerleşti.

XXIV

Çatı katında yatıp kalkan hizmetçilerin, uşaklann gürültüleri Octave'ı rahatsız edebileceğinden, Bonnivet markizi onlan komşu bir köylünün evine yerleştirdi. Deyim yerindeyse bu türlü maddi özenler göstermekte pek ustaydı. Bunu büyük bir sevimlilikle yapıyor, akıllı bir kadın olarak edindiği ünü yaymak için servetini çok bilgili bir biçimde kullanmayı biliyordu.

Çevresindeki insanlann belli başlılan kırk yıldır görgü kurallanna tam anlamıyla uygun davranışlardan başka şey yapmamış olan kimselerdi. Modayı yaratan, sonra da buna şaşan kimseler. Bunlar diyorlardı ki, "Bonnivet markizi malikânesine gitmemek, sonbaharı yakın arkadaşı Malivert markiziyle birlikte Andilly'de geçirmek gibi bir özveriye katlandı. Onun için, tüm duygulu kimselere düşen görev de onu orada yalnız bırakmamaktır."

Bu yalnızlık o dereceyi buldu ki markiz sürü sepet koşup gelen dostlarını barındırmak için yokuşun yan yolundaki küçük köyde odalar tutmak zorunda kaldı! Odaların duvarlarına kâğıt kaplatıyor, içlerine karyolalar koyduruyordu. Çok geçmeden onun buyrukları üzerine köyün yarısı güzelleşti, tıklım tıklım da doldu. Herkes kalacak yer bulmaya can atıyor, Paris dolaylarındaki tüm şatolardan kendisine mektuplar yazılarak bir oda isteniyordu. Zavallı Malivert markizinin üstüne titreyen bu saygıdeğer hanımefendiyi yalnız bırakmamayı herkes boynunun borcu bildi; Andilly de bütün eylül boyunca, kaplıca kenti gibi parlak bir yer oldu. Bu modanın sarayda bile

sözü edildi. Birisi, "Bonnivet markizi gibi yirmi tane akıllı olsa insan gidip Versailles'da oturmayı bile göze alabilir." dedi, Bonnivet markizinin Mavi Kurdela rütbesini alması da artık kesinleşmiş göründü.

Octave hiç böylesine mutlu olmamıştı. Ancre düşesi bu mutluluğu çok olağan buluyor, "Octave kendini Andilly'deki bütün bu hareketin bir bakıma merkezi sayabilir." diyordu. "Sabahlan herkes adam gönderip sağlık durumunun nasıl olduğunu sorduruyor. Bundan daha övünülecek şey olur mu onun yaşında?" Düşes sonra da şunlan ekliyordu, "Bu ufacık adam çok mutlu. Paris'in bütün kalburüstü insanlan kendisini tanıyacak, bu yüzden küstahlığı da yan yanya artacak."

Octave'ın mutluluğu asıl bundan değildi. Sevgili annesini çok kaygılandırmıştı, şimdiyse onu tam anlamıyla mutlu görüyordu. Markiz, oğlunun toplum yaşamına böyle parlak tarzda atılışının tadını çıkanyordu. Onun başanlannı gördüğünden beri de farkındaydı. Octave'ın başan kazanışının başkalanna hiç benzemeyen bir yanı vardı, bilinen başanlan da pek az andınyordu çünkü modanın çok güçlü etkisiyle destekleniyordu. Bu yardım olmasa Octave'ın başansının kimse farkında olmayacaktı.

O sıralarda markizin eriştiği büyük mutluluklardan biri de Andilly Şatosu'nda yirmi dört saat geçirmek üzere gelmiş olan ünlü R. prensiyle yaptığı bir görüşme oldu. Prens, görüşleri, kibarlar çevresinde yasa yerine geçen çok ince bir saray adamıydı. Octave gözüne çarpmıştı. Markize, "Bilmem siz de dikkat ettiniz mi hanımefendi?" dedi. "Oğlunuz biz yaştakilerin gülünç yanı olan o hazır, basmakalıp akıllılıkla söylenmiş tek laf etmiyor. Bir salonda belleği ile hazır bulunmak gibi bir şeye tenezzül etmiyor; onun akıllılığı kendisinde uyandınlan duyulara bağlı oluyor; bunun içindir ki budala insanlar kimi zaman ondan hiç memnun kalmıyorlar, onu tutmuyorlar. Oğlunuzda ilgi uyandınldı mı onun aklı birdenbire yüreğinden veya kişiliğinden fışkınyor sanki; bu kişilik de benzerleri arasında en büyüğü gibi görünüyor bana. Sizce de kişilik, çağımız insanlarında yıpran-

mış bir organ değil mi hanımefendi? Oğlunuz seçkin bir rol oynamaya aday gibi görünüyor bana. Çağdaşlan arasında en az görülen üstünlüğe sahip olacak: Tanıdığım en özlü hem de en açıkça özlü bir insan o. Erkenden Üst Meclis üyeliğine ulaşsın veya siz onu Danıştayda Dilekçe Dairesi başkanı yapasınız isterdim."

Bu eşsiz insan sarrafının hoş düşünceleri karşısında Malivert markizinin zevkten soluğu kesilmişti:

"Evet ama..." dedi, "Octave'ın ancak genel nitelikte bir ünü var."

Prens gülümseyerek, "Daha iyi ya!" dedi. "Bu ülkedeki aptalların Octave'ı anlayabilmeleri için üç dört yıl gerekecek belki. Herkes onu kıskanmaya başlamadan önce siz de onu oturacağı makamın yanına itivermiş olursunuz. Tek şey istiyorum sizden: Oğlunuzun yazı yazıp bastırmasına engel olun. Böyle işleri yapmayacak kadar soylu bir aileden o."

Vikont Octave de Malivert için herkes böyle parlak kehanetlerde bulunuyordu ama onun bunlara layık olabilmesi için epeyce ilerlemeler yapması gerekiyordu. Birçok ön yargıyı yenmek zorundaydı. İnsanlara beslediği tiksinti ruhunda hayli derinliğine kökleşmişti. Mutlu olduğu zaman insanlardan uzak durmak geliyordu içinden. Mutsuz olduğu zamanlar ise onları görmeye daha güç katlanıyordu. Kendini bu tiksintiden ancak hayır işleri yaparak -o da çok seyrek- vazgeçirebilmişti. Bunu başarabilmiş olsaydı sınırsız bir yükselme tutkusu, onu; şanın, şerefin çok büyük özveriler pahasına satın alındığı insanların ortasına, çevrelerin içine fırlatmış olacaktı.

Octave bizim içinde bulunduğumuz çağda parlak bir yazgıya kendini aday görmekten çok uzaktı. Annesi akıllılık etmiş, R. prensinin Octave için ön gördüğü parlak gelecekten söz etmemişti ona. Bu kehanetin tartışmasını yapmak gibi mutlu bir işe ancak Armance'la cesaret edebiliyordu. Armance toplumun Octave'a verdiği tüm üzüntüleri onun zihninden uzaklaştırmakta büyük bir ustalık gösteriyordu. Şimdi genç adam bunları Armance'a açıklamak yürekliliğini gösteriyordu ya, genç kız da hiç başkalarına benzemeyen bu kişiliğe gittikçe daha çok şaşıyordu.

Kimi günler de Octave'ın en önemsiz laflardan en karamsar sonuçları çıkardığı oluyordu. Andilly'de kendisinden çok sözü edilmekteydi.

Armance, "Üne kavuşmuş olmanın hemen ardından gelen sonuca katlanmak zorunda kalıyorsun." diyordu. "Hakkında bir sürü aptalca şeyler söyleniyor. Budalanın biri senden söz ediyor diyelim, senin lafını etmesi bile onun için şeref ama akıllıca şeyleri nereden bulsun?"

Alıngan bir insan için çetin sınavdı bu.

Armance, "Toplumda senin için söylenen, kulağına gelebilecek bütün incitici sözleri hemen, olduğu gibi açıkla bana." diyor, sonra da bunlan ona söylerlerken kendisini düşünmediklerini, bu sözlerin ancak herkesin herkese karşı gösterdiği kötülük derecesinde olduğunu açıklıyordu.

Octave'ın onurluluğu Armance için gizli bir şey değildi artık. Bu iki genç, gönül sevgisinin belki de en tatlı büyüsünü oluşturan o uçsuz bucaksız güven duygusuna erişmişlerdi. Birkaç ay önce aynı şeylerden söz ederken içinde bulundukları tutuk, çekingen hâli şimdi birbirlerine besledikleri güven duygusunun sevimliliğiyle gizlice karşılaştınyorlardı; ne konuşsalar akıllanna bu geliyordu. Bu çekingenliğe karşın o zaman da çok mutlu olmuşlardı, şimdi de anısı çok canlıydı. Dostluklannın eskiliğine, diriliğine bir delildi bu.

Ertesi gün Octave, Andilly'ye gelirken, Armance'ın da oraya geleceğini ummaktan geri durmuyordu. "Hastayım." dedi, şatodan çıkmadı. Birkaç gün sonra da Armance, Bonnivet markiziyle birlikte geldi. Octave ilk kez dışarıya çıkışını sabahın tam saat sekizinde olacak biçimde ayarladı. Armance'a bahçede rastladı, alıp annesinin odasının pencereleri önündeki bir portakal ağacının yanına götürdü.

Armance bir ay önce orada, Octave'ın söylediği sözlerden yüreği üzgün, bir ara baygınlık geçirmişti. Portakal ağacını tanıdı, gülümsedi, gözlerini kapayarak ağacın saksısına dayandı. Yüzünün sol-

gunluğu dışında, Octave'a beslediği sevgiden ötürü fenalık geçirdiği günkü kadar güzeldi hemen hemen.

Octave durumdaki değişikliği çok derinden duydu. Armance'a Rusya'dan gelen, annesinin armağanı o küçük haçı tanıdı. Bu haç eskiden görünmezdi ama şimdi Armance'ın yaptığı bir hareketle meydana çıkmıştı. Octave bir ara kendini kaybetti, Armance'ın bayıldığı gün yaptığı gibi gene onun elini avucuna aldı, dudaklannı da yanağına götürme yürekliliğini gösterebildi.

Armance hemen ayağa kalktı, kıpkırmızı olmuştu. Bu âşıktaşlıktan dolayı onu acı acı suçladı.

"Seni beğenmeyeyim mi istiyorsun yoksa?" diye sordu. "Dışanya yanımda hep bir hizmetçiyle mi çıkmaya zorlamak istiyorsun beni?"

Octave'ın saygısızlığının sonucu, birkaç gün süren bir dargınlık oldu. Gene de birbirlerine candan bağlı olan bu iki insan arasındaki kavga konulan pek azdı. Octave bir işe girişecek oldu mu bundan kendisinin hoşlanıp hoşlanmayacağını düşünmeden önce *Armance bunda kendisine olan bağlılığının yeni bir delilini bulabilecek mi acaba?* diye düşünüyordu.

Bonnivet markizi o sırada Paris'in ne kadar kalburüstü, sözü geçer insanı varsa hepsini akşamlan büyük salonda topluyordu. İkisi de salonun her iki ucunda bulunduklan sırada Octave, bir soruya karşılık vermesi gerekince, Armance'ın kullanmış olduğu sözü kendisi de söylüyordu. O zaman genç kız bu sözü tekrarlama zevkinin Octave'a, söylediği şeye besleyebileceği ilgiyi unutturduğunu görüyordu. En hoş, en canlı bir topluluğun ortasında böylece, hiçbir hazırlık yokken, ikisi için özel bir konuşma değil de bir çeşit yankılanma başlamış oluyordu; bu da hiçbir şeyi belirli olarak açıklamaksızın tam bir dostluğu, sınırsız bir karşılıklı hoşlanışı dile getirir gibiydi.

Günümüzün XVIII. yüzyıldan -tiksinilecek hiçbir şeyi bulunmayan o mutlu çağdan- kendisine miras kaldığını sandığı büyük nezaketi biraz da soğuklukla suçlamaya cesaret edecek miyiz acaba? Uygar-

lık öyle ileridir ki ne denli önemsiz olursa olsun, yapılacak her iş için izlemeniz veya hiç değilse suçlamanız gereken bir örnek bulup çıkartır; bu uygarlık karşısında bu içten, uçsuz bucaksız özveri duygusu pürüzsüz bir mutluluğu hemen hemen verebilir.

Armance Octave'la ancak bahçedeki sabah gezintisinde, giriş katı da boş olmayan şatonun pencereleri önünde veya Malivert markizinin odasında, onun önünde yalnız kalabiliyordu. Ne var ki bu oda çok büyüktü; markiz de sağlık durumu bozuk olduğu için, sık sık biraz kestirmek zorunda kalıyordu. O zaman çocuklarına -onlara hep çocuklarım derdi- "Hadi siz gidin de bahçeye bakan pencerenin önünde oturun, konuşmalarınız benim uyumama engel olmaz böylece." diyordu. Sabahki bu içli dışlı, sakin yaşayışın yerini, akşamları en yüksek tabakanın hayatı alıyordu.

Köyde oturan kibar kişilerin dışında, Paris'ten de arabalarla birçok kişi geliyor, gece yemeğinden sonra dönüyorlardı. Bu güzel günler çabucak geçiverdi. Bu körpe gönüller yeryüzünde rastlanabilecek en eşsiz mutluluklardan birinin tadını çıkardıklarını düşünmekten çok uzaktılar. Tersine, daha birçok istekleri olduğuna inanıyorlardı. Genç ve toy olduklarından, bu mutlu anların çok kısa sürebileceğini göremiyorlardı. Sırf duygudan oluşan, içinde boş gururla yükselme tutkusunun hiçbir katkısı bulunmayan bu mutluluk, olsa olsa hiç kimseyle görüşmeyen yoksul bir ailede barınabilirdi ancak. Onlar ise yüksek tabaka arasında yaşıyorlardı; topu topu yirmi yaşındaydılar; ömürleri birlikte geçiyordu; asıl büyük ihtiyatsızlık şundaydı ki mutlulukları belli oluyordu, kibar çevreyi umursamaz gibi bir hâlleri vardı. Bu çevre de onlardan öcünü alacaktı.

Armance'ın bu tehlikeyi hiç düşündüğü yoktu. Zihnini ara sıra kurcalayan tek şey ne olursa olsun, Octave'la evlenmeye hiçbir zaman yanaşmamak için ettiği yemini yenilemek zorunda bulunuşuydu. Malivert markizi kendi hesabına çok rahattı. Oğlunun şimdiki yaşayışının kendisinin anne olarak çok özlediği bir olayı hazırlamakta olduğundan kuşku etmiyordu.

Octave, Armance sayesinde yaşamını mutlu günlerin doldurmasına karşın, genç kız olmayınca karanlık anlara alıyor, yazgısının ne olacağını düşünüyordu; sonunda da şu yargıya vanyordu: "Armance'ın gönlünde benim için çok elverişli olan bir düş yaşıyor. Kendi hakkımda ona en olmayacak şeyleri bile açıklasam beni küçümsemek veya benden tiksinmek şöyle dursun, üstelik acır bile."

Octave bir gün Armance'a, "Çocukken öteberi aşırmaya meraklıydım." dedi. Sonra hayalini işletti, bu acayip zaafının zararlı sonuçlan üzerinde öyle korkunç birtakım ayrıntıları anlatmaya girişti ki Armance kahroldu. Bu açıklama kızcağızın tüm varlığını altüst etti. Derin bir dalgınlığa düştü, herkes de ona çıkıştı bu yüzden. Yalnız bu acayip açıklamanın üzerinden bir hafta ya geçmiş ya geçmemişti ki Octave'a acımaya, ona karşı çok daha yumuşak davranmaya başladı. *Kendini bağışlayabilmek için benim avutmama ihtiyacı var*, diye düşünüyordu.

Octave, sevdiğinin sonsuz özverisi üzerinde yaptığı bu denemeden sonra içine güven gelince, artık gizleyecek kara düşünceleri de kalmayınca, toplum içinde çok daha sevimli davranmaya başladı. Aşkını açıklamadan önce -ki buna ölümün yakınlığı neden olmuştu- sevimli olmaktan çok, nükteci, dikkat çekici bir delikanlıydı; en çok da kederli insanların hoşuna gidiyordu. Bunlar onda büyük işler yapmaya aday bir kimsenin her günkü hâlini görür gibi oluyorlardı. Davranışlannda ödev düşüncesi pek göze çarpar hâldeydi, ara sıra bir İngiliz tavrı takınmaya dek varıyordu. İnsanlardan kaçışını yaşlılar kibre, öfkeye yoruyor; bu da onun sevilmesine engel oluyordu. O sıralarda Üst Meclis üyeliğine atanmış olsaydı büyük ün kazanırdı.

Günün birinde çok sevimli olmaya aday bulunan gençlerde çoğu zaman eksik olan, felaket okulunda yoğrulmamış olmalandır. Octave ise bu korkunç öğretmenin dersleriyle yetişmişti. Denebilir ki sözünü ettiğimiz döneme dek genç vikontun güzelliğinde de toplum içindeki parlak yaşayışında da hiçbir eksiklik yoktu. Aumale kontesi olsun, Bonnivet markizi olsun, yaşlı kimseler olsun, onu göklere çıkarmak için birbirleriyle yarış ediyorlardı.

Kontes, "Tanıdığım erkeklerin en sevimlisi." derken haklıydı. Sonra da düşüncesizce ekliyordu: "Çünkü insanın hiç canı sıkılmıyor onunla. Ona rastlamadan önce bu çeşit bir meziyeti aklımdan bile geçirmemiştim. Asıl iş de hoş vakit geçirmektir."

Armance da bu bönce sözleri duyunca içinden, *Ben ise her yerde iyi karşılanan böyle bir erkeğe elimi sıkma iznini bile vermiyorum*, diyordu. Sonra içini çekiyordu, *Bir ödev bu. Hiçbir zaman da bunu yerine getirmekten geri durmayacağım.*

Öyle akşamlar oldu ki Octave kendini konuşmamak gibi yüce bir mutluluğa bıraktı yalnız Armance'ın kendi gözü önünde yapıp ettiklerini seyretti. Bu tutumu, kendisini eğlendirme işinin savsaklandığını görerek alınan Aumale kontesinin de tapındığı erkek yalnız kendisiyle meşgul oluyor diye hayatından çok memnun olan Armance'ın da gözünden kaçmadı.

Saint Esprit Tarikatındaki nişan verme, rütbe yükseltme zamanı geciktirilmişe benziyordu. Bonnivet markizinin Poitou'nun içerilerindeki -aileye adını vermiş olan- şatoya gitmesi söz konusu oldu. Yolculuğa biri daha katılacaktı: Bonnivet şövalyesiydi bu; markinin ilk kansından olan oğullarının en küçüğü.

XXV

Totus mundus stult.

HUNGARIAE R...[1]

Aşağı yukarı Octave'ın yaralandığı sıralarda Saint Acheul'deki cizvit kolejinden markizin çevresine yeni bir kimse gelmişti. Bonnivet şövalyesiydi bu, kocasının üçüncü oğlu. Eski rejim hâlâ var olsaydı piskopos olmak üzere yetiştirilirdi. Gerçi birçok şey değişmişti ama bir çeşit aile alışkanlığı hem çevresini hem onun kendisini kilisede görev alacağına inandırmıştı. Daha ancak yirmi yaşında olan bu delikanlıyı herkes çok bilgili olarak tanımıştı; özellikle, yaşının çok üstünde bir sağduyusu vardı. Çok solgun benizli, ufak tefek bir yaratıktı. Tombul bir yüzü, eninde sonunda papazı andıran bir hâli vardı.

Bir akşam birisi "Etoile" gazetesini getirdi. Gazetenin sarılı olduğu kâğıt kuşak kötü yerleştirilmişti; kapıcının gazeteyi okumuş olduğu besbelliydi. Şövalye de Bonnivet, elinde olmadan bağırdı: "Aman, bu gazete de! Biraz para daha harcamayı göze alıp gazetenin üstündeki kuşağa, çaprazlama kaba kâğıttan bir kuşak daha koysa da gazeteyi herkesin okuması gibi bir tehlikeyle karşılaşmasa olmaz mı? Halk okuyacak da ne olacak! Herkes iyiyle kötüyü birbirinden ayırt edebilirmiş sanki! İnsan kuralcı gazetelerin böyle davrandıklarını görürse jakoben gazetelerden ne beklenir!"

---

1) İmparator Franz, Macaristan kralı sıfatıyla Pressburg'da Diyet'i açarken verdiği söyleve bu sözlerle başlar: "Bütün dünya çıldırmış..."

Şövalyenin elinde olmadan söylediği bu yerinde sözleri herkes büyük saygıyla karşıladı. Yaşlılarla, Andilly yüksek tabakasında akıldan çok iddiası olan kimseler hemencecik ondan yana oldular. Okuyucunun zar zor anımsayabileceği şu hiç konuşmayan, Risset baronu ciddi bir tavırla ayağa kalktı, gelip tek söz söylemeden, şövalyeyi öptü. Bu davranış birkaç dakika için salonda resmî bir hava estirdi; Aumale kontesinin de pek hoşuna gitti, genç kadın şövalyeyi yanına çağırarak konuşturmaya çalıştı, bir bakıma kendi kanadı altına aldı.

Bütün genç kadınlar da bu davranışa uydular. Şövalye de böylece Octave için bir rakip hâline sokuldu. O sırada Octave yaralanmış, Paris'teki evinden çıkamıyordu. Yalnız çok geçmeden, şövalyede daha çok genç olmasına karşın her şeyden bir uzak durma hâli bulunduğu görüldü. Bizi ilgilendiren her şeye karşı onda ilgisizlik vardı. Bambaşka bir geleceğe adaydı bu delikanlı. Var olan her şeye karşı çok derin, kalleşçe duygular beslediği seziliyordu.

Şövalye, "Etoile" gazetesi sayesinde parlamış olduğu o günün ertesinde, sabah erkenden Aumale kontesini gördü; ilk işi de ona, Moliere'in ünlü kahramanı Tartuffe'ün Dorine'e davrandığı gibi davranmak oldu. Hani oyunun III. perdesinin 2. sahnesinde Tartuffe, Dorine'e bir mendil uzatır da "Ört şu göğsünü, görmeye tahammülüm yok!" der ya? Şövalye de kontese, dinsel bir geçit töreni dolayısıyla söylemiş olduğu bilmem hangi hafif laflardan ötürü bir güzel çıkıştı.

Genç kontes ona heyecanla karşılık verdi. Sonra sık sık gelmesini istedi. Bu gülünç iş pek hoşuna gitmişti. *O da tıpkı kocam gibi,* diye düşünüyordu. "Ne yazık ki zavallı Octave burada değil! Nasıl da gülerdik!.."

Şövalye hele vikontun herkesin dilinde gezen adına, parlak durumuna pek içerliyordu. Derken, Octave da Andilly'ye geldi, kibarlar çevresinde yeniden göründü. Şövalye onu kontese tutkun sandı, bu düşünce üzerine kendisi de güzel kontese âşık olmayı tasarladı; ona karşı çok sevimli davranmaya başladı.

Şövalye konuşurken Fransız, Latin edebiyatındaki büyük yazar-

larla ozanların şaheserlerine boyuna, çok nükteli bir tarzda imalarda bulunuyordu. Kontes de bilgisi kıt olduğu için bunlan açıklatıyor sonra da katıla katıla gülüyordu. Şövalye her şeyi çok iyi aklında tutuyor, bundan da çok iyi yararlanıyordu. Bir şeyi hatırlatmak istedi mi hiç duraksamaksızın, Racine'den dizeler, Bossuet'den cümleler okuyor; yapmak istediği dokundurmanın, sohbet konusuyla ne çeşit bir ilişkisi olduğunu açıklıkla, zariflikle gösteriyordu. Kontesin gözünde tüm bunların, yeni olmaktan gelen bir sevimliliği vardı.

Bir gün şövalye, "La Pandore'un bir tek küçücük yazısı iktidarda olmanın verdiği bütün zevki bozabilir." dedi.

Herkes bu lafı çok derin buldu. Kontes de şövalyeye hayran kaldı. Yalnız aradan daha ancak birkaç hafta geçmişti ki ondan korkmaya başladı.

"Zehirli bir hayvan etkisi yapıyorsunuz üzerimde." dedi. "Ormanların derinliklerinde, ıssız bir yerde karşılaşmışım sizinle sanki. Ne denli akıllı olursanız bana kötülük etmek için o denli çok gücünüz var demektir."

Bir başka gün de "Bahse girerim ki siz şu büyük ilkeyi tek başınıza buldunuz." dedi. "Konuşma yetisi insana düşüncesini gizlemek için verilmiştir."

Çevrenin öbür kişileri arasında şövalye çok beğeniliyordu. Delikanlı babasından ayrılalı sekiz yıl olmuş, bu süreyi Saint Acheul, Brigg gibi cizvit kolejleriyle çoğu zaman babasının da bilmediği başka yerlerde geçirmişti. Babasının yanına döneli iki ay bile olmamıştı ki o çağın en kurnaz saray adamlarından biri olan bu yaşlı adamı avcunun içine alıvermişti.

Bonnivet markisi Fransa'da krallığın yeniden kuruluşunun da İngiltere'deki gibi son bulmasından korkmuştu hep. Yalnız bir iki yıldan beri bu korku onu gerçek bir cimri hâline getirmişti. Bu yüzden, birkaç cizvit kurumunun açılmasına yardım olmak üzere oğluna otuz bin frank verdiğini görenler bu işe pek şaştılar.

Şövalye şatoda, markizin dostlan için hazırlattığı köy evlerinde oturan kimselere hizmet eden kırk elli uşakla birlikte, her akşam cemaat hâlinde ibadet ediyor sonra da içten geldiği gibi söylenen, çok iyi hazırlanmış kısa öğütler geliyordu.

Bu akşam duası limonlukta yapılıyordu. İlkin yaşlı hanımlar da geldiler. Şövalye buraya Paris'ten getirttiği, sık sık da değiştirttiği çok güzel çiçekler yerleştirtti. Çok geçmeden bu sofuca, sert öğüt faslı genel bir ilgi uyandırdı. Akşamın pek havai geçen öbür bölümüyle büyük bir çelişki hâlindeydi bu.

İkinci derecede birtakım insanlar vardı ki hemen önemli kişilerin çevresini kuşatıverirlerdi, Devrim'deki terör rejiminin ilk ortaya çıkışında da çok büyük zulümler yapmışlardı. Bunların böylece doğru yola sokulmalarının en ateşli destekleyicilerinden biri de Komandör de Soubirane'dı. Komandörün başlıca konularından biriydi bu; her önüne gelene şöyle diyordu: "On yıla dek Malta şövalyeleri ile cizvit papazlarının tarikatlan yeniden kurulmazsa ortaya yeni bir Robespierre çıkacaktır."

Bonnivet markizi, üvey oğlunun düzenlediği bu ayinlere adamlan arasından güvendiklerini yollamaktan geri durmamıştı. Kendisine gelip paraya ihtiyaçlan olduğunu gizlice söyleyen hizmetçilere, uşaklara para dağıttığını duyunca da çok şaştı.

Saint Esprit Tarikatındaki atamalar, yükseltmeler ertelenmişe benzediğinden, markiz, "Poitou'daki benim mimardan mektup aldım, yeter sayıda işçi topladığını yazıyor." diye herkese haber verdi. Armance'la birlikte yola çıkmaya hazırlandı. Şövalye, "Ben de geleyim de ailenin beşiği olan eski şatoyu bir daha göreyim." deyince, bu tasandan pek hoşnut kalmadı.

Şövalye, üvey annesinin kendi varlığından hoşlanmadığını açıkça görmüştü. Bu yolculukta markize eşlik etmek için bu durum ona ayrı bir neden oldu. Dedelerinin kazanmış olduklan şan şerefin anısını Armance'a belirteceğini umuyordu. Çünkü Armance'ın vikontun arkadaşı olduğuna dikkat etmişti, genç kızı onun elinden almak

istiyordu. Uzun uzun düşünülüp hazırlanan bu tasarılar ancak uygulama sırasında ortaya çıktı.

Şövalye, delikanlılara olduğu kadar ağırbaşlı kimselerle birlikteyken de mutluydu. Andilly'den ayrılmadan önce Octave'ı epey kıskandırmak ustalığını da göstermişti. Armance gittikten sonra Octave işi o kadar ileri vardırdı ki *Bu şövalye Armance'a çok değer veriyor, derin saygı gösteriyor. Annesinin eski bir dostunun ona bulduğu o esrarengiz koca bu olabilir pekâlâ,* diye düşündü.

Birbirlerinden ayrıldıkları sırada Armance'la Octave karanlık kuşkuların pençesinde kıvranıyorlardı. Armance, Octave'ı Aumale kontesinin yanında bıraktığını seziyordu; bunu ona yazmayı pek doğru bulmadı.

Octave da bu acı yokluk boyunca, Bonnivet markizine çok güzel yazılmış, gene de acayip bir eda taşıyan iki üç mektup gönderdi ancak. Bu topluluğun yabancısı olan bir kimse mektupları görmüş olsaydı şöyle düşünürdü: *Octave, markizi çıldırasıya seviyor ama sevgisini ona açıklamak yürekliliğini gösteremiyor.*

Armance sevdiği adamla artık aynı çatı altında yaşamıyor, onu günde üç kez görmüyordu. Sağduyusunu bulandıran bu mutluluktan uzak kalmıştı. Onun için, bu bir ay süren ayrılık boyunca adamakıllı düşünüp taşındı. Gerçi davranışında hiçbir uygunsuzluk yoktu ama Octave'a baktığı zaman gözlerinin içindekileri okumanın kolay olacağını düşünmekten kendini alamamıştı.

Yolculuğun rastlantıları sonucu, Bonnivet markizinin yanındaki kadınların söyledikleri birtakım sözlere kulak misafiri oldu, bu yüzden çok da gözyaşı döktü. Önemli kişilerin yanında olan herkes gibi, bu kadınlar da her yerde paradan, çıkardan başka şey görmedikleri için, Armance'ın Octave'a tutkun görünüşünün nedenini onunla evlenip vikontes olmak isteğine bağlıyorlardı; bu ise ailesi pek soylu olmayan yoksul bir hanım kız için fena şey değildi hani.

Böylesine iftiraya uğrayacağı düşüncesi Armance'ın aklına hiç

gelmiş değildi. *Mahvolmuş bir kızım ben!* diye düşündü. *Herkes, Octave'a beslediğim duyguların farkında. İşlediğimi sandıkları suçların en büyüğü bile değil bu. Onunla aynı evde oturuyorum, öyleyken, benimle evlenmesi imkânsız...*

Ondan sonra da tüm yargılarına üstün çıkan bu "iftiraya uğramış olma" düşüncesi genç kızın yaşamını zehirledi. Öyle anlar oldu ki Octave'a beslediği sevgiyi bile unuttuğunu sandı: *Evlenmek durumuma uygun düşmüyor, evlenmeyeceğim onunla,* diye düşünüyordu. *Ondan çok daha ayrı yaşamam gerek. Beni unutursa -ki çok mümkün bu- gidip ömrümün sonuna dek bir manastıra kapanırım. Ömrümün geri kalan bölümü için çok uygun çok istenir bir sığınak olacak orası. Onu düşünürüm, başarılarını öğrenirim. Benim süreceğim savaşın geçmişte birçok benzeri var.*

Bu öngörüler yerindeydi ama suret-i haktan görünen bütün bir ev halkının iftiralarına uğramak gibi bir genç kız için pek korkunç olan bu düşünce Armance'ın hayatını hiçbir şeyin silemeyeceği kadar karartt. Suçlarının anısından -Andilly'de sürdüğü yaşayışa bu adı vermişti çünkü- kurtulmaya kalkıştı mı Aumale kontesini düşünüyor, kendi de farkında olmaksızın, onun sevimliliğini gözünde büyütüyordu. Şövalyenin yüzü de dikine gidildiğinde toplumun insana yapabileceği bütün kötülükleri kendisine, gerçekte olduklarından daha çaresiz, onarılmaz olarak göstermeye yardım ediyordu.

Eski Bonnivet Şatosu'nda kaldığı günlerin sonlarına doğru, Armance bütün gecelerini ağlamakla geçirdi. Teyzesi onun bu üzgün hâlini fark etmişti, bundan duyduğu öfkeyi de saklamadı. Gene Poitou'da kaldığı sırada Armance bir olayı öğrendi ama bu ona pek o kadar dokunmadı: Rusya'nın hizmetine girmiş olan üç amcası vardı. Bu genç adamlar ülkede çıkan kargaşalıklar sırasında kendi canlarına kıyarak ölmüşlerdi. Ölümleri gizli tutulmuştu ama ne de olsa, polisin yok edemediği mektuplar birkaç ay sonra Armance'a teslim edildi. Kendisine epeyce dolgun bir miras kalmıştı; bu da onu Octave için elverişli bir eş hâline getiriyordu.

Armance'ın varlığı Bonnivet markizi için gerekli olduğundan, bu haber onun öfkesini azaltacak nitelikte değildi. Zavallı kızcağız Malivert markizinin salonunu daha çok seviyordu ya; bu yüzden pek ağır bir laf işitmek zorunda da kaldı. Kibar hanımefendiler de zengin kadınların çoğundan daha hain değillerdir ama insan onların yanında daha alıngan olur; deyim yerindeyse hoşa gitmeyecek lafları daha derinden, daha kabul etmez tarzda duyar.

Armance, mutsuzluğunun hiçbir eksik yanı olmadığına inanıyordu ki tam o sırada bir sabah, şövalye ona bir haber verdi. Bunu da zaten eskimiş bir haber karşısında takınılan o aldırmaz tavırla yaptı. Octave'ın durumu gene oldukça kötüleşmiş, kolundaki yara yeniden açılmış, kaygı uyandırmaya başlamıştı.

Armance gideli beri Octave pek güç beğenir bir hâle gelmişti, çoğu zaman salonda canı sıkılıyordu. Avda birtakım ihtiyatsızlıklar yaptı, bunlar da ağır sonuçlar doğurdu. Sol eliyle, çok hafif, küçük bir tüfekle ateş etmeye kalkışmış, kazandığı başarılar onu yüreklendirmiş, günün birinde yaralı bir keklik yavrusunu kovalarken bir hendekten atlamış, kolunu bir ağaca çarpmış, bu yüzden de ateşi yükselmişti. Bu ateş sırasında, ardından gelen rahatsızlık süresince, Armance'ın gözleri önünde yararlandığı -deyim yerindeyse- yapma mutluluk ona artık bir düş gibi belirsiz, silik görünmeye başladı.

Armance en sonunda Paris'e döndü hemen ertesi gün de sevgililer Andilly Şatosu'nda birbirlerini gene gördüler. Yalnız çok üzgündüler. Bu üzgünlük de en kötü türdendi; karşılıklı kuşkulardan ileri geliyordu çünkü. Armance Octave'a karşı ne gibi bir tavır takınacağını bilemiyordu. İlk gün hemen hiç konuşmadılar.

Bonnivet markizi Poitou'daki şatosuna gotik kuleler yaptırarak keyiflenir, XII. yüzyılı yeniden yarattığına inanırken, Aumale kontesi de Bonnivet markisinin eskiden beri beslediği o emel için en sonunda büyük başarıyla sonuçlanan kesin bir girişim yapmıştı. Andilly'de günün kahramanıydı artık. Bonnivet markizi böylesine yararlı bir dosttan ayrılmak istemedi, kontesi şatonun çatı katında, Octave'ın

odasının yanı başındaki küçük bir bölükte kalmaya razı etti. Kontes de herkese karşı öyle bir tavır takınıyordu. Octave'ın ateşinin yükselmesine yol açan yarayı bir bakıma kendisi yüzünden almış olduğunu hiç unutmuyordu sanki. Creveroche markisinin canına mal olan; bu işi hatırlatmak çok yakışıksız bir şeydi ama kontes sık sık buna değinmekten kendini alamıyordu: Çünkü bilim için akıl ne ise toplum kuralları için de ruh inceliği aşağı yukarı odur. İçi dışı bir olan, hiç de romanlardakine benzemeyen bu kadını özellikle gerçek nesneler etkilerdi. Armance, Andilly'de birkaç saat geçirir geçirmez, öteden beri çok havai olan bu kadının sık sık hep aynı düşüncelere döndüğünü görünce pek şaşırdı.

Armance çok üzgün, cesaretini iyice yitirmiş bir hâlde dönmüştü. Hayatında ikinci kez olarak korkunç bir duygunun içini kemirdiğini duyuyordu ki böyle bir duygu aynı gönülde nezaket kurallarının hoş duygusuyla karşılaşınca özellikle acı bir hâl alır. Armance bu bakımdan kendine çok ağır sitemlerde bulunması gerektiğine inanıyordu. Octave'a takılan bakışlarını pınl pınl bir kadın olan Aumale kontesine çevirerek içinden, *Çok sıkı göz kulak olmalıyım kendime,* diyordu. Kontesin güzelliklerinden her biri de Armance'ın kendini aşın derecede aşağı görmesine yol açıyordu. "Ben bile tapınılacak kadar güzel buluyorum, Octave nasıl olur da üstün bulmaz onu?" diyordu, Armance'ın besbelli yersiz olarak duyduğu, gene de acı olmaktan geri kalmayan azaplara eklenen böylesine üzücü duygular onun Octave'a karşı çok sert davranmasına yol açtı. Gelişinin ertesi günü bahçeye eskisi gibi erkenden inmedi; oysa Octave'ın orada kendisini beklediğini çok iyi biliyordu.

Gün boyunca Octave ona iki üç kez bir şeyler söyledi. Herkesin kendilerini gözlediğini düşününce Armance derin bir utangaçlığa kapıldı, eli ayağı kesiliverdi, bu yüzden de Octave'a sudan karşılıklar verdi.

O akşam yemekte, kaderin Armance'a yolladığı servetin sözü geçti. Kızcağız bu haberin Octave'ın hoşuna gitmemiş olduğunu

anladı çünkü Octave ona bu olay üzerinde tek söz söylemedi. Söylemediği bu sözü söylemiş olsaydı, Armance'ın yüreğinde susuşunun uyandırdığı acının yüzde birine eşit bir zevk dahi uyandırmayacaktı.

Octave konuşulanları dinlemiyordu da Armance'ın dönüşünden beri kendisine karşı takındığı acayip davranışı düşünüyordu. *Galiba beni sevmiyor artık veya şövalye de Bonnivet ile kesin bağlar kurdu,* diyordu.

Armance'ın servet sahibi olduğu haberine Octave'ın gösterdiği aldırmazlık zavallı kız için yeni, büyük bir felaket kaynağı oldu. Kendisine kuzeyden gelen bu miras üzerinde ilk kez uzun, ciddi düşünceler yürüttü: O miras ki Octave kendisini sevseydi, genç kızı ona aşağı yukarı denk bir eş hâline sokardı.

Armance Poitou'dayken, Octave ona mektup yazmaya bahane olsun diye, Yunanistan üzerine yazılmış küçük bir şiir göndermişti. Şiiri Bonnivet markizinin genç İngiliz ahbabı Lady Nelcombe yazmıştı. Çok sözü edilen bu şiirin Fransa'da ancak iki örneği vardı. Poitou'ya dek gitmiş olan örnek salonda görülmüş olsaydı; belki yirmi kişi onu elde etmek için saygısızca isteklerde bulunurdu. Octave şimdi bu şiiri kendisine yollamasını Armance'tan rica ediyordu. Armance böyle bir işi hizmetçisine gördürmekten çekindi. Şatonun ikinci katına çıktı, bu küçük İngilizce şiiri Octave'ın kapısının tokmağı üzerine yerleştirdi. Öyle ki genç adam bunu görmeden odasına giremeyecekti.

Octave çok heyecanlıydı. Armance'ın kendisiyle konuşmak istemediğini açıkça görüyordu. Ona kendisi de hiç söz söyleyecek hâlde olmadığını anlayınca, daha saat on bile olmadan salondan çıktı. Bin tane korkunç düşünce kaynaşıyordu kafasında.

Çok geçmeden Aumale kontesi de salonun havasından hoşlanmamaya başladı. Politikadan söz ediliyordu hem de sızlanıcı bir tarzda. O da başının ağrıdığını söyledi, saat on buçuğa gelmeden, kalmakta olduğu bölüğe çekildi.

Octave'la kontes belki de birlikte gezmeye çıkmışlardı. Herkesin

aklına gelen bu düşünce yüzünden Armance sapsarı oldu. Sonra duyduğu acıdan, kendisini Octave'ın saygısına daha az layık hâle sokan bir densizlik saydığı ıztıraptan ötürü kendine kızdı.

Ertesi sabah erkenden Maliver markizinin odasındaydı. Markiz şapkalarından birini istedi. Hizmetçisi köye gitmişti. Armance şapkanın bulunduğu odaya koştu. Octave'ın odası önünden geçmesi gerekiyordu. İngilizce küçük şiiri bir gün önce, akşam yerleştirdiği gibi kapının tokmağı üzerinde durur görünce yıldırımla vurulmuşa döndü. Octave'ın odasına gelmemiş olduğu apaçıktı.

Bu da gerçeğin ta kendisiydi. Octave, kolunu kazada incitmiş olmasına aldırmaksızın ava gitmişti. Sabahleyin erken kalkabilmek, kimseye de görünmemek için geceyi av bekçisinin evinde geçirmişti. Şatoya saat on birde, öğle yemeği için çan çaldığı sırada dönmek niyetindeydi; ihtiyatsızlığından dolayı kendisine yapılacak olan takazalarla karşılaşmak istemiyordu.

Armance, Maliver markizinin yanına dönünce, fenalık geçirmekte olduğunu söylemek ihtiyacını duydu. Ondan sonra da aynı insan değildi o artık... Kendi kendine, *İçine düştüğüm aykırı durum yüzünden haklı olarak acı çekiyorum,* diyordu. *Bir genç kız için çok yakışıksız hâl bu. Kendime bile açıklayamayacağım acılar çekecek hâle geldim bu yüzden.*

Octave'ı gördüğünde, onun İngilizce şiiri görmesine hangi rastlantının engel olduğunu öğrenmek için en ufak bir soru bile sormaya cesaret edemedi. Kendi kişiliğine karşı borçlu olduğu tüm saygıyı çiğnemiş olacakmış gibi geliyordu. Bu üçüncü gün öncekilerden çok daha iç sıkıcı oldu.

XXVI

Octave, Armance'ın davranışındaki değişiklikten kahroluyordu. Kızın, arkadaş olarak dahi, kendisine kaygılarını pekâlâ açabileceğini düşündü. Armance mutsuzdu, Octave'ın kuşkusu yoktu bundan. Sonra şu da onun için apaçıktı ki Şövalye de Bonnivet gezintiler sırasında veya salonda, birbirlerine söz söyleme fırsatını ellerinden alma çarelerini araştırıyordu.

Octave'ın ara sıra rastgele söylediği birkaç söz karşılıksız kaldı. Armance acısını açıklamak istemediğine, hep takınmış olduğu saygılı çekingenlik tavrından vazgeçtiğine göre çok derin bir üzüntü duyuyordu besbelli. Octave'ın kendisi de çok genç, çok mutsuz olduğundan, bunu keşfedip yararlanamıyordu.

Komandör de Soubirane akşam yemeğine gelmişti. Gece fırtına çıktı, çok yağmur yağdı. Komandörün yatıya kalmasını istediler, şatonun ikinci katında Octave'ın kaldığı odanın bitişiğindeki odaya yerleştirdiler.

O akşam Octave, Armance'ı biraz olsun neşelendirme işine girişmişti. Onun gülümsemesini görmek istiyordu. Bu gülümseyişte eski içli dışlılıklarının bir belirtisini görecekti sanki. Neşesi hiç başarı kazanamadı, Armance'ın hiç de hoşuna gitmedi. O karşılık vermeyince Octave da sözlerini boyuna gülen Aumale kontesine söylüyor, Armance ise asık bir yüzle suskun duruyordu.

Octave bir ara rastgele bir şey sordu, oldukça uzun bir karşılık gerektiriyordu bu sorduğu. Armance ters ters iki sözcükle karşılık

verdi. Octave gözden düştüğünün bu açık belirtisi karşısında umutsuzluğa kapılmıştı hemen salondan çıktı. Bahçede hava alırken av bekçisine rastladı. "Yann erkenden ava çıkacağım." dedi.

Aumale kontesi salonda yalnız ağırbaşlı kimselerin kaldığını, bunlarla konuşmanın da kendisine bir yük olacağını görünce kararını verdi, gözden kayboldu. Bu ikinci buluşma zavallı Armance'a çok açık seçik göründü. Octave daha o akşam bir odadan ötekine geçerken, ona sevgi dolu birkaç söz söylemişti. Armance özellikle onun ikiyüzlülüğüne içerliyordu. Odasına çıkıp bir kitap aldı, bunu o İngilizce şiir gibi Octave'ın odasının kapı tokmağı üzerine yerleştirmeyi düşündü.

Koridordan geçerken, Octave'ın odasından sesler geldiğini duydu. Kapı açıktı, Octave tüfeğini düzeltiyordu. Komandör için hazırlanan odanın girişi olarak kullanılan çok ufak bir oda daha vardı, kapısı koridora açılıyordu. Aksi gibi bu kapı kapalı değildi.

Armance ilerlediği sırada Octave odasının kapısına yaklaştı, koridora çıkacakmış gibi davrandı. Tam o sırada Octave'la karşılaşmak Armance için çok korkunç bir şey olurdu. Karşısına çıkan öbür açık kapıya kendini atmaya ancak vakit bulabildi. *Octave odadan çıkar çıkmaz ben de kitabı kapı tokmağının üzerine yerleştiririm,* diye düşündü. Yapmaya cesaret ettiği bu iş -bu çok büyük suç- yüzünden öyle heyecanlıydı ki düşüncelerini güçlükle bir düzene koyabiliyordu.

Gerçekten de Octave odasından çıktı, Armance'ın bulunduğu küçük odanın açık kapısı önünden geçti, koridorun bitimine dek gitti ancak. Bir pencerenin önünde durdu, işaret verir gibi iki kez ıslık çaldı. Av bekçisi kilerde şarap içiyordu. Ondan karşılık çıkmayınca Octave pencerenin önünde kaldı.

Ev halkı giriş katındaki salonda, hizmetçiler, uşaklar da bodrum katında olduklarından, şatonun bu bölüğündeki sessizlik öyle derindi ki Armance kımıldamaya cesaret edemedi. Yüreği hızlı hızlı çarpıyordu. Zavallıcık, Octave'ın bir işaret vermiş olduğunu düşünmekten kendini alamıyordu. Bu düşünce ne denli az kadınca olursa

olsun, Aumale kontesinin pekâlâ da Octave'ı seçmiş olabileceğini düşünüyordu.

Octave'ın önünde durduğu pencere birinci kata inen merdivenin başındaydı, bu yüzden de oradan kimse geçemezdi. Saat on biri vurduğu sırada Octave üçüncü kez ıslık çaldı. Av bekçisi gene karşılık vermedi. On bir buçuğa doğru da Octave odasına döndü.

Armance ömründe yüz kızartıcı hiçbir davranışta bulunmamıştı. Öyle heyecanlıydı ki yürüyecek hâlde değildi. Octave'ın bir işaret verdiği besbelliydi ya ona karşılık verilecek ya da o gene dışarıya çıkacaktı. Şatonun saati on ikiye çeyrek kalayı, daha sonra on ikiyi çalmaya başladı. Bu uygunsuz saat Armance'ın üzüntüsünü arttırdı. Sığındığı küçük odadan çıkmaya karar verdi. Saat on ikiyi çalıp bitirince, o da bulunduğu yerden ayrıldı. Her zaman çok hafif, çevik adım atarken, şimdi öyle heyecanlıydı ki epeyce gürültü yapıyordu.

Koridorda ilerlerken merdivenin yanındaki pencerenin önünde, karanlıkta birini gördü, gövdesi gökyüzünün üzerinde açıkça belli oluyordu. Çok geçmeden B. de Soubirane'ı tanıdı. Kendisine mum getirmekte olan uşağını bekliyordu. Armance, durmuş kımıldamadan onun yüzüne bakıyordu. O sırada, merdivenden çıkmaya başlayan mumun ışığı koridorun tavanında belirdi.

Soğukkanlı davransaydı koridorun köşesinde, merdivenin yakınında duran büyük bir dolabın ardına saklanmaya çalışarak kurtulabilirdi. Korkusundan kıpırdayamadığı için iki saniye kaybetti, uşak merdivenin son basamağına gelince mumun ışığı olduğu gibi genç kızın üzerine vurdu, Komandör de onu tanıdı. Dudaklarında korkunç bir gülümseyiş belirdi. Yeğeniyle Armance'ın anlaşmış oldukları yolundaki kuşkuları doğru çıkmıştı ama elinde onları bir daha bellerini doğrultamamacasına mahvedecek bir çare de vardı. Uşağına, "Bu hanım Bayan Armance de Zohiloff değil mi Saint Pierre?" diye sordu.

Uşak çok şaşırmıştı. "Evet, efendim." dedi.

Komandör, Armance'a alaycı, kaba bir tavırla, "Octave daha iyidir umarim?" dedi, yürüyüp gitti.

XXVII

Armance umutsuzluk içindeydi. Hem şerefi sonsuza dek lekelenmiş hem de sevgilisinin ihanetine uğramıştı. Bir ara merdivenin son basamağına oturdu. Sonra gidip Malivert markizinin hizmetçisinin kapısını vurdu. Kız uyuyordu, duymadı. Markiz, içine oğlunun rahatsızlandığı yolunda belirsiz bir korku düştüğünden uyuyamamıştı. Gece kandilini aldı, gelip kapıyı kendisi açtı. Armance'ın yüzünü görünce korktu.

"Octave'a bir şey mi oldu?" diye haykırdı.

"Hayır efendim, Octave'a hiçbir şey olmuş değil. Asıl başı dertte olan benim, sizi uyandırdım diye de üzgünüm. Hizmetçinizle konuşmak niyetindeydim, daha uyumadıysanız odanıza gelmek istiyordum da..."

"Korkumu büsbütün arttırdın yavrum. Olağanüstü bir şey var. Octave hasta mı?"

Armance ağlamaya başladı.

"Hayır anneciğim." dedi. "Ben lekelenmiş bir kızım, hepsi o kadar."

Markiz onu odasına aldı. Armance da hiçbir şeyi, duyduğu kıskançlığı bile saklamadan, başına gelenleri anlattı. Bunca felaketten sonra yüreği öyle bitkin düşmüştü ki hiçbir şeyi saklayacak güçte değildi artık.

Markiz telaşlanmıştı. Birdenbire, "Vakit yitirmemek gerek!" diye

haykırdı. "Sabahlığımı ver bana, zavallı kızım, sevgili yavrum!.." Armance'a tam bir ana sevgisiyle sanlıp iki üç kez öptü. "Benim şamdanı yak, sen burada kal." dedi.

Hemen oğlunun odasına koştu. Bereket versin kapı kapalı değildi. Yavaşça içeri girdi. Octave'ı uyandırdı, olup bitenleri ona anlattı.

"Dayın bizi mahvedebilir, görünüşe göre de bundan geri durmayacak. Kalk, odasına git! Annem benim odamda, beyin kanamasına benzer bir şey geçirdi de. Daha iyi bir şey geliyor mu aklına?"

"Evet, anne. Yanndan tezi yok Armance'la evleneceğim... Bu melek kız hâlâ benimle evlenmek istiyorsa elbette..."

Markiz için bu sözlerden daha âlâsı olamazdı. Oğluna sanlıp öptü. Biraz düşündükten sonra, "Dayın Armance'ı sevmez." dedi. "Olup bitenleri herkese anlatabilir. 'Kimseye bir şey söylemem.' diye söz verir belki ama uşağı var, bu adam efendisinden emir alınca olanlan anlatır; dayın da çenesini tutmadı diye, sonradan kovar onu. Benim beyin kanaması buluşum daha iyi. Bu komedya bizi hiç de hoş olmayan bir şekilde üç gün uğraştıracak ama kannın onuru her şeyden değerlidir. Çok korkmuş gibi görünmeyi unutma! Dayına durumu haber verir vermez aşağı in, tasanmızı Armance'a anlat. Unutma! Komandör onu merdiven başında gördüğü sırada ben senin odandaydım, Armance da benim hizmetçiyi çağırmaya geliyordu."

Octave olanlan dayısına haber vermek için koştu. Onu uyanık buldu. Komandör ona alaylı alaylı baktı, bu da Octave'ın tüm heyecanını öfke hâline getirdi. Hemen dayısının odasından çıkıp annesinin odasına, Armance'ın yanına koştu.

"Yoksa sen Şövalye de Bonnivet'yi sevmiyor musun? Eskiden bana sözünü ettiğin o esrarengiz koca adayı da o değil galiba!" dedi.

"Şövalyeden nefret ediyorum ama ya sen Octave, Aumale kontesini sevmiyor musun?"

Octave, "Bir daha ne yüzünü göreceğim ne de düşüneceğim onu." dedi. "Armance'çığım, benimle evlenmek istediğini söyle

hadi, ne olur! Ava gidişlerimi senden gizli tutmuştum ya Tanrı bu yüzden cezalandırıyor beni. Ben av bekçisine ıslık çalıyordum."

Octave'ın söylediği bu sözlerde gerçek sevginin tüm ateşliliği vardı ama tüm inceliği yoktu. Armance onun aklı başka yerdeyken bir görevi yerine getirdiğini sanıyordu.

"Şu anda beni sevmiyorsun sen!" dedi.

"Bütün ruhumla seviyorum seni! Yalnız o komandör olacak pis herife dehşetli kızdım. Alçak adam, kimseye bir şey söylemeyeceğine güvenilemez ki!"

Octave boyuna yalvarıyordu.

Armance, "Gerçekten sevgi mi söyletiyor bunları sana?" dedi. "Belki iyilikseverliğinden yapıyorsun bunu. Gerçekten kontesi seviyorsun. Evlenmekten nefret ediyordun hani? Bu birdenbire değişme beni kuşkulandırıyor."

"Armance'çığım, vakit kaybetmeyelim, ne olur! Seni nasıl sevdiğimi asıl bundan sonra göreceksin."

Octave öyle derin bir inançla konuşuyordu ki sonunda Armance'ı da inandırdı. Sonra gene çabucak yukarıya çıktı. Dayısını annesinin yanında buldu. Kadıncağız oğlunun yakında evleneceğine çok sevindiği için, pek ustaca rol yapma yürekliliğini de bulmuştu. Bununla birlikte, komandör, kız kardeşinin rahatsızlık geçirmiş olduğuna pek inanmıyordu. Armance'ın geceleri yaptığı gezip dolaşmalara alaycı bir tavırla dokunur gibi oldu. Octave birdenbire yerinden fırlayıp onun üstüne yürüdü."

"Dayı, kolumun biri sağlam!" diye bağırdı. "Tek bir söz daha söylerseniz şu pencereden aşağı atarım sizi!"

Octave'ın güç tutabildiği öfke yüzünden komandör sapsarı oldu. Yeğeninin delilik nöbetlerini tam zamanında hatırladı, onun bir suç işleyecek derecede kızmış olduğunu gördü.

O sırada Armance geldi. Octave ona söyleyecek hiçbir şey bulamadı. Sevgiyle bile bakamadı ona. Kızın sakinliği onu şaşırtmıştı.

Komandör soğukkanlı, aldırmaz görünmek için birkaç tuhaf söz söylemeye kalkışınca Octave, onun Armance'ı incitmesinden korktu. Adâmın kolunu var gücüyle sıkarak, "Dayı hemen şimdi odanıza gitseniz çok iyi edersiniz!" dedi. Komandör duruyordu. Octave onu kolundan kavradı, odasına dek sürükledi, içeriye attı, kapıyı kilitledi, anahtarı da cebine koydu.

Annesiyle Armance'ın yanına döndüğünde çok kızgındı. Kendi kendine konuşur gibi, "Ben bu alçak, çıkarcı herifi gebertmezsem karım hakkında kötü şeyler söyleyecek. Alacağı olsun!" diye bağırıyordu.

Armance korkmuştu, Octave'ın annesine verdiği üzüntüyü de görüyordu.

"Dayını ben severim." dedi. "Bırak öfkeyi! Yoksa, senin asıl evleneceğimizi kendisine biraz damdan düşercesine haber verdiğimiz için kızdığını düşünebilirim bak!"

Octave onun sözünü kesti.

"Eminim ki buna sen de inanmıyorsun ama her zamanki gibi gene haklısın. Aslı aranırsa bu alçak herife teşekkür borçluyum."

Octave'ın öfkesi yavaş yavaş geçti. Markiz de beyin kanaması numarasını çok iyi yaparak, kendisini odasına taşıttı. Hekimini çağırtmak için de Paris'e adam yolladı.

Gecenin geri kalanı çok hoş geçti. Bu mutlu annenin neşesi Octave'la Armance'ı da sarmıştı. Armance, markizin söylediği neşeli sözlerle ferahlamıştı ama gene heyecanlıydı. Kendisini artık tutmuyor, onu ne denli sevdiğini Octave'a göstermeye cesaret edebiliyordu. Onun şövalyeyi kıskandığını görünce pek sevinmişti. Bu mutlu duygu Octave'ın daha önceki aldırmaz görünüşünün içyüzünü çok hoş bir tarzda anlatıyordu. Markiz, "Kontesi sakın uyandırmayın!" demişti ama gene de uyandırdılar. Kontesle Bonnivet markizi geç vakit geldiler. Herkes ancak gün doğarken yatmaya gitti.

XXVIII

This is the state of man; today he puts forth
The tender leaves of hope, tomorrow blossoms,
And bears his blushing honours thick upon him.
The third day, comes a forst a killing frost;
And then de falls-see his character.
"VIII. Henry" III. Perde[1]

Ertesi sabah Malivert markizi erkenden Paris'e gitti, Octave'ın evlenmek üzere olduğunu kocasına açtı. Marki gün boyunca direndi durdu. "Ne zamandır bekliyordum bu münasebetsiz öneriyi!" diyordu. "Şaşırdım dersem yalan olur. Evet, Armance büsbütün de parasız sayılmaz, bunu kabul ediyorum. Rus amcaları onun için tam zamanında öldüler. Yalnız bu servet bizim başka yerden bulabileceğimizden hiç de çok değil. Oğlum için asıl büyük önemi olan nokta şu: Aile yok bu evlenmede. Huylar arasındaki uğursuz bir benzeşmeden başka şey göremiyorum ben bunda. Octave'ın toplum içinde yeterince hısmı, akrabası yok; içine kapanık bir davranışı olduğundan dost, arkadaş da edinemiyor. Benden sonra Üst Mec-

1) "İnsanın kaderi böyledir işte: Bugün umudun körpe yapraklan açar, ertesi gün çiçeklenir, üzerini bütün görkemli açılmış çiçekler kaplar; üçüncü gün öldürücü bir don çıkagelir; o zaman da çiçekler dökülür. Yaradılışı böyledir onun." Shakespeare.

lis üyesi olacak, hepsi bu! Bildiğin gibi sevgilim, Fransa'da adamın değeri neyse makamının değeri de odur. Şu küstahların dedikleri gibi, eski kuşaktanım ben. Yakında ölüp gideceğim, benimle birlikte oğlumun toplumda kurabileceği tüm bağlar da yok olacak. Sevgili dostumuz Bonnivet markizinin elinde oyuncak o. Ne var ki markize göre lokma değil. Octave'ı evlendirirken servetten çok, toplumda ona destek olacak kimseler aramak gerekirdi. En yükselmiş insanların bile övülmeye, desteklenmeye gereksinimleri olduğunu gördüm ben. Bizim oğlan da insanı üne kavuşturan, yükselten kimseleri pohpohlamak şöyle dursun, onlara kafa tutmaktan, yüzlerine karşı ulu orta her şeyi söylemekten şeytanca bir zevk alıyor sanki! Başan böyle kazanılmaz. Kalabalık, oturaklı bir ailenin kızını alsaydı toplumda bakanlığa yaraşan bir adam sayılırdı. Hiç kimse onu övmüyor. Acayip bir adamdan başka şey olamayacak!.."

Markiz bu söz üzerinde çok gürültü kopardı. Birisinin kocasını doldurmuş olduğunu görüyordu. Marki daha üst perdeden konuşmaya başladı: "Evet sevgilim, Octave'ın övülmekten kolayca hoşlandığı görülüyor. Sonra jakobenler bizde her şeyi, dilimizi bile değiştireli beri, prensipler diye adlandınlan bir laf çıktı ortaya. Octave'ın da övülmekten hoşlanması, bir de prensiplere olan bağlılığı, korkarım ki günün birinde ona en büyük budalalığı yaptırmasın; muhalefet dediğiniz nesnenin kucağına atmasın onu. Sizin muhalefetinizin tek göze çarpan adamı Mirabeau kontu idi, sonunda kendini sattı. Çirkin bir son bu, oğlum için böyle bir şey istemem."

Markiz sert bir tavırla, "Böyle bir şeyden hiç korkmamalısınız!" diye karşılık verdi.

"Hayır, oğlumun yazgısı bunun tam karşıtı olan uçuruma yuvarlanmak. Bu evlenme, taşranın ücra bir köşesinde, şatosuna kapanıp kalmış kendi hâlinde bir insandan başka şey yapmayacak onu. Asık yüzlü yaradılışı onu bu yaşayışa fazlasıyla itiyor zaten. Bizim sevgili Armance'ın da acayip görüşleri var. Octave'da düzeltilmesini gerekli gördüklerimi değiştirmeye çalışacak yerde, ondaki orta hâlli insan

alışkanlıklarını kökleştirecek, bu evlenmeyle ailemizi berbat etmiş olacaksınız."

"Octave Üst Meclise üye olmaya adaydır. Orada Fransız gençliğinin soylu bir temsilcisi olacak, güzel konuşması sayesinde de kişisel bir saygı kazanacak."

"İyi ama kalabalık çok. Bütün bu Üst Meclis üyesi delikanlılar güzel konuşmaya özeniyorlar. Meclislerinde de tıpkı toplumdaki gibi, pek terbiyeli, pek bilgili olacaklar ama hepsi bu kadar işte. Fransız gençliğinin bütün bu genç temsilcileri Octave'ın en büyük düşmanları olacaklar. Her şey bir yana, bambaşka bir duyuş, görüş var onda."

Markiz o akşam Andilly'ye çok geç döndü. Armance'a çok sevimli bir mektup getirmişti. Marki onu oğluna almak istediğini bildiriyordu.

Markiz gündüzki didinmelerinden çok yorgun düşmüştü ama hemen Bonnivet markizinin yanına gitti. O da bu evlenmeyi ancak ondan öğrendi. Markiz, kocasının Armance'a yazdığı mektubu ona gösterdi. Markinin zihnini çelebilecek insanlara karşı böyle bir önlem aldığı için pek seviniyormuş. Bir bakıma Armance'ın vasisi olduğundan, böyle davranması da gerekirmiş. Malivert markizinin kendisine böyle bir unvanı yakıştırması Bonnivet markizine söyleyecek söz bırakmadı. Bonnivet markizinin, bu evlenmeyi hiç onaylar görünmemekle birlikte, Octave'a karşı gene de gösterdiği yakınlıktan ötürü, delikanlının annesi ona minnet duydu.

Bonnivet markizi Armance'ın huyunu, ahlakını uzun uzun övdü. Malivert markizi de birkaç ay önce Armance'a yaptığı öneriyi kızın da o sırada parasız olduğu için pek soylu bir tavırla "Hayır." deyişini hatırlatmayı da unutmadı.

Bonnivet markizi, "Octave'a olan dostluğum Armance'ın soylu meziyetlerinden dolayı artacak değil." dedi. "Armance'ın biraz değeri varsa bizlerin sayesinde. Aile arasındaki bu evlenmeler çok zengin bankerlere uygun düşer ancak. Başlıca kaygıları para olduğundan bunu -hem de zahmetsizce- bulacaklarından emindirler."

Malivert markizi buna karşılık, "Öyle bir çağda yaşıyoruz ki..." dedi, "Sarayın gözdesi olmak Üst Meclis üyesi olan; iyi aileden, çok zengin bir kimse için ikinci derecede gelir, meğerki insan bunu her an uğraşıp didinerek elde etmek istesin. Dostumuz Lord N.ye baksanıza! Yurdundaki uçsuz bucaksız saygınlığı Avam Kamarası'nın on bir üyesini kendisinin atamasından ileri geliyor. Kralın yüzünü de hiç gördüğü yok."

Komandör de Soubirane'ın itirazları çok daha zorlu oldu ama Malivert markizi ona da aynı karşılıkları verdi. Komandör bir gün önce olup bitenlere çok kızmıştı, çok öfkeli davranmak gibi bir fırsatı kaçırmak istemedi. Yatışmaya razı olduğu zaman da yeğenini sonu gelmeyecek bir minnetin yükü altına sokmak istiyordu. Gerçekte, Octave'ı kendiliğinden de bağışlayabilirdi çünkü ya onu bağışlamak ya da bir yıldır zihnini kurcalayan zenginlik düşlerinden vazgeçmek zorundaydı. Geceki olup bitenlere gelince, yakınlarının gözünde gururu incinmişti ama bunun avuntusu da hazırdı: Octave'ın ne deli olduğunu herkes bilirdi, annesinin uşaklarını pencereden atmıştı nitekim.

Komandör, Armance'ın kendisini çıldırasıya seven bir kocanın gönlünü iyice eline geçireceğini düşününce kararını verdi.

"Ben de ölünceye dek Arıdilly'ye ayak basmam!" dedi.

Andilly'de herkes çok mutluydu; onun için, komandörün söylediklerini hemen kabul ediverdiler. Kendisinden bol bol özür dilediklerden, bir sürü pohpohlama yapıldıktan sonra herkes onu unutuverdi.

Şövalye de Bonnivet geleli beri komandör kendine yardımcı bulup güçlenmişti. Şövalye ona akıl öğretiyor, sırası geldikçe basmakalıp sözler bulup söylüyordu. O günden sonra da komandörün Armance'a duyduğu soğukluk hınç hâline gelmişti. Armance bir gün Romanya'daki İsmail kenti önünde Osmanlılarla savaşan Rus askerlerini övmüş, "Osmanlıların yeminli düşmanları olan Malta şövalyeleri ise o kaya parçasının üstünde uyukluyorlar." demişti. Komandör onun bu sözlerini hiç hoş görmüyordu. Kendisinin kışkırtması sonu-

cunda söylenmiş bir yergiyi unutabilirdi ama Armance'a beslediği bütün bu öfkenin altında yatan şey para idi. Epey zayıf olan kafası, borsada büyük bir servet kazanma düşüncesiyle iyice dönmüş bulunuyordu. Bütün bayağı ruhlu insanlarda olduğu gibi, elli yaşına doğru dünya olaylarına beslediği ilgi yok olmuş, ortaya can sıkıntısı çıkmıştı. Gene âdet olduğu üzere, komandör sırasıyla edebiyatçı, politik entrikacı, İtalyan operasına meraklı biri geçinmek istemişti. Yalnız bilmem hangi anlaşmazlık onun cizvit olmasını engellemişti. En sonunda ortaya borsa oyunları çıkmış, bu da büyük can sıkıntısına çok iyi gelen bir ilaç olmuştu. Ancak, borsada oynamak için onda eksik olan, para ile krediydi. Tazminat tam zamanında gelmişti, komandör de *Bizim yeğen filozofun biridir, onu kolayca çekip çeviririm,* diye düşünmüştü. Annesinin tazminatı olarak Octave'ın alacağı paranın büyük bir bölümünü komandör borsa oyunlarına yatırmaya kesin karar vermiş bulunuyordu. Gelgelelim, milyonlara beslediği özlemin tam tatlı yerinde, Armance onun karşısına aşılmaz bir engel gibi dikilivermişti. Şimdi onun aileye girmesi komandörün yeğeni üzerindeki sözü geçerliğini, İspanya'da kurduğu hayali şatoları bir daha geri gelmemecesine yok etmiş oluyordu.

Komandör Paris'te vaktini boş geçirmiyor, yeğeninin evlenmesine karşı herkesi ayağa kaldırıyordu. Bunu da günlerini birlikte geçirdiği, ailenin koruyucusu olan C. düşesinin, Ancre düşesinin, Bn. de la Ronze'un, Bn. de Claix'nin evlerinde yapıyordu. Ailenin tüm dostları bu evlenmenin uygunsuz olduğunda karar kıldılar. Genç vikontun evleneceğini bir haftaya kalmadan herkes öğrendi, herkes de bunu ayıpladı. Hele evlendirilecek kızları olan kibar hanımefendiler küplere binmişlerdi.

Bn. de Claix şöyle diyordu: "Malivert markizi zavallı Octave'ı kendi nedimesiyle evlenmeye zorlamak gibi zalimce bir davranışta bulunuyor. Görünüşe göre de bu kıza vermek zorunda kalacağı aylıkları ödememek için yapıyor bunu. Acınacak şey doğrusu!"

Bütün bu hengâmede komandör Paris'te can sıkıntısından ölü-

yor, kendisini orada unutulmuş sanıyordu. Octave'ın evlenmesine karşı her yandan yükselen sesler, her şeyde olduğu gibi, boyuna sürüp gidemezdi. Bu genel başkaldırmadan, var olduğu sürece yararlanmak gerekti. Sözü kesilip karan verilmiş evlenmeler ancak son anda durdurulabilirdi.

Sonunda bütün bu yerinde nedenler, onlardan daha çok, can sıkıntısı şöyle bir sonuç verdi: Bir sabah komandörün Andilly'ye çıkageldiği görüldü. Orada gene eski odasına yerleşti, sanki hiçbir şey olmamış gibi her günkü yaşayışını sürmeye başladı. Yeni gelen bu konuğa herkes çok nazik davrandı, o da yakında gelini olacak genç kıza pek büyük ilgi, yakınlık göstermekten geri durmadı. Armance'a, "Dostluğun da tıpkı sevgi gibi hayale kapıldığı zamanlar olur." diyordu, "İlkin bu işe karşıt bir durum takındımsa şundan: Ben de Octave'ı çok severim."

XXIX

Başına gelen en kötü fenalıklar
onun kendisine yaptıklarıdır.
Balzac[1]

Armance kendisine yapılan bu nazik ilgi, sevgi gösterilerine aldanabilirdi ama komandörü düşünerek vakit geçirmedi; başka kaygı konuları vardı onun için.

Octave, evlenmesine artık hiçbir engel kalmayalı beri, zaman zaman büyük karamsarlık nöbetleri geçiriyor, bunları güçlükle gizleyebiliyordu. Şiddetli baş ağrılarını bahane ederek tek başına Ecouen, Senlis korularında dolaşmaya gidiyordu. Kimi zaman dörtnala yedi sekiz fersahlık yol gittiği oluyordu. Bu belirtiler Armance'a çok kötü göründü. Ara sıra Octave'ın kendisine sevgiden çok kuşku okunan gözlerle baktığını görüyordu.

Şu da var ki bu karamsarlık nöbetleri, çoğu zaman, coşkun sevgi gösterileriyle, tutku dolu bir kendini bırakışla sonuçlanıyordu. Armance aralarındaki mutlu günlerde Octave'da bunu hiç görmemişti. Mery de Tersan'a yazdığı mektuplarda, Octave'ın yaralanışıyla komandörün odası yanındaki küçük aralıkta saklanarak yaptığı o

1) Stendhal bu sözleri çok sevdiği, yaşadığı çağın Chateaubriand'ı saydığı Guez de Balzac'tan aldığını ileri sürüyorsa da ondan alındığı muhakkak değildir.

uğursuz ihtiyatsızlık arasında geçen zamana mutlu günlerimiz demeye başlamıştı. Evleneceği haberi açıklanalı beri, yakın arkadaşına içini dökebilmek gibi bir avuntuya kavuşmuştu. Mery, kimsenin birbiriyle anlaşamadığı, boyuna yeni yeni entrikalarla çalkalanan bir ailede yetişmiş olduğu için, ona akıllı uslu öğütler verebilecek durumdaydı.

Armance, Octave'la birlikte şatonun bahçesinde, markizin odasının pencereleri önünde yaptığı o uzun gezintilerden birinde, bir gün Octave'a şöyle dedi: "Senin bu üzgün hâlinde pek olağanüstü bir şey var. Dünyada sevdiğim tek insan olduğun için seninle şimdi yapacağım böyle bir konuşmadan önce, bir arkadaşıma akıl danışma gereğini duydum. O gece var ya acıklı bir ihtiyatsızlıkta bulunmuştum hani, o geceden önce sen daha mutluydun. Sana şunu söylemeyi de gereksiz buluyorum ki benim mutluluğum seninkinden çok daha çabuk kaybolup gitti. Bir önerim var: Gene tam anlamıyla mutlu duruma dönelim... Beni sevdiğini öğrendiğim andan başlayıp o uğursuz evlenme tasarısı ortaya çıkana dek yaşantımın en güzel zamanı olan o hoş içli dışlılığa. Değişiklikteki tüm acayipliği ben kendi üzerime alacağım. Hiç evlenmemeye karar verdiğimi söyleyeceğim herkese. Bu düşünce ayıplanacak, birkaç dostun hakkımda beslemek lütfunda bulundukları düşünceye zararlı olacak ama ne önemi var benim için! Herkesin ne diyeceği zengin bir kız için ancak evlenmeyi düşündüğü sürece önemlidir. Benim ise hiçbir zaman evlenmeyeceğim muhakkak."

Octave onun elini avuçlarına aldı, gözlerinden sel gibi yaşlar akmaya başladı. "Sevgili meleğim benim!" dedi. "Ne denli üstünsün benden!"

Bu türlü bir zaafa pek kapılamayacak bir erkeğin bu gözyaşları, söylediği bu çok basit sözler Armance'ın verdiği kararı altüst etti.

En sonunda, kendini zorlayarak şunları söyleyebildi: "Bir şey söyle bana, dostum. Beni yeniden mutluluğa kavuşturacak olan önerimi kabul et. Ömrümüzü gene de birlikte geçireceğiz." Bir uşağın

gelmekte olduğunu görünce, heyecanla ekledi: "Öğle yemeği çanı neredeyse çalacak. Baban da Paris'ten gelecek, sonra seninle konuşamayacağım artık. Konuşamayınca da bugün akşama dek gene mutsuz, tedirgin olacağım, senden kuşkulanacağım çünkü."

Octave bir an için Armance'ın tüm korkularını gideren bir bakışla: "Sen! Benden kuşkulanacaksın, öyle mi?" dedi.

Sessiz geçen birkaç dakikalık bir gezintiden sonra Armance gene söze başladı: "Hayır, Octave, kuşkulanmıyorum senden. Sevginden emin olmasaydım, sanırım ki Tanrı canımı almak gibi bir lütfu esirgemezdi benden. Yalnız evlenmen kararlaştırılalı beri pek o denli mutlu değilsin."

Octave coşkunlukla, "Her şeyi açıkça söyleyeceğim sana!" dedi. "Öyle anlar oluyor ki eskisinden çok daha mutluyum çünkü seni benden dünyada hiçbir şeyin ayıramayacağını biliyorum artık. Her an seni görebileceğim, konuşabileceğim." Sonra "Yalnız..." dedi, duraladı, Armance'ı umutsuzluk içinde bırakan o asık yüzlü suskun hâline yeniden gömüldü.

Öğle yemeği onları belki gün boyunca ayıracaktı. Yemek çanı çalacak diye duyduğu korku Armance'a Octave'ın daldığı düşleri yarıda bırakma yürekliliğini bir daha verdi.

"Ne var, sevgilim? Her şeyi söyle bana." dedi. "O korkunç yalnız sözü, senin söyleyebileceklerinden yüz kere daha mutsuz kılacak beni."

Octave durdu, Armance'tan yana döndü, onun yüzüne bir sevgili gibi değil de ne düşüneceğini görecek tarzda dik dik bakarak, "Peki öyleyse." dedi. "Her şeyi öğreneceksin. Ölüm bana anlatacaklarımdan daha az acı gelir ama seni canımdan çok seviyorum. Sana sevgilin gibi değil de..." O sırada, gerçekten, bakışları bir sevgilinin bakışları değildi. "Dürüst bir erkek... Tanrı isteyip baban sağ olsaydı ona da söyleyeceğim gibi, dünyada dün, bugün, yarın tek sevdiğim insanın sen olduğuna yemin etmemin gereği var mı? Senden ayrıl-

mak ölüm kadar, ölümden yüz kat daha kötü olur benim için. Yalnız bende korkunç bir sır var ki hiç kimseye açmış değilim. Bu sırrı öğrenince bendeki o uğursuz acayiplikleri anlayacaksın."

Güçlükle söyleyebildiği bu sözler dudaklarından dökülürken, Octave'ın yüz çizgileri kasıldı, gözlerinde dalgınlık, şaşkınlık belirdi. Armance'ı görmüyordu sanki. Dudakları acıyla kıvranıyordu.

Armance ondan daha üzgündü. Portakal ağacının saksısına dayandı. Ormanda geçirdikleri geceden sonra Octave bu portakal ağacının önünde onunla sert konuşmuş, o da bayılmıştı. Bu uğursuz portakal ağacını tanıyarak irkildi.

Octave sanki dehşete kapılmış, sözlerini sürdürmeye cesaret edemiyormuş gibi, onun tam karşısında duruyordu. Korkulu gözlerini sanki canavar görmüşçesine önüne dikmiş, öyle bakıyordu.

Armance, "Yavrucuğum." dedi, "Birkaç ay önce gene bu portakal ağacının önünde bana çok acı sözler söylediğin sırada daha mutsuzdum çünkü sevginden kuşku duyuyordum." Tutkulu bir tavırla ekledi: "Nasıl söyleyeyim bilmem ki? O uğursuz günde, beni sevmediğin gibi bir inanç edinmiştim. Ah, sevgilim, bugün ne denli mutluyum bilsen!"

Armance bu son sözleri öyle içten söylemişti ki bu, Octave'ın pençesinde kıvrandığı amansız acıyı hafifletti sanki. Armance, her zamanki çekingenliğini unutarak onun elini sevgiyle sıkıyor, konuşturmaya çalışıyordu.

Bir ara Armance'ın yüzü Octave'ın yüzüne öyle yaklaştı ki genç adam onun soluğunun sıcaklığını duydu. Bu duygu onu yumuşattı. Konuşmak daha kolay oldu onun için. Kızın yüzüne bakarak, "Evet sevgilim." dedi, "Tapıyorum sana, sevgimden sen de kuşku etmiyorsun. Yalnız sana tapan nasıl bir adam? Kusurlu bir yaratık o!"

Octave bunları söylerken üzgün hâli kaybolur gibi oldu. Birden öfkelenmiş gibi bir hâl aldı, kendisini boş yere tutmaya çalışan Armance'ın kollarından sıyrılıp, kaçıp gitti.

Armance olduğu yerde kalakalmıştı. Tam o sırada yemek çanı çaldı. Armance pek bitkin hâldeydi. Malivert markizinin karşısına güçlükle çıkabildi, sofraya gelmemek için izin aldı.

Çok geçmeden Octave'ın uşağı geldi, efendisinin acele bir iş için dörtnala Paris'e gitmek zorunda kaldığını bildirdi.

Öğle yemeği sessizlik içinde, pek soğuk geçti. Tek mutlu insan komandördü. İki gencin birden ortadan yok oluşlarına şaşmıştı. Kız kardeşinin gözlerinin yaşlı olduğunu gördü, bir an için sevindi. Evlenme işi pek iyi gitmiyor gibiydi. İçinden, *Hazırlıkları daha ilerlemiş evlenmeler bile suya düşebilir*, diyordu. Kafası öylesine düşüncelere dalmıştı ki bu, Aumale kontesine, Bonnivet markizine nazik davranmasına bile engel oluyordu.. Markinin gene damla ağrıları tutmuştu ama Paris'ten kalkıp gelmişti. Geleceğini Octave'a da haber vermişti. Onu göremeyince çok kızdı, bu da komandörün neşesini arttırdı. İçinden, *Aklın sesini duyurmanın tam sırası*, dedi.

Yemek biter bitmez Aumale kontesiyle Bonnivet markizi odalarına çıktılar. Octave'ın annesi Armance'ın odasına çıktı. Komandör de Octave'ın evlenmesine ilişkin olarak enistesinin verdiği kararı sarsmaya uğraşmak için harcadığı beş çeyrek saat boyunca çok hareketli davrandı, yani pek mutlu oldu.

Yaşlı markinin verdiği tüm karşılıklarda büyük bir dürüstlük payı vardı: "Tazminat bizim hanımın." diyordu. "Ben çulsuzun biriyim. Octave'ın evlenmesini düşünmeye bizi yönelten, bu tazminat oldu. Hanım Armance'ı gelin almamızı Octave'dan çok istiyor sanırım. Armance'ın da az çok serveti var zaten. Bütün bu işte ben, dürüst bir adam olarak, fikir verebilirim ancak. Sözümü geçirmeye kalkışamam. Karımı çok sevdiği bir kızın yanında ömür sürme zevkinden yoksun bırakmak istermiş gibi bir duruma düşerim yoksa."

Malivert markizi Armance'ı çok çırpıntılı, az konuşkan bir hâlde bulmuştu. Armance, onun dostça üstelemeleri karşısında en sonunda konuştu, çok sevişen insanlar arasında ara sıra çıkan kavgalar gibi küçük bir kavgadan üstü kapalı söz etti.

Markiz ayağa kalkarak, "Eminim ki Octave haksız." dedi. "Yoksa bana her şeyi söylerdin."

Sonra Armance'ı yalnız bıraktı, çekildi. Böylece de ona büyük iyilik etmiş oldu. Armance düşünüyordu. Anladığına göre Octave belki büyük bir suç işlemişti, bunun ağır sonuçlarını gözünde büyütüyordu. Dürüst bir erkek olarak da Armance'a bütün gerçeği kendisi anlatmak istiyor, kızın belki birini öldürmüş bir adamın yazgısını anlamasına gönlü razı olmuyordu.

Octave'ın acayipliğini bu tarzda yorumlamanın genç kıza bir çeşit ferahlık verdiğini söylemeye bilmem gerek var mı? Biraz da ona rastlayacağını umarak bahçeye indi. Yüreğinde Aumale kontesinin uyandırmış olduğu derin kıskançlık duygusundan iyice kurtulmuş buluyordu kendini. Yalnız içinde bulunduğu bu ferahlık, mutluluk hâlinin kaynağını kendine açıklamıyordu. En sevecen, en cömert acıma duygusu ile kendinden geçmiş gibiydi. Sevinçle, "Fransa'dan ayrılmak, ta uzaklara, Amerika'ya gitmek bile gerekse gideriz. Hem ne kadar çabuk olursa o kadar iyi olur." diyordu. Sonra düşlere daldı. Kendilerini ıssız bir adada, tam bir yalnızlık içinde gördü. Bunlar romanlarda sık sık görülen, çok kullanılan betimlemeler olduğundan, anlatmaya değmez.

Ne o gün ne ertesi gün Octave ortada görünmedi. İkinci günün akşamı Armance, Paris'ten bir mektup aldı. Hiç böylesine sevinmemişti. Mektubun her satırından en canlı, en başıboş sevgi fışkırıyordu. Kendi kendine, *Mektubu yazdığı sırada burada olsaydı, her şeyi doğrudan doğruya bana açıklardı,* diyordu.

Octave mektubunda, sırrını ona açıklamaktan utandığı için Paris'te kaldığını üstü kapalı anlatıyor, şöyle yazıyordu:

Bu uğursuz sözü hiçbir zaman, sana bile söylemek yürekliliğini gösteremeyeceğim. Çünkü senin bana göstermek lütfunda bulunduğun, benim için de her şey demek olan duyguları azaltabilir. Bu konuda beni sıkıştırma sevgilim.

Uşak bekliyordu. Armance hemen karşılık yazdı, uşağa verdi. Mektubunda, *Senin en büyük suçun, bizden uzak durmak,* diyordu.

Mektubu yazdıktan yarım saat sonra Octave'ın çıkageldiğini görünce Armance şaşkınlık kadar sevinç de duydu. Octave onun yazacağı karşılığı Andilly yakınındaki Labarre'a gelip orada beklemişti.

***

Ondan sonraki günler tam bir mutluluk içinde geçti. Armance'ı harekete getiren sevginin hayalleri öyle acayipti ki çok geçmeden adam öldürmüş birini sevdiğine kendini alıştırdı. Octave'ın suçlu olduğunu açıklamaktan çekindiği konu en azından buymuş gibi geliyordu ona. Octave onun düşüncelerini zorlamasını gerektirmeyecek kadar açık konuşmuş, düpedüz *Kusurlu bir yaratığım ben,* demişti.

Armance ömründe ona yazdığı ilk aşk mektubunda kendisine soru sormayacağına söz vermişti. Bu yemin onun için kutsal oldu. Octave'ın karşılık olarak yazdığı mektup da bir hazine olmuştu. Belki yirmi defa yeni baştan okumuştu. Kocası olacak erkeğe her akşam mektup yazma alışkanlığını edindi. Onun adını hizmetçisinin önünde anmaktan az çok utanacağı için ilk mektubunu Octave'ın iyice bildiği o portakal ağacının saksısı içine sakladı.

Bir sabah kahvaltıya oturdukları sırada bunu kısaca söyledi ona. Octave, yaptıracak bir işi olduğunu bahane ederek bir ara ortadan kayboldu. Bir çeyrek saat sonra döndüğü zaman, Armance onun gözlerinde en derin mutluluğun, en tatlı minnetin ifadesini gördü, anlatılmaz bir zevk duydu.

Birkaç gün sonra Armance ona şunları yazmaya cesaret edebildi:

Senin büyük bir suç işlemiş olduğunu sanıyorum. Onarılabilecek bir şeyse ömrümüzün başlıca amacı bu olacak. Yalnız tuhaf değil mi şimdi belki sana bu açıklamadan öncekinden daha büyük bir sevecenlikle bağlıyım.

Bu açıklamanın sana neye mal olduğunu sezer gibiyim. Benim için yaptığın ilk büyük özveri bu. Şunu da söyleyeyim bak: Ancak o andan beridir ki ben de sana açıklamaya hemen hemen cesaret edemediğim çirkin bir duygudan kurtulmuş bulunuyorum artık. Aklıma en kötü şeyleri getiriyorum. Onun için, öyle sanıyorum ki o törenlerden falan önce bana hiç de daha ayrıntılı bir açıklama yapmak zorunda değilsin. Beni hiç de aldatmış olmayacaksın, söylüyorum bak. Tanrı pişmanlık getirenleri bağışlar sonra, eminim ki suçunu gözünde büyütüyorsun. Bu suç ne denli ağır olursa olsun, ben ki kaygılarını gördüm, seni bağışladım bile. Bir yıl sonra tam bir açıklamada bulunursun, çünkü o zaman sende daha az korku uyandıracağım belki... Yalnız seni daha çok seveceğime de söz veremem.

Meleklere özgü bir iyilik havasıyla yazılmış olan bu birkaç mektup üzerine Octave da sevgilisine açıklamaya borçlu olduğu sırrı yazıyla bildirmek kararını vermiş gibiydi. Yalnız böyle bir mektubu yazmaktan duyduğu utanç, sıkılganlık onu yazmaktan hâlâ alıkoyuyordu.

Yaptığı düello sırasında kendisine tanıklık eden hısımı B. Dolier'ye akıl danışmak için kalkıp Paris'e gitti. Onun şeref kurallarına çok bağlı, çok dürüst bir insan olduğunu biliyordu. Pek akıllı olmadığından görevden kaçınmak veya düşlere kapılmak gibi işleri de beceremezdi.

Octave, "Evlenmeden önce Armance'ın babasına veya vasisine çekinmeden açıklayabileceğim bir sır var." dedi. "Bunu ona da açıklamam kesinlikle gerekir mi acaba?"

Armance'ın yukarıda sözünü ettiğimiz mektubunun bir bölümünü B. Dolier'ye gösterecek kadar işi ileriye de vardırdı.

Bu mert subay, "Onunla konuşmaktan kaçınamazsın." dedi. "Çok gerekli bir ödevdir bu. Kızın gönül yüceliğine güvenerek bundan yararlanman doğru olmaz. Bir kimseyi aldatmak sana yakışmaz. Ailenin tüm erkekleri arasında Armance'ın tek dostu sensin belki. Onun gibi zavallı bir öksüz kızı senin, soylu Octave'ın aldatması ise hiç mi hiç yakışık almaz."

Octave da bütün bunları kendi kendine, belki bin kez söylemişti ama bu sözler namuslu, sağlam ahlaklı bir insanın ağzından çıkınca yepyeni bir güç kazandı.

Octave kaderin sesini duyar gibi oldu.

B. Dolier'den izin isteyip ayrıldı, evden çıktıktan sonra sağ kolda rastlayacağı ilk kahveye girip o can sıkıcı mektubu yazmak için kendi kendine yemin etti.

On satırlık bir mektup yazdı, zarfın üzerine de *Bn. Armance de Zohiloff, Andilly yakınında (...) Şatosu'nda* diye adresi koydu.

Kahveden çıkınca çevresine bakınarak bir posta kutusu aradı, rastlantı bu ya bulamadı. Böyle bir açıklamayı geciktirmeye kendisini iten acı duygunun kalıntısı çok geçmeden onu şuna inandırdı: Böyle önemli bir mektubu postaya vermemek gerekti. Bahçedeki portakal ağacının saksısına bunu kendi eliyle koyarsa daha iyi olurdu.

Octave bu geciktirme düşüncesinde güçlükle alt edilmiş bir tutkunun son izinin bulunduğunu seçebilmek akıllılığını gösteremedi. Gerçek şuydu ki B. Dolier'nin sert öğütlerle yenmesine yardım ettiği o tiksinti karşısında bir gram bile gerilemiş değildi. Mektubu Andilly'ye götürmek üzere ata bindi.

Komandörün iki sevgili arasında anlaşmazlık olduğundan kuşkulandığı o sabahtan beri, yaradılışındaki hafiflik dolayısıyla, içinde epey sürekli bir kötülük yapma isteği belirmişti. Şövalye de Bonnivet'yi kendisine sırdaş edinmiş bulunuyordu. Eskiden bütün zamanını borsadaki hava oyunlarının hayalleriyle, bir deftere sayılar yazmakla geçirirdi. Şimdi de bütün zamanını yeğeninin evlenmesine engel olma çarelerini araştırmakla geçiriyordu.

Yaptığı tasarılar başlangıçta pek de akıllıca değildi. Şövalye onun saldırı araçlarına çekidüzen verdi. Armance'ın peşine bir adam koyma fikrini verdi ona. Komandör de birkaç altını gözden çıkarınca evdeki tüm uşaklarla hizmetçileri birer casus hâline soktu. Onlar da

Octave'la Armance'ın mektuplaştıklarını, mektuplarını da üzerinde falanca sayı yazılı bir portakal ağacının saksısına sakladıklarını kendisine haber verdiler.

Böyle bir ihtiyatsızlık şövalyeye inanılmaz bir şey gibi göründü. komandörü hayalleriyle baş başa bıraktı. Yalnız aradan bir hafta geçip de komandörün şimdiye dek iki sevgilinin âşıkdaşlık sözlerini okumaktan başka bir iş yapmadığını görünce, ustalıkla şunu hatırlattı ona: Yirmi çeşit merak arasında, altı ay boyunca, elle yazılı mektuplara da merak sardırmıştı. Komandör o sırada saman kâğıdı kullanıp çok iyi kopya çıkaran usta bir adam bulmuştu. Bu düşünce kafasında yer etti ama hiçbir sonuç vermedi. Bunun yanı sıra içinde çok zorlu bir hınç duygusu da vardı.

Şövalye bu şatafatlı kitabı alıp Andilly'ye getirdi, mektupların sahteliğinin anlatıldığı sayfaya da kahveyle bir leke yaptı.

Bir sabah komandörün odasına girerek, "Öyle kötü durumdayım ki sorma!" dedi. "Sen de bilirsin ya Bn. de kitaplarına delice düşkündür. Bu külüstür romana da çok güzel bir cilt yaptırmış. Kitabı ondan almak gibi bir budalalık yaptım, bir sayfasını da lekeledim. Sen her şeye bir çare bulmak için şaşırtıcı sırlar toplamış veya icat etmişsindir, yeni bir sayfa yapmak çaresini gösteremez misin bana?" Şövalye uzun uzun konuştuktan, komandörün kafasına yerleştirmek istediği düşünceye en yakın sözleri de kullandıktan sonra kitabı ona bıraktı.

Komandör de Soubirane uydurma mektuplarla iki sevgilinin arasını açmaya niyetleninceye dek, şövalye belki on kez bu işten söz etti. Komandör ilkin bundan öyle gururlandı ki gözünde kendi önemini kendisi de büyüttü. Ne yapmak istediğini şövalyeye anlattı. O da ahlaka böylesine aykırı bir araç karşısında dehşete kapıldı, o akşam Paris'e gitti.

İki gün sonra komandör onunla konuşurken gene bu düşünce üzerinde durdu.

Şövalye, "Uydurma mektup düzmek korkunç bir iş!" diye haykır-

dı. "Yeğenine epeyce büyük bir sevgi besliyor musun ki araç amacı haklı gösterebilsin?"

Neyse, okuyucu da bu aşağılık ayrıntılardan bizim kadar usanmıştır belki. İnsan bu ayrıntılarda yeni kuşağı, kokuşmuş yöntemlere başvurarak, eski kuşağın hafifliğiyle savaşırken görür.

Komandör de arkadaşının bönlüğüne acıyordu. Ona şunu anlattı ki başarı olasılığı pek bulunmayan bir davada insan hiçbir girişim yapmazsa davayı yüzde yüz kaybeder.

Komandör de Soubirane, hiç çekinmeden, kız kardeşinin ocağının üzerinden Armance'ın el yazısının birkaç örneğini aldı. Sonra kopya işlerinde kullandığı adamdan bunların, asıllarından ayırt edilmesi çok güç kopyalarını kolayca elde etti. Octave'ın evlenmesinin suya düşmesi için kışın çevrilen entrikalar, balo eğlenceleri, aileye yaptırabileceği kârlı öneri üzerine en kesin tahminleri kurmaya başlamıştı bile.

Şövalye de Bonnivet bu yaman adama hayran kalmıştı. İçinden, *Bu herif niçin bakan değil?* diyordu. *En yüksek makamlar benim olurdu o zaman. Ne var ki şu mendebur anayasa ile herkesin önünde yapılan bu tartışmalarla, basın özgürlüğüyle böyle bir adam -iyi aileden olmakla ne denli övünürse övünsün- bakan olamaz!*

Komandör, on beş gün sabrettikten sonra, en sonunda Armance'ın ağzından onun yakın arkadaşı Mery de Tersan'a uydurma bir mektup yazmayı düşündü. Şövalye neredeyse ikinci defadır ki her şeyi yüzüstü bırakacaktı. Komandör de Soubirane, iki gün uğraştıktan sonra, nükteler saçan, ince düşüncelerle dolup taşan -1789'da yazdıklarının tıpkısı- bir mektup örneği hazırladı.

Şövalye, "Yaşadığımız çağ o günlerden daha ciddi." diyordu. "Ukala, ağırbaşlı, sıkıcı ol daha iyi. Mektubun çok sevimli. Şövalye de Laclos bile benimserdi bunu. Gelgelelim, bugün kimseyi aldatamazsın bununla."

Komandör, "Hep bugün, bugün!.." dedi. "Senin Laclos kendini beğenmişin biriydi. Bilmem neden siz gençler onu örnek alıyorsunuz kendinize. Kitaplarındaki kişiler berberler gibi yazı yazıyorlar..."

Şövalye, onun B. de Laclos'ya hınç beslediğini görünce pek sevindi. "Tehlikeli İlişkiler" yazarını çok sıkı savundu, tam bir yenilgiye uğradı. Sonunda da hiç o denli tumturaklı, Almanvari olmayan, gene de oldukça makul bir mektup örneği elde edebildi.

Komandör böyle fırtınalı bir tartışmadan sonra ortaya çıkan mektup örneğini el yazılarının kopyalarını çıkaran adamına götürüp verdi. O da işin içinde bir gönül işi var sanarak ancak dolgun bir para kopartacak kadar güçlük çıkardı. Armance'ın yazısını da insanı aldatacak kadar iyi taklit etti. Armance, sözde, Octav'la yakında yapacağı evlenmeye ilişkin olarak Mery de Tersan'a uzun bir mektup yazıyordu.

***

Octave, B. Dolier'nin öğütlerine uyarak yazdığı mektupla birlikte Andilly'ye gelirken, zihninde tüm yol boyunca yer eden başlıca düşünce, Armance'ın bu mektubu ancak akşam, birbirlerinden ayrıldıktan sonra okumasını sağlamak olmuştu. Ertesi sabah erkenden yola çıkmayı tasarlıyordu. Armance'ın kendisine karşılık yazacağından emindi. Böyle bir açıklamadan sonra yapacakları ilk görüşmenin sıkıcılığını bu sayede biraz olsun azaltacağını umuyordu. Armance'ın düşünce tarzında yiğitlik bulduğu içindir ki buna karar vermişti. Çok uzun zamandan beri Armance'ın yaşamında bir çeyrek saat dahi görmemişti ki kendilerini birleştiren duygunun doğurduğu mutluluk veya mutsuzluk belli olmasın. Armance'ın kendisine karşı büyük bir sevgi beslediğinden kuşku etmiyordu.

Andilly'ye gelince atından yere atladı, bahçeye koştu, mektubunu portakal saksısının bir kıyısındaki birkaç yaprağın altına sakladı. Sonra orada Armance'ın mektubunu buldu.

XXX

Octave mektubu rahatça okuyabilmek için, çabucak iki yanına ıhlamur ağaçları dikili bir yola daldı. İlk satırlardan, bu mektubun Mery de Tersan'a yazılmış olduğunu gördü. Komandörün kaleme almış olduğu mektuptu bu. İlk satırlar onu öylesine kaygılandırmıştı ki bir çırpıda okudu:

Sitemlerine karşı ne diyeceğimi bilemiyorum. Haklısın kardeşim, sızlanmakla delilik ediyorum. Bu anlaşma, daha yeni zengin olan, kendisini evlendirip koruyacak ailesi olmayan yoksul bir kızın umabileceklerinin her bakımdan çok üstünde. Akıllı bir erkek, çok da namuslu. Benim için belki çok bile. Açıkça söyleyeyim mi sana? Zaman çok değişti. Birkaç ay önce beni mutluluğun doruğuna çıkaracak olan şey şimdi ancak bir görev. Tanrı sürekli olarak sevme yetisini esirgedi mi benden? Akıllıca, yararlı bir anlaşmayı sonuna vardırmış bulunuyorum, bunu durmadan söylüyorum kendi kendime ama gönlüm bana göre dünyada var olabilecek en mükemmel erkeği, sevilmeye değer tek insanı görmekle duyduğu o tatlı coşkunlukları duymuyor artık. Bugün görüyorum ki onun saati saatine uymuyor. Yalnız onu niçin suçlamalı sanki? O değişmiş değil. Bütün mutsuzluğum şunda ki yüreğimde eşitsiz hâller var. Her bakımdan yararlı, onurlu bir evlenme yapacağım. Gelgelelim -sana bunu açıklarken yüzüm kızarıyor, Mery'ciğim- her şeyden çok sevmekte olduğum bir kimseyle evlenmiyorum artık. Onu pek ağırbaşlı, ara sıra can sıkıcı buluyorum. Düşün,

bütün ömrümü onunla geçireceğim! Belki ücra bir ilin içerilerinde, ıssız bir şatoda oturacağız, karşılıklı öğrenimi, hastalıklara karşı aşıyı yaymaya çalışacağız. Bonnivet markizinin salonunu arayacağım belki, sevgili kardeşim. Altı ay önce kim derdi bunu bize? Beni en çok üzen şey, yaradılışımdaki bu hoppalık. Octave bu kış gördüğümüz gençlerin en dikkate değer olanı değil mi? Yalnız ben öyle mutsuz bir çocukluk dönemi geçirdim ki! Beni eğlendirecek bir koca istiyorum. Şimdilik hoşça kal! Öbür gün Paris'e gitmeme izin veriyorlar. Saat on birde senin kapında olacağım.

Octave dehşet içinde kaldı. Sanki birdenbire bir düşten uyanmıştı. Hemen koşup portakal saksısının içine bıraktığı mektubu geri aldı, öfkeyle yırttı, parçalarını da cebine koydu.

Soğuk bir tavırla kendi kendine, *Uğursuz sırrımın bağışlanabilmesi için en çılgınca, en derin sevgiye ihtiyacım vardı,* diyordu. *Aklın, mantığın tersine giderek, ömrüm boyunca kendime verdiğim yemini çiğneyerek, insanlığın üstünde bir yaratığa rastladığımı sandım. Böyle olağanüstü bir hâle layık olmak için sevimli, neşeli olmak gerek; bende eksik olan da bu. Aldanmışım, ölmekten başka yapacak iş kalmadı. Armance'ın yazgısını sonsuza dek köstekleyecek olsaydım, o açıklamayı yapmamak elbette ki şerefsizlik olurdu. Şimdi ise bir aya kadar serbest bırakabilirim onu. Genç, zengin, çok güzel, aranılıp beğenilen bir dul olacak; de Malivert soyadı da eğlenceli bir koca bulma bakımından, az tanınmış olan Zohiloff soyadından daha çok işine yarayacak.*

İçinde bu duygularla, annesinin odasına girdi, orada Armance'la karşılaştı. Genç kız kendisinden söz ediyor, onun yakında döneceğini düşünüyordu. Çok geçmeden o da Octave gibi solgun hemen hemen onun kadar mutsuz bir hâl aldı. Oysa Octave, annesine evlenmesinin geciktirilmesine razı olmayacağını söylemiş, "Çoğu kimse mutluluğumu gölgelemek istiyor, eminim." demişti. "Bunca hazırlık yapmaya ne hacet! Armance benden daha zengin. Hiçbir

zaman giyecek sıkıntısı, mücevher sıkıntısı çekmesine ihtimal yok. Öyle umuyorum ki evlendiğimizin ikinci yılına kalmadan neşeli, mutlu olacak, Paris'in tüm zevklerinin tadını çıkaracak, yaptığı işten ötürü de hiçbir zaman pişmanlık duymayacak. Öyle düşünüyorum ki hiçbir zaman köylük bir yerde bir şatoya kapanıp kalmayacak."

Octave'ın bunları söyleyişinde öyle acayip bir eda vardı, bunlar belirttikleri istekle öyle az uygunluk hâlindeydi ki Armance'ın da markizin de gözleri yaşla doldu. Armance kendinde zar zor şu karşılığı vermeye güç bulabildi:

"Ah! Sevgili dostum ne kadar da zalimsin!" Octave mutlu görünmeyi bilemediği için çok üzgün görünüyordu. Birdenbire dışarı çıktı. Evlenişini ölümle bitirme kararı davalarına sert, zalim bir hâl veriyordu.

Markiz, "oğlumun deliliği" diye adlandırdığı şey üzerinde Armance'la birlikte gözyaşı döktükten sonra, zaten asık yüzlü bir yaradılışı olan oğluna yalnızlığın hiç yaramadığı sonucuna vardı: "Bu kusurundan dolayı acı çekenlerin başında gelir. Gene de seviyor musun onu?" diye sordu. "Gönlüne danış bir, kızım. Seni mutsuz etmek istemem. Bu işi burada bırakmak için daha vakit geçmiş değil."

"Ah anneciğim, onu artık o kadar mükemmel sanmayalı beri daha çok seviyorum galiba."

Markiz, "Peki öyleyse, yavrum." dedi, "Bir hafta içinde düğününü yapacağım. O zamana dek hoş gör onu. Seni seviyor, kuşkun olmasın bundan. Hısımlarına olan görevleri üzerinde ne türlü bir fikri var, biliyorsun; gene de seni dayısının kötü sözleriyle karşılaşmış sandığı zaman nasıl kızdığını gördün. Bu zavallı insana karşı yumuşak, iyi davran, sevgili kızım. Evlenmeye karşı acayip bir ön yargı yüzünden mutsuz o."

Kendisine rastgele söylenen bu sözler Armance için öyle gerçek bir anlam taşıyordu ki Octave'ın üzerine titredi, bir dediğini iki etmedi.

Octave ertesi gün erkenden Paris'e indi, çok büyük bir parayı -ce-

bindeki tüm paranın aşağı yukarı üçte ikisini -elden çıkarıp nikâhta yüz görümlüğü olarak vereceği pek pahalı mücevherler aldı. Sonra babasının noterine uğradı, nikâh sözleşmesine gelinin çok yararına maddeler eklettirdi. Dul kalırsa bunlar ona pek parlak bir bağımsızlık sağlayacaktı.

Octave sözde Armance'ın yazdığı mektubun bulunuşu ile evlenişi arasındaki on günü bu çeşit ince özenler göstermekle geçirdi. Onun için bu günler ummaya cesaret edeceğinden daha huzurlu oldu.

Sevgi dolu bir ruhu olan insanlar için mutsuzluğu çok acı hâle sokan, kimi vakit hâlâ ışıldamakta olan küçücük bir umut ışığıdır. Octave'ın ise böyle hiçbir şeyi yoktu. Kararını vermişti o; sağlam ruhlu insanlar için de verilen karar ne denli sert olursa olsun, onu kendi yazgısı üzerinde düşünmekten bağışık tutar, eylemi tam tamına yerine getirme yürekliliğinden başka şey istemez artık. Çok bir şey de değildir bu.

Yapılması gerekli hazırlıklar, her çeşit önlem Octave'ı benliğiyle baş başa bıraktığı zaman onu en çok kaygılandıran şey duyduğu serin şaşkınlıktı. Ne? Armance onun için hiçbir şey değildi artık, öyle mi? Sevgisinin sonsuzluğuna, aralarındaki içli dışlı bağa öylesine alışmıştı ki her şeyin değişmiş olduğunu, Armance'sız bir yaşamı aklına bile getiremeyeceğini unutuyordu. Hemen her sabah uyanınca mutsuzluğunu yeniden öğrenmek zorundaydı. Pek acı dakikalardı bunlar. Neyse ki çok geçmeden ölüm düşüncesi onu avutuyor, gönlüne ferahlık veriyordu.

Bununla birlikte, bu on günlük aranın sonuna doğru, Armance'ın gösterdiği derin sevecenlik Octave'da birkaç zaaf anı yarattı. Armance, baş başa yaptıkları gezintilerde, evlenmeleri yakın olduğu için buna hakkı olduğunu sanarak, birkaç kez Octave'ın o güzel elini tutup dudaklarına götürmeye cesaret etmişti. Octave da çok iyi farkında olduğu bu sevgi gösterilerinden ötürü elinde olmadan, pek duygulanıyordu. Öyleyken, gene de yendiğine inandığı bir acıyı bu, daha derin, daha dayanılmaz hâle sokuyordu.

Kendisini gerçekten seven bir insandan -yani, Mery de Tersan'a yazdığı o uğursuz mektupta da açıkladığı gibi- iki ay öncesinin Armance'ından gelseydi, bu okşayışların ne türlü olacağını gözünün önüne getiriyordu. Acı acı, *Benim sevimsizliğim, neşesizliğim onun sevgisini yok etmiş olmalı,* diyordu. *Ne yazık! Kafamı bunca boş bilgiyle yoracak yerde, salon adamı olma sanatını öğrenmeliymişim! Ne işime yaradı bu bilgiler? Aumale kontesinin hoşuna gitmiş olmam ne işime yaradı? İsteseydim o severdi beni. Saygı gösterdiğim kimseye hoş görünmek için yaratılmış değilim. Ben var gücümle hoşa gitmek isterken, uğursuz bir utangaçlık asık yüzlü, sevimsiz yapmış beni. Armance beni öteden beri ürkütmüştür. Kaderimi elinde tutan bir kimsenin karşısına çıkmakta olduğumu sezinlerdim ne zaman yanına yaklaştımsa. Deneylere, toplumda olup biten şeylere bakarak, yirmi yaşında bir genç kızın ilgisini uyandırmak isteyen sevimli bir erkeğin yarattığı etki üzerinde daha doğru düşünceler edinmeliydim...*

Sonra düşüncesini yarıda bırakarak, acı acı gülümsedi, *Ömrüm bitti! "Vixi et quem dederat fortuna sortem peregi."*[1]

Kendini kara düşüncelere kaptırdığı zamanlar, Armance'ın -kendisine her zaman pek yaraşan büyük çekingenlikle hiç bağdaşmayan- şefkatli davranışlarında, zorla yüklendiği can sıkıcı bir görevin yerine getirilişini görüyordu. O zaman tutumundaki sertlik hiçbir şeye benzemiyor, gerçekten deliliğin belirtilerine yakın bir hâl alıyordu.

Daha mutlu gibi olduğu başka zamanlarda, kendini eşi olacak bu genç kızın büyüleyici güzelliğine kaptırıyordu.

Armance öteden beri çok ölçülü, çekingen bir genç kızdı. Ömrü boyunca edindiği alışkanlıkları çiğneyip zorlayarak, sevdiği erkeği bi-

---

1) Vergilius'un "Aineias Destanı"nda Troyalı kahraman, bir görüşte tutulduğu, Kartaca'nın güzel kurucusu Dido'yu bırakıp Hesperia'ya (İtalya'ya) gidince, Dido ölürken şöyle der: "Ömrümün sonuna geldim, alın yazımın bana çizdiği kader yolunu aştım." (ç.n).

raz olsun yatıştırmaya çalışıyordu. Onun bu uğurda takındığı sevgi dolu davranışlar kadar dokunaklı, soylu bir şeyi daha tasavvur bile etmek gerçekten güçtü. Octave'ın birtakım azaplar içinde kıvrandığına inanıyor, ona karşı gene de derin bir sevgi duyuyordu. Sevgisini saklamak, bu sevgi yüzünden kendine kabahat bulmak Armance'ın belli başlı işi olmaktan çıkalı beri, Octave'ı daha çok sevmeye başlamıştı.

Bir gün, Ecouen Koruluğu'na doğru yaptıkları bir gezinti sırasında, Armance, söylemeye cesaret ettiği sevgi dolu sözlerden kendisi de heyecanlanarak işi ona şöyle demeye kadar vardırdı: "Bazen aklıma neler geliyor; biliyor musun? Seninkine eşit bir suç işleyeyim de artık benden korku duymayasın diyorum."

Bunu içten söylüyordu. Octave bu sözlerdeki gerçek sevgiyle büyülenmiş, Armance'ın bütün düşüncesini anlamıştı. Durup dik dik onun yüzüne baktı. Parçalarını hep yanında taşıdığı itiraf mektubunu ona verecekti neredeyse. Elini ceketinin cebine sokunca, sözde Mery de Tersan'a yazılmış olan uydurma mektubun incecik kâğıdına parmakları değer değmez iyi niyeti buz kesiliverdi.

XXXI

If he turn'd to earth, let me give him
one hearty kiss, and you shall put us
both into one coffin.
WEBSTER[1]

Octave evlenmesine dedeleriyle ninelerinin hiç razı olmadıklarını biliyor, onları yola getirmek için birçok girişimler yapmak zorunda bulunuyordu. Olağan koşullar altında onun için bundan daha acı bir şey olamazdı, bu anlı şanlı hısımlarının konaklarından canı sıkılmış, mutluluktan hemen hemen tiksinmiş bir hâlde çıkardı. Şimdi ise bu görevlerini yerine getirirken hiçbir şeyin kendisine ağır gelmediğini görerek pek şaştı. Çünkü hiçbir şeye ilgi duyduğu yoktu artık. Daha dünyadayken ölmüştü.

Armance'ın gösterdiği hercailikten beri, onun için insanlar yabancı türden yaratıklardı. Ne erdemin getirdiği sıkıntılar ne suçun getirdiği rahatlıklar ilgilendiriyordu onu.

İçinden gizli bir ses şöyle diyordu. "Şu gördüğün mutsuz insanlar var ya senden daha az mutsuz onlar."

---

1) "Dünyaya dönerse bırakın da bütün gönlümle öpeyim onu, sonra ikimizi aynı tabuta koyabilirsiniz artık."

Çağdaş uygarlığın mutlu bir günü tatsızlaştırmak için ortaya yığdığı budalaca işlemleri büyük bir aldırmazlıkla yerine getirdi. Evlendiler.

Octave, yerleşmeye başlayan bir gelenekten yararlanarak, Armance'ı hemen alıp Dauphine'deki Malivert Çiftliği'ne doğru yola çıktı. Gerçekte ise Marsilya'ya götürdü onu.

"Askerce davranışlardan hoşlanmam ama kılıç kullanabileceğimi göstermek için Yunanistan'a gitmeye yemin etmiştim." dedi.

Armance evleneli beri öyle mutluydu ki bu geçici ayrılığa üzüntü duymadan razı oldu. Octave da onun mutluluğunu görmezlikten gelemedi, kendisinin pek büyük saydığı bir zaaf göstererek, yola çıkışını bir hafta geciktirdi.

Bu bir haftayı onunla birlikte Sainte-Baume Dağları'nı, Borelli Şatosu'nu, Marsilya'nın dolaylarını gezmekle geçirdi. Genç eşinin mutluluğuna seviniyordu ama içinden, *Rol yapıyor*, diyordu. *Mery'ye yazdığı mektup açık seçik ispatlıyor bunu bana. Yalnız öyle güzel rol yapıyor ki!*

Kendini hayale kaptırdığı zamanlar oldu: Armance'ın pürüzsüz mutluluğu en sonunda onu da mutlu ediyordu. İçinden, *Dünyada başka hangi kadın, daha içten duygular bile beslese bu denli mutluluk verebilir bana?* diyordu.

Derken, ayrılış günü geldi çattı. Octave, gemiye biner binmez, o hayal anlarını pahalı ödedi. Bir iki gün, kendinde ölmek yürekliliğini bulamadı artık. "Dolier gibi bilge bir adamın verdiği mahkûmiyet kararından sonra Armance'ı hemen özgürlüğe kavuşturmazsam en aşağılık insan, kendi gözümde bile alçağın biri olurum." diyor, sonra içini çekiyordu. "Hayattan ayrılmakla pek az şey kaybetmiş oluyorum. Armance sevgi rolünü bu denli güzel oynuyorsa kendisinin de farkında olmadığı bir anıdan dolayı bu. Benim için eskiden duyduklarını anımsıyor. Çok geçmeden onun için pek sıkıcı olacağım. Bana belki saygı besliyor ama sevgi duymuyor artık. Ölümüm onu üzecekse de umutsuzluğa düşürmeyecek."

Sonunda bu acıklı inanç Octave'a, o mutluluktan sarhoş Armance'ın, yola çıkışından bir gün önce kollan arasında kendinden geçen Armance'ın tannsal güzelliğini unutturdu. Yeniden yüreklendi, deniz yolculuğunun üçüncü gününde, yüreklilikle birlikte sakinlik de yeniden ortaya çıktı.

Gemi Korsika Adası'nın açıklannda bulunuyordu. Derin bir umutsuzluk içinde ölen bir büyük adamın anısı Octave'ın gözleri önünde canlandı, onu daha iradeli bir hâle getirdi. Boyuna bu adamı düşünmekte olduğu için, karşısında onu kendi davranışına bir tanık olarak görür gibiydi.

Öldürücü bir hastalığa tutulmuş gibi yaptı. Bereket ki gemide bulunan tek sağlık memuru eski bir dülgerdi, sıtmadan anladığı iddiasındaydı. Octave'ın sayıklamasına, korkunç hâline ilk inanan o oldu. Yapmacıklı geçen günlerden bir hafta sonra, Octave kendisinin yaşamasından umut kesildiğini gördü. "Kendine geldi" denilen anlardan birinde kaptanı çağırttı, vasiyetnamesini yazdırttı. Gemideki dokuz tayfa da tanık olarak imzaladılar.

Octave vasiyetnamenin bir eşini Marsilya'daki bir notere bırakmayı da unutmamıştı. Bütün vannı yoğunu kansına bırakıyordu. Yalnız acayip bir şart da koşuyordu. Ölümünden sonraki yirmi ay içinde Armance, yeniden evlenecekti. Kansı bu koşulu yerine getirmeyi uygun bulmazsa Octave servetini kabul etmesini annesinden rica ediyordu.

Octave vasiyetnamesini bütün tayfaların gözleri önünde imzaladıktan sonra çok güçsüz bir hâle düştü; baş ucunda ölüm duasının okunmasını istedi. Birkaç İtalyan tayfa duayı okudular. Sonra Armance'a mektup yazdı, zarfın içine kendisinin Paris'teki bir kahvede yazmak yürekliliğini gösterdiği, sonradan yırttığı mektupla, Armance'ın da arkadaşı Mery de Tersan'a yazdığı, kendisinin portakal saksısının içinde bulduğu mektubu koydu.

Bu son anda olduğu kadar hiçbir zaman böylesine derin bir sevginin büyüsü altında kalmamıştı. Sevgili Armance'ına her şeyi söylemek mutluluğuna ermişti artık.

Octave'ın bitkinliği bir haftadan uzun sürdü. Yalnız nasıl öleceğini yazmamıştı. Sevgilisine her gün yeni bir mektup yazmaktan zevk duyuyordu. Mektuplarını tayfalara verdi, onlar da kendi elleriyle Marsilya'daki notere teslim edeceklerine söz verdiler.

Direkteki çanaklıktan bir miço, "Kara göründü!" diye bağırdı. Ufukta kıyılar, ardında Mora Dağları görünüyordu. Sert bir rüzgâr gemiyi hızla sürüyordu. Octave'ın yürekliliği yeniden canlandı. İçinden, "Selam sana, ey efsaneler diyarı!" dedi.

3 Mart gününün gece yarısı, ay Kalos Dağı'nın ardından doğarken, kendi eliyle hazırladığı bir yüksük otu-afyon karışımı Octave'ı çok çalkantılı geçen bu yaşamdan kurtardı. Gün doğarken güvertede, bir halat yığınının üstünde, kımıldamadan yatar buldular onu. Gülümsüyordu. Güzelliği kendisini gömmekle görevli tayfalara varıncaya dek herkesi şaşırttı.

Octave'ın nasıl öldüğünü Fransa'da Armance'tan başka kimse sezer gibi olmadı. Az sonra, marki de ölünce Armance'la Malivert markizi aynı manastıra girerek rahibe oldular.

STENDHAL

ARMANCE

Stendhal'in ilk romanı olma özelliğini taşıyan bu eser, 1827 yılında yazılmıştır. Yazar, eserinde yalnızca karmaşık karakter analizleri yapmak istemez aynı zamanda Fransa'da dönemin davranış biçimini de gözler önüne sermek ister. İki kuzenin birbirlerine karşı duydukları imkânsız aşk, çağın sınıf farkı düşüncesi ve dramatik bir sır nedeniyle ızdıraplı bir hâl almıştır. Yazarın, bu eseri hakkında aşağıda kendi ağzından verilen düşünceleri şöyledir:

Çağımızdan söz ederken, ileride okuyacağımız öykünün başlıca kişilerinden ikisinin portresini çizmiş bulunuyoruz. Bu öyküde yergi niteliğini taşımak gibi bir tehlike gösteren yirmi sayfa bile yoktur; yazar başka bir yol tutmuştur; çünkü çağımız asık yüzlüdür, öfkelidir; yazara da söyledim ya benzerleri arasındaki en iyileri gibi en geç altı ayda unutulacak olan bir kitapçığı yayımlarken bile, bu yüzyıla karşı ihtiyatlı davranmak gerekir.

Bu böyle oladursun, "Trois Ouartiers" adlı tiyatro oyununu yazanlara gösterilen hoşgörüden birazının da bize gösterilmesini diliyoruz. Seyircilere bir ayna tutmuşlardır bunlar. Bu aynanın önünden çirkin insanlar da geçtiyse suç onların mı? Bir ayna kimden yanadır ki?

internetten satış
mkitap.com

Tema Yayınları
ISBN: 978-605-121-268-5
9 786051 212685
www.temayinlari.com